

ਯੋਜਨਾ

ਸਾਲ 34 • ਅੰਕ 1 • ਜਨਵਰੀ 2017 • ਕੁੱਲ ਪੰਨੇ 52

ਮੁੱਖ ਸੰਪਾਦਕ
ਦੀਪਿਕਾ ਕੱਛਲ

ਇਸ ਅੰਕ ਵਿਚ

ਸੰਪਾਦਕ
ਗਗਨਦੀਪ ਕੌਰ ਦੇਵਗਨ

ਸੰਪਾਦਕੀ ਦਫ਼ਤਰ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਵਿਭਾਗ, ਸੂਚਨਾ ਭਵਨ,
ਸੀ.ਜੀ.ਓ. ਕੰਪਲੈਕਸ ਲੋਧੀ ਰੋਡ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ-110003
ਫ਼ੋਨ : 011-224365922

ਈਮੇਲ : yojanapunjab@yahoo.com

ਵੈੱਬਸਾਈਟ : www.yojana.gov.in

www.publicationsdivision.nic.in

https://www.facebook.com/pages/yojana-journal

ਸੰਯੁਕਤ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ (ਉਤਪਾਦਨ)

ਵੀ.ਕੇ. ਮੀਣਾ

ਬਿਜ਼ਨਸ ਮੈਨੇਜਰ

ਸੂਰੀਆਕਾਂਤ ਸ਼ਰਮਾ

ਫ਼ੋਨ: 011-24367260 ਫੈਕਸ : 011-24365609

(ਸਰਕੂਲੇਸ਼ਨ ਤੇ ਵਿਗਿਆਪਨ)

ਜਰਨਲ ਯੂਨਿਟ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਵਿਭਾਗ, ਸੂਚਨਾ ਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰਨ ਮੰਤਰਾਲਾ,
ਕਮਰਾ ਨੰ. 48-53, ਸੂਚਨਾ ਭਵਨ, ਸੀ.ਜੀ.ਓ. ਕੰਪਲੈਕਸ,
ਲੋਧੀ ਰੋਡ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ-110003

ਈਮੇਲ : pdjucir@gmail.com

ਕਵਰ : ਜੀ.ਪੀ.ਧੋਪੇ

- ਭਾਰਤ-ਸੋਡਾਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੀ ਪਹਿਲਕਦਮੀ ਅਤੇ - ਕਿਰਨ ਰਿਜਿਸ਼ੂ 4
ਅਗਾਂਹ ਦਾ ਰਸਤਾ
- ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸਥਿਰ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ - ਪੀ ਜੀ ਧਰ ਚੱਕਰਵਰਤੀ 6
- ਆਫ਼ਤ ਜੋਖਮ ਪ੍ਰਬੰਧਨ - ਸੰਤੋਸ਼ ਕੁਮਾਰ 10
- ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ: ਸਿਖਲਾਈ ਤੇ ਸਮਰੱਥਾ ਦੀ ਉਸਾਰੀ - ਆਰ ਕੇ ਜੈਨ, ਵੀ ਤੀਰੂਪੁਗਲ 14
- ਆਫ਼ਤ ਜੋਖਮ ਪ੍ਰਬੰਧਨ: ਇਕ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਨ - ਕਮਲ ਕਿਸ਼ੋਰ 18
- ਫੱਟੜਾਂ ਦੀ ਫੌਰੀ ਸੰਭਾਲ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਅਤੇ ਮਹੱਤਵ - ਅਮਿਤ ਗੁਪਤਾ, ਮਹੇਸ਼ ਸੀ ਮਿਸਰਾ 21
- ਰਸਾਇਣਕ ਤਬਾਹੀ : ਰੋਕਥਾਮ ਅਤੇ ਹੁੰਗਾਰਾ - ਐੱਮ. ਸੂਰਿਆਨਾਰਾਇਣ 25
- ਜੈਵਿਕ ਆਫ਼ਤਾਂ : ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਦਾ ਰਸਤਾ - ਅਰਚਨਾ ਸੂਦ 29
- ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਮੁਢਲੀ ਸਹਾਇਤਾ : ਸੰਕਟ ਦੌਰਾਨ - ਹਰੀਹਰਨ, ਅੰਬਰੀਨ ਖਾਨ 34
ਤਣਾਅ-ਮੁਕਤ ਹੋਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ
- ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਸੰਚਾਰ ਦੀ - ਸੀ ਕੇ ਨਾਇਰ 36
ਭੂਮਿਕਾ ਤੇ ਮਹੱਤਵ
- ਕੋਟਿਲਾ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿੱਚ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ - ਪਵਨ ਕੁਮਾਰ ਸ਼ਰਮਾ 38
- ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ - ਧੀਪ੍ਰਗਾਏ ਦਵਿਵੇਦੀ 42
- ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ? - 48

ਯੋਜਨਾ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮੇਤ ਅਸਮੀਆ ਬਾਂਗਲਾ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ, ਗੁਜਰਾਤੀ, ਕੰਨੜ, ਮਲਿਆਲਮ, ਮਰਾਠੀ, ਓਡੀਆ, ਤੇਲਗੂ ਤੇ ਉਰਦੂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪੱਤ੍ਰਿਕਾ ਮੰਗਾਉਣ ਵਾਸਤੇ, ਨਵੀਂ ਸੰਬਰਸ਼ਿਪ, ਨਵਿਆਉਣ, ਪੁਰਾਣੇ ਅੰਕਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੇ ਏਜੰਸੀ ਆਦਿ ਲਈ ਮਨੀਆਰਡਰ/ਡੀਮਾਂਡ ਡ੍ਰਾਫਟ/ਪੋਸਟਲ ਆਰਡਰ 'ADG(i/c), Publications Division' ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਬਣਵਾ ਕੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪਤੇ 'ਤੇ ਭੇਜੋ। ਬਿਜ਼ਨਿਸ ਮੈਨੇਜਰ (ਸਰਕੂਲੇਸ਼ਨ ਤੇ ਵਿਗਿਆਪਨ) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਵਿਭਾਗ, ਕਮਰਾ ਨੰ: 48-53, ਸੂਚਨਾ ਭਵਨ, ਸੀ.ਜੀ.ਓ. ਕੰਪਲੈਕਸ, ਲੋਧੀ ਰੋਡ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ-110003, ਫ਼ੋਨ-24367453, ਤਾਰ: ਸੂਚਨਾਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ

ਸੈਬਰ ਬਣਨ ਤੇ ਪੱਤ੍ਰਿਕਾ ਮੰਗਵਾਉਣ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਹੇਠਲੇ ਵਿੱਕਰੀ ਕੇਂਦਰਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਸੰਪਰਕ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ : • ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਵਿਭਾਗ, ਸੂਚਨਾ ਭਵਨ, ਸੀ.ਜੀ.ਓ. ਕੰਪਲੈਕਸ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ -110003 (ਫ਼ੋਨ. 24365610) • ਹਾਲ ਨੰ. 196, ਪੁਰਾਣਾ ਸਕੱਤਰੇਤ, ਦਿੱਲੀ - 110054 (ਫ਼ੋਨ.23890205) • 701, ਬੀ ਵਿੰਗ, ਸੱਤਵੀਂ ਮੰਜ਼ਿਲ, ਕੇਂਦਰੀ ਸਦਨ, ਬੇਲਾਪੁਰ, ਨਵੀਂ ਮੁੰਬਈ-400614 (ਫ਼ੋਨ. 27570686) • 8 ਐਸਪਲੇਨੇਡ ਈਸਟ, ਕੋਲਕਾਤਾ - 700069 (ਫ਼ੋਨ. 22488030) • ਏ ਵਿੰਗ, ਰਾਜਾਜੀ ਭਵਨ, ਬੇਸੰਟ ਨਗਰ, ਚੇਨੱਈ - 600090 (ਫ਼ੋਨ. 24917673) • ਪ੍ਰੈੱਸ ਰੋਡ, ਨੇੜੇ ਗੌਰਮਿੰਟ ਪ੍ਰੈੱਸ, ਤਿਰੂਵਾਨੰਤਪੁਰਮ 695001 (ਫ਼ੋਨ. 2330650) • ਬਲਾਕ ਨੰ. 4, ਗ੍ਰਹਿਕਲਪ ਕੰਪਲੈਕਸ, ਐੱਮ. ਜੀ. ਰੋਡ, ਨਾਮਪੱਲੀ, ਹੈਦਰਾਬਾਦ - 500001 (ਫ਼ੋਨ.24605383) • ਪ੍ਰਥਮ ਤਲ, 'ਐਫ' ਵਿੰਗ, ਕੇਂਦਰੀ ਸਦਨ, ਕੇਰਾਮੰਗਲਾ, ਬੰਗਲੌਰ - 560034 (ਫ਼ੋਨ. 25537244) • ਬਿਹਾਰ ਰਾਜ ਸਹਿਕਾਰੀ ਬੈਂਕ ਬਿਲਡਿੰਗ, ਅਸ਼ੋਕ ਰਾਜਪਥ, ਪਟਨਾ - 800004 (ਫ਼ੋਨ.2683407) • ਹਾਲ ਨੰ. 1, ਦੂਜੀ ਮੰਜ਼ਿਲ, ਕੇਂਦਰੀ ਭਵਨ, ਸੈਕਟਰ ਐੱਚ, ਅਲੀਗੰਜ, ਲਖਨਊ - 226024 (ਫ਼ੋਨ.2225455) • ਅੰਬਿਕਾ ਕੰਪਲੈਕਸ, ਪ੍ਰਥਮ ਤਲ, ਉਪਰ ਯੂਕੋ ਬੈਂਕ, ਪਾਲਦੀ, ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ - 380007 (ਫ਼ੋਨ. 26588669) • ਕੇ.ਕੇ.ਬੀ ਰੋਡ, ਨਿਊ ਕਾਲੋਨੀ, ਹਾਊਸ ਨੰ. 7, ਚੇਨੀ ਕੁਥੀ, ਗੁਵਾਹਟੀ - 781003 (ਫ਼ੋਨ. 2665090)

ਚੰਦਾ ਦਰਾਂ : 1 ਸਾਲ ਰੁ.230, 2 ਸਾਲ ਰੁ.430, 3 ਸਾਲ ਰੁ.610 - ਯੋਜਨਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਨਿਬੰਧਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟਾਏ ਵਿਚਾਰ ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਅਪਣੇ ਹਨ। ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਲੇਖਕ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮੰਤਰਾਲਿਆਂ, ਵਿਭਾਗਾਂ ਤੇ ਸੰਗਠਨਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੀ ਇਹੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਨ ਹੋਵੇ। ਪੱਤ੍ਰਿਕਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਵਿਗਿਆਪਨਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾ ਵਸਤੂ ਵਾਸਤੇ ਯੋਜਨਾ ਜਵਾਬਦੇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਸੋਡਾਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੀ ਪਹਿਲਕਦਮੀ ਅਤੇ ਅਗਾਂਹ ਦਾ ਰਸਤਾ

 ਕਿਰਨ ਰਿਜਿਸ਼ੂ

18 ਮਾਰਚ 2015 ਦਾ ਦਿਨ ਇਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਦਿਨ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦਿਨ ਭਾਰਤ ਸਮੇਤ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ 188 ਮੈਂਬਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਲੋਂ ਇਕ 15 ਸਾਲਾ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ 'ਸੋਡਾਈ ਫਰੇਮਵਰਕ' ਦਾ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਖ਼ਤਰੇ ਵਿੱਚ ਕਮੀ ਬਾਰੇ ਤੀਜੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿੱਚ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਕਾਨਫਰੰਸ ਜਾਪਾਨੀ ਸ਼ਹਿਰ ਸੋਡਾਈ ਵਿਖੇ 2015 ਵਿੱਚ ਹੋਈ। ਦਿਲਚਸਪ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ 2015 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਏਜੰਡੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਪਹਿਲਾ ਵੱਡਾ ਯੂ ਐੱਨ ਸਮਝੌਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਏਜੰਡਾ ਚਾਰ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲੇ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਸੱਤ ਟੀਚਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸੀ ਜੋ ਕਿ 2030 ਤੱਕ ਪੂਰੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਹਨ। ਇਸ ਫਰੇਮਵਰਕ ਦਾ ਸੰਭਾਵਿਤ ਨਤੀਜਾ ਨਵੀਂ ਆਫ਼ਤ ਜ਼ੋਨ ਪੈਦਾ ਹੋਣੇ ਰੋਕਣਾ ਅਤੇ ਆਫ਼ਤ ਸੰਬੰਧੀ ਖ਼ਤਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਸੋਡਾਈ ਫਰੇਮਵਰਕ ਦੇ ਚਾਰ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ - 1) ਖ਼ਤਰੇ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ, 2) ਖ਼ਤਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨਾ, 3) ਆਫ਼ਤ ਦੀ ਵਾਪਸੀ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਰੋਕਣ ਲਈ ਨਿਵੇਸ਼ ਕਰਨਾ, 4) ਆਫ਼ਤ ਹੁੰਗਾਰਾ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਆਫ਼ਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਹਾਲਾਤ ਸੁਧਾਰਨੇ।

ਸੋਡਾਈ ਫਰੇਮਵਰਕ ਨੇ ਨੁਕਸਾਨ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਲਈ ਟੀਚੇ ਮਿੱਥੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਆਫ਼ਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਾਨਾਂ ਜਾਣ ਵਿੱਚ ਕਮੀ ਲਿਆਉਣਾ, ਆਫ਼ਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਕਮੀ ਲਿਆਉਣਾ, ਆਰਥਿਕ ਨੁਕਸਾਨ ਅਤੇ ਢਾਂਚੇ ਸੰਬੰਧੀ ਨੁਕਸਾਨ ਨੂੰ ਘੱਟ

ਕਰਨਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਇਸੇ ਸਮੇਂ ਹੀ ਇਹ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਤੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨੀਤੀਆਂ, ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਹਿਯੋਗ ਅਤੇ ਅਗਾਊਂ ਚੇਤਵਾਨੀ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਨਾਲ ਸਮਰੱਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵਾਧੇ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਨਵਾਂ ਫਰੇਮਵਰਕ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਟੀਚਿਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵੱਲ ਹੋਈ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਠੋਸ ਸੰਕੇਤ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 2005 ਵਿੱਚ ਹਯੋਗੋ ਫਰੇਮਵਰਕ ਫਾਰ ਐਕਸ਼ਨ (ਐੱਚ ਐੱਫ ਏ) ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣ ਤੋਂ ਇਕ ਦਹਾਕੇ ਬਾਅਦ ਤਬਾਹੀ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਮਿਣਿਆ ਜਾਵੇ। ਸੋਡਾਈ ਫਰੇਮਵਰਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੱਤਾਂ ਉੱਤੇ ਉਸਰਿਆ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਰਾਜਾਂ ਅਤੇ ਦੂਜੀਆਂ ਸੰਬੰਧਿਤ ਧਿਰਾਂ ਵਲੋਂ ਐੱਚ ਐੱਫ ਏ ਅਧੀਨ ਕੀਤੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣਾ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਕਈ ਨਵੀਆਂ ਖੋਜਾਂ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਸਕੇ। ਭਾਰਤ ਲਈ ਇਹ ਫਰੇਮਵਰਕ ਆਫ਼ਤ ਦਾ ਖ਼ਤਰਾ ਘੱਟ ਕਰਨ ਅਤੇ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਤਿ ਬਚਾਅ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਪ੍ਰਤਿ ਸਾਡੀ ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਦੁਹਰਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਸੋਡਾਈ ਫਰੇਮਵਰਕ ਪ੍ਰਤਿ ਆਪਣੀ ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸੋਡਾਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇ ਐਲਾਨ ਵਿੱਚ ਕਈ ਅਹਿਮ ਪਹਿਲ ਕਦਮੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਸੋਡਾਈ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਵਾਅਦੇ ਦੇ ਅਧਾਰ ਉੱਤੇ ਭਾਰਤ ਨੇ ਨਵੰਬਰ 2016 'ਚ ਤਬਾਹੀ ਵਿੱਚ ਕਮੀ ਬਾਰੇ ਏਸ਼ੀਆਈ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੀ ਕਾਨਫਰੰਸ (ਏ ਐੱਮ ਸੀ ਡੀ ਆਰ ਆਰ) ਆਯੋਜਿਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ 'ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਐਲਾਨਨਾਮੇ' ਨੂੰ ਅਤੇ 'ਸੋਡਾਈ ਫਰੇਮਵਰਕ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਖੇਤਰੀ ਐਕਸ਼ਨ ਪਲਾਨ' ਦਾ

ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ। ਸੋਡਾਈ ਫਰੇਮਵਰਕ ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਆਫ਼ਤ ਦੇ ਖ਼ਤਰੇ ਦੀ ਕਮੀ ਬਾਰੇ ਸਾਰੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਦੀ ਲਾਈਨ ਉੱਤੇ ਚਲਾਇਆਂ।

ਏ ਐੱਮ ਸੀ ਡੀ ਆਰ ਆਰ ਨੇ ਬਹੁ-ਪੱਖੀ ਸੰਬੰਧਿਤ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣ ਅਤੇ ਏਸ਼ੀਆ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਂਤ ਵਿੱਚ ਸੋਡਾਈ ਫਰੇਮਵਰਕ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਸੰਬੰਧੀ ਕੁਝ ਵਾਅਦੇ ਕਰਨ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਏ ਐੱਮ ਸੀ ਡੀ ਆਰ ਆਰ ਦੇ ਇਹ ਨਤੀਜੇ ਏਸ਼ੀਆ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਂਤ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸੋਡਾਈ ਫਰੇਮਵਰਕ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਅਗਵਾਈ ਦੇਣਗੇ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਇਹ ਨਤੀਜੇ ਏਸ਼ੀਆ ਪ੍ਰਸ਼ਾਂਤ ਖੇਤਰ ਲਈ ਸੋਡਾਈ ਫਰੇਮਵਰਕ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗੀਕਰਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਦੇਣਗੇ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਇਹ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਭਰਨਗੇ। ਏ ਐੱਮ ਸੀ ਡੀ ਆਰ ਆਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਆਫ਼ਤ ਦੇ ਖ਼ਤਰੇ ਦੀ ਕਮੀ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਜ਼ੋਰ-ਸ਼ੋਰ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦਾ 10 ਨੁਕਾਤੀ ਏਜੰਡਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ 10 ਨੁਕਾਤੀ ਏਜੰਡਾ 'ਬਾਕਸ ਏ' ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਦੂਜਾ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸੋਡਾਈ ਫਰੇਮਵਰਕ 2015-2030 ਦੇ ਟੀਚਿਆਂ, ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਉੱਤੇ ਅਧਾਰਿਤ ਪ੍ਰਾਥਮਿਕ ਕਦਮਾਂ ਦਾ ਇਕ ਸੈੱਟ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਲਈ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ

ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਏ ਐਮ ਸੀ ਡੀ ਆਰ ਆਰ 2016 ਦੌਰਾਨ ਯੂ ਐੱਨ ਆਈ ਐੱਸ ਡੀ ਆਰ ਨੂੰ ਇਕ ਮਿਲੀਅਨ ਅਮਰੀਕੀ ਡਾਲਰ ਦੀ ਗਰਾਂਟ ਦੇਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਜੋ ਕਿ ਏਸ਼ੀਆਈ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਆਫ਼ਤ ਦੇ ਖ਼ਤਰੇ ਦੀ ਕਮੀ ਬਾਰੇ ਸੋਫ਼ਾਈ ਫ਼ਰੇਮਵਰਕ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਸੰਬੰਧੀ ਸੀ।

ਤੀਜਾ, ਸੋਫ਼ਾਈ ਦੀ ਪਹਿਲ ਨੰ:4 ਉੱਤੇ ਚਲਦਿਆਂ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਫ਼ਤ ਹੁੰਗਾਰਾ ਫੋਰਸ (ਐੱਨ ਡੀ ਆਰ ਐੱਫ) ਨੂੰ ਸਟੇਟ ਆਫ ਦਾ ਆਰਟ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਅਤੇ ਸਾਜ਼ੋ-ਸਮਾਨ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਇਕ ਵਿਵਸਾਇਕ ਆਫ਼ਤ ਹੁੰਗਾਰਾ ਦਲ ਵਜੋਂ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਕ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਫ਼ਤ ਹੁੰਗਾਰਾ ਰਿਜ਼ਰਵ (ਐੱਨ ਡੀ ਆਰ ਆਰ) 250 ਕਰੋੜ ਦਾ ਫੰਡ ਨਾਲ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਫ਼ਤ ਰਿਜ਼ਰਵ ਫੋਰਸ ਵਲੋਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਹ ਸਮਰਪਿਤ ਫੰਡ ਐੱਮ ਡੀ ਆਰ ਐੱਫ ਨੂੰ ਹੰਗਾਮੀ ਵਸਤਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਟੈਂਟ, ਦਵਾਈਆਂ, ਖੁਰਾਕੀ ਵਸਤਾਂ ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਦਾ ਇਕ ਤਿਆਰ-ਬਰ-ਤਿਆਰ ਖਜ਼ਾਨਾ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਰੱਖਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰੇਗਾ ਜੋ ਕਿ ਕਿਸੇ ਆਫ਼ਤ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਲੋੜੀਂਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਚੌਥਾ, ਭਾਰਤ ਨੇ ਆਫ਼ਤ ਦੇ ਮੌਕੇ ਦੂਜੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮੁਹਾਰਤ ਅਤੇ ਮਦਦ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪ੍ਰਗਟਾਈ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸ ਨੇ 2011 ਵਿੱਚ ਜਾਪਾਨ ਦੇ ਭੂਚਾਲ ਅਤੇ 2015 ਵਿੱਚ ਨੇਪਾਲ ਦੇ ਭੂਚਾਲ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਸਾਰਕ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਕੇਂਦਰ ਆਯੋਜਿਤ ਕਰਕੇ ਖੇਤੀ ਸਹਿਯੋਗ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਲਗਾਤਾਰ ਯਤਨ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਆਫ਼ਤ ਦੇ ਖ਼ਤਰੇ ਨੂੰ ਘਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਗਿਆਨ ਵੰਡਣ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਸਾਰਕ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਕਮਿਸ਼ਨ (ਐੱਸ ਏ ਏ ਡੀ ਐੱਮ ਈ ਐੱਕਸ) 2015 ਵਿੱਚ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਆਯੋਜਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਤਜਰਬਿਆਂ ਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਮੈਂਬਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦਰਮਿਆਨ ਆਫ਼ਤ ਹੁੰਗਾਰੇ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸੰਸਥਾਗਤ

ਬਾਕਸ-ਏ

ਏ ਐੱਮ ਸੀ ਡੀ ਆਰ ਆਰ ਵਿਖੇ ਆਫ਼ਤ ਦੇ ਖ਼ਤਰੇ ਵਿੱਚ ਕਮੀ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦਾ 10 ਸੂਤਰੀ ਏਜੰਡਾ

1. ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਸਾਰੇ ਵਿਕਾਸ ਸੰਬੰਧੀ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ - ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ, ਸੜਕਾਂ, ਨਹਿਰਾਂ, ਹਸਪਤਾਲ ਅਤੇ ਪੁਲ ਆਫ਼ਤ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਦੇ ਢੁਕਵੇਂ ਮਿਆਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਲਾਭ ਮਿਲਣਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਣ। ਆਫ਼ਤ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਵਾਲਾ ਢਾਂਚਾ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਂਝੇ ਯਤਨ ਹੋਣ।
2. ਸਭ ਲਈ ਖ਼ਤਰੇ ਦੇ ਬਚਾਅ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਨਾ - ਗਰੀਬ ਘਰਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਛੋਟੇ ਅਤੇ ਦਰਮਿਆਨੇ ਅਦਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਬਹੁ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨਿਗਮਾਂ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਤੱਕ।
3. ਆਫ਼ਤ ਖ਼ਤਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਵਿੱਚ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਅਤੇ ਅਗਵਾਈ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨਾ।
4. ਸਭ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਲਈ ਵਿਸ਼ਵਵਿਆਪੀ ਖ਼ਤਰਾ ਮੈਪਿੰਗ ਵਿੱਚ ਨਿਵੇਸ਼ ਕਰਨਾ।
5. ਸਾਡੇ ਆਫ਼ਤ ਖ਼ਤਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਯਤਨਾਂ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਕਰਨ ਲਈ ਲੀਵਰੇਜ਼ ਤਕਨਾਲੋਜੀ।
6. ਆਫ਼ਤ ਦੇ ਮੁੱਦਿਆਂ ਉੱਤੇ ਕੰਮ ਲਈ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਦਾ ਨੌਟਵਰਕ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨਾ।
7. ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਅਤੇ ਮੋਬਾਈਲ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਵਲੋਂ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਏ ਮੌਕਿਆਂ ਦਾ ਲਾਭ ਉਠਾਉਣਾ।
8. ਸਥਾਨਕ ਸਮਰੱਥਾ ਅਤੇ ਪਹਿਲਕਦਮੀਆਂ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰਨਾ।
9. ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਾ ਕਿ ਆਫ਼ਤ ਤੋਂ ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਜ਼ਾਇਆ ਨਾ ਜਾਵੇ।
10. ਆਫ਼ਤਾਂ ਪ੍ਰਤਿ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹੁੰਗਾਰੇ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਤਾਲਮੇਲ ਬਣਾਉਣਾ।

ਯੰਤਰੀਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਾਇਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੰਡੀਅਨ ਨੈਸ਼ਨਲ ਸੈਂਟਰ ਫਾਰ ਓਸ਼ਨ ਇਨਫਰਮੇਸ਼ਨ ਸਰਵਿਸਿਜ਼ (ਆਈ ਐੱਨ ਸੀ ਓ ਆਈ ਐੱਸ), ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਸਿਰਫ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਹਿੰਦ ਮਹਾਂਸਾਗਰ ਦੇ 28 ਹੋਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਅਗਾਊਂ ਚੇਤਾਵਨੀ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਪੰਜਵਾਂ, ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਵਿੱਚ ਸਮਰੱਥਾ ਵਧਾਉਣ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਵਿੱਚ ਅਗਸਤ 2015 ਵਿੱਚ ਐੱਨ ਆਈ ਡੀ ਐੱਮ ਨੇ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਨਾਲ ਜੋ ਐੱਨ ਯੂ ਵਿੱਚ ਇਕ ਸੈਂਟਰ ਫਾਰ ਐਕਸੀਲੈਂਸ ਇਨ ਡਿਜ਼ਾਸਟਰ ਰਿਸਰਚ ਐਂਡ ਰੈਸੀਲੈਂਸ ਬਿਲਡਿੰਗ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਲਈ ਵਿੱਤੀ ਅਤੇ ਵਿਦਿਅਕ ਸਹਿਯੋਗ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਇਕ ਸਮਝੌਤੇ ਉੱਤੇ ਦਸਤਖ਼ਤ ਕੀਤੇ। ਸਮਝੌਤੇ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਬਹੁ-ਪੱਖੀ ਫਰੇਮਵਰਕ ਅਧੀਨ ਉੱਚ ਵਿੱਦਿਆ ਅਤੇ ਖੋਜ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨਾ ਸੀ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸੰਸਥਾਗਤ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਦੇ ਇਕ ਹਿੱਸੇ ਵਜੋਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਕ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਫ਼ਤ ਹੁੰਗਾਰਾ ਫੋਰਸ ਅਕੈਡਮੀ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰੱਖਿਆ ਕਾਲਜ ਨਾਗਪੁਰ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਗਨੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਕਾਲਜ ਨੂੰ ਪਦ-ਉੱਨਤ ਕਰਨ ਲਈ 2005 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਢਾਂਚਾ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਡੀ ਆਰ ਆਰ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਅਸੀਂ ਢਾਂਚਾ ਵਿਕਾਸ ਏਜੰਸੀਆਂ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਏਜੰਸੀਆਂ, ਨੂੰ ਆਫ਼ਤ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਲਈ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 14ਵੇਂ ਵਿੱਤ ਆਯੋਗ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਲਾਗੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਰਾਜ ਆਫ਼ਤ ਹੁੰਗਾਰਾ ਫੰਡ (ਐੱਸ ਡੀ ਆਰ ਐੱਫ) ਲਈ 61220 ਕਰੋੜ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤੇ

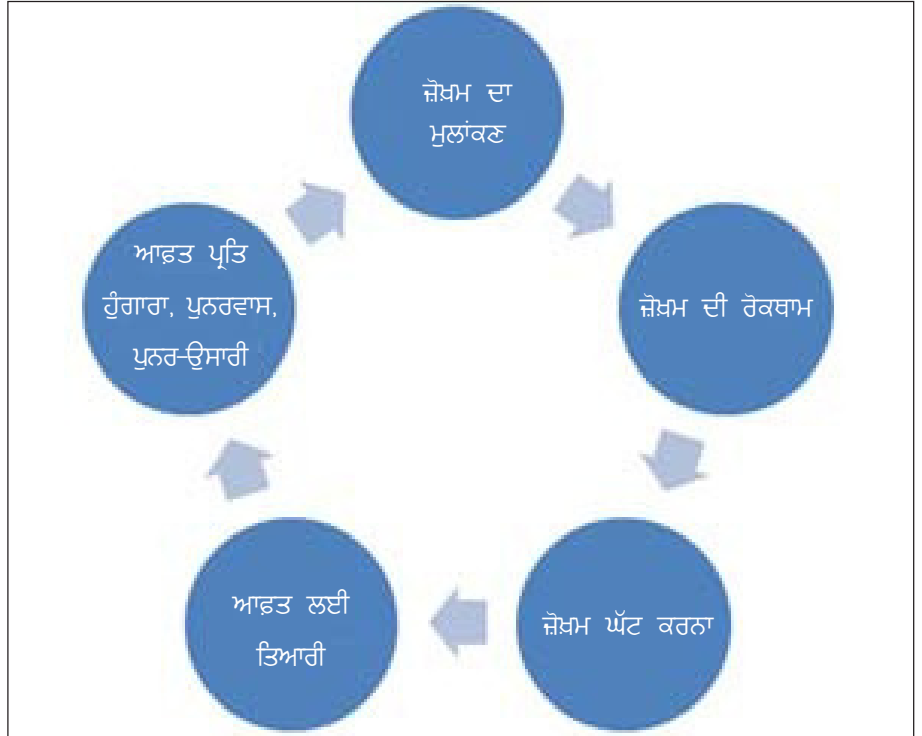
ਬਾਕੀ ਸਫ਼ਾ 9 ਉੱਤੇ

ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸਥਿਰ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ

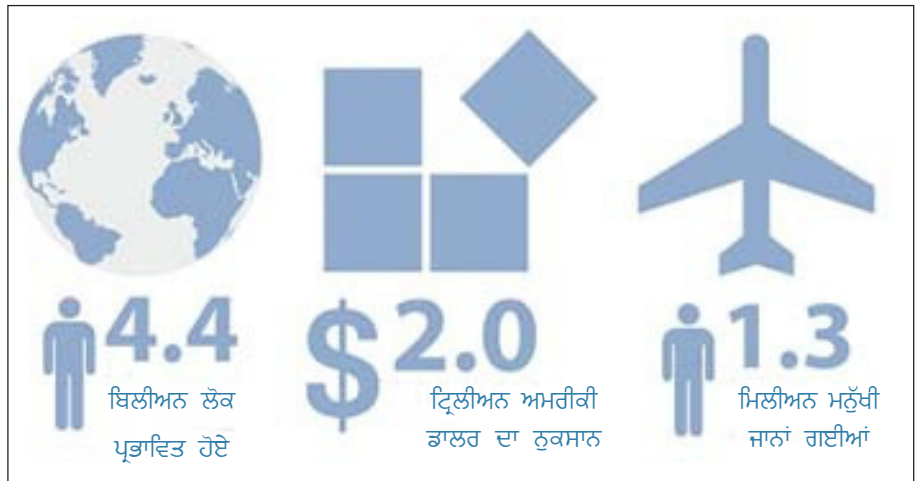
ਡਾ. ਪੀ ਜੀ ਧਰ ਚੱਕਰਵਰਤੀ

ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਨੇ ਆਫ਼ਤ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਆਫ਼ਤਾਂ ਦੇ ਖ਼ਤਰਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਤੱਕ ਦਾ ਲੰਮਾ ਪੈਂਡਾ ਤੈਅ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਆਫ਼ਤਾਂ ਵਿੱਚ ਖ਼ਤਰਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਕੁਦਰਤੀ ਜਾਂ ਆਦਮੀ ਦੁਆਰਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀਆਂ ਆਫ਼ਤਾਂ ਅਤੇ ਖ਼ਤਰਿਆਂ ਦਾ ਵਿਗਿਆਨਕ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਖ਼ਤਰਿਆਂ ਦੇ ਉਪਜਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ ਜਾਣ। ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਖ਼ਤਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਢਾਂਚਾਗਤ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਢਾਂਚਾਗਤ ਕਦਮਾਂ ਰਾਹੀਂ ਘੱਟ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਖ਼ਤਰੇ ਸਾਂਝੇ ਕਰਨ ਅਤੇ ਖ਼ਤਰਿਆਂ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਕਰਨ ਦੇ ਨਵੀਨਤਮ ਤੰਤਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

ਬਾਕੀ ਖ਼ਤਰੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਰੋਕਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਘੱਟ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਬੀਮਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਆਫ਼ਤਾਂ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਦੂਜਾ ਕੋਈ ਬਦਲ ਨਹੀਂ। ਆਫ਼ਤ ਲਈ ਤਿਆਰੀ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਵੀ ਆਫ਼ਤ ਆਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਿੱਝਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋਣ ਤਾਂ ਕਿ ਮਨੁੱਖੀ ਜਾਨਾਂ ਬਚਾਈਆਂ ਜਾ ਸਕਣ ਅਤੇ ਮਾਨਵੀ ਦੁੱਖ ਤਕਲੀਫ਼ਾਂ ਨੂੰ ਨਿਕਾਸੀ, ਖੋਜ ਅਤੇ ਬਚਾਅ, ਮਾਨਵੀ ਸਹਾਇਤਾ ਜਿਵੇਂ ਆਸਰਾ ਤੇ ਰਾਹਤ ਰਾਹੀਂ ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇ ਘੱਟ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਤਿਆਰੀ ਦਾ ਹੋਰ ਅਗਾਂਹ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਬੇਹਤਰ ਉਪਜੀਵਕਾ, ਮਕਾਨ ਅਤੇ ਆਫ਼ਤਾਂ ਦੌਰਾਨ ਤਬਾਹ ਹੋਏ ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚੇ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਥਾਂ ਸਿਰ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਨੀਤੀਆਂ, ਰਣਨੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸਰੋਤ ਜੁਟਾਉਣੇ।

ਚਿੱਤਰ-1 : ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਤੋਂ ਆਫ਼ਤ ਜ਼ੋਖਮ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਤੱਕ

ਚਿੱਤਰ-2 : ਆਫ਼ਤ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ (1995-2015)

ਸਥਿਰ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਆਫ਼ਤ ਜੋਖਮ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਬਹੁਤ ਵਧ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਅਜਿਹਾ ਨੁਕਸਾਨ ਘੱਟ ਕਰਨ ਲਈ ਚੁੱਕੇ ਗਏ ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ ਕਦਮਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਕੁਦਰਤੀ ਆਫ਼ਤਾਂ ਕਾਰਨ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਜਾਨੀ ਤੇ ਮਾਲੀ ਨੁਕਸਾਨ ਲਗਾਤਾਰ ਵਧਦਾ ਹੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਫ਼ਤਰ ਦੇ ਆਫ਼ਤ ਘੱਟ ਕਰਨ ਲਈ (ਯੂ ਐੱਨ ਆਈ ਐੱਸ ਡੀ ਆਰ) ਇਕ ਅਨੁਮਾਨ ਮੁਤਾਬਕ ਪਿਛਲੇ ਦੋ ਦਹਾਕਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਆਫ਼ਤਾਂ ਕਾਰਨ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ 1.3 ਮਿਲੀਅਨ ਲੋਕ ਮਾਰੇ ਗਏ, 4.4 ਬਿਲੀਅਨ ਲੋਕ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਏ ਅਤੇ 2 ਟ੍ਰਿਲੀਅਨ ਅਮਰੀਕੀ ਡਾਲਰ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ।

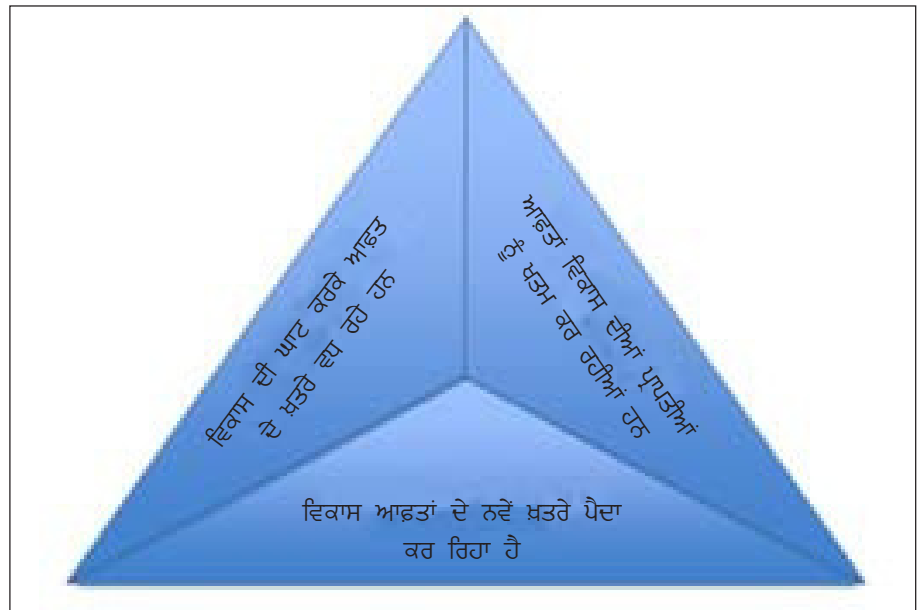
ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹ ਨੁਕਸਾਨ ਝੱਲਣਾ ਪਿਆ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਵ ਬੈਂਕ ਦੇ ਅਨੁਮਾਨਾਂ ਮੁਤਾਬਕ 90ਵਿਆਂ ਦੇ ਅਖੀਰ ਅਤੇ ਇਸ ਸਦੀ ਦੇ ਮੁਢਲੇ ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ ਕੁੱਲ ਘਰੇਲੂ ਉਤਪਾਦ ਦੇ 2 ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਆਰਥਿਕ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਜਦ ਕਿ ਏਨੀ ਰਕਮ ਤਾਂ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਜਨਤਕ ਸਿਹਤ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਨਿਵੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਆਫ਼ਤ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ

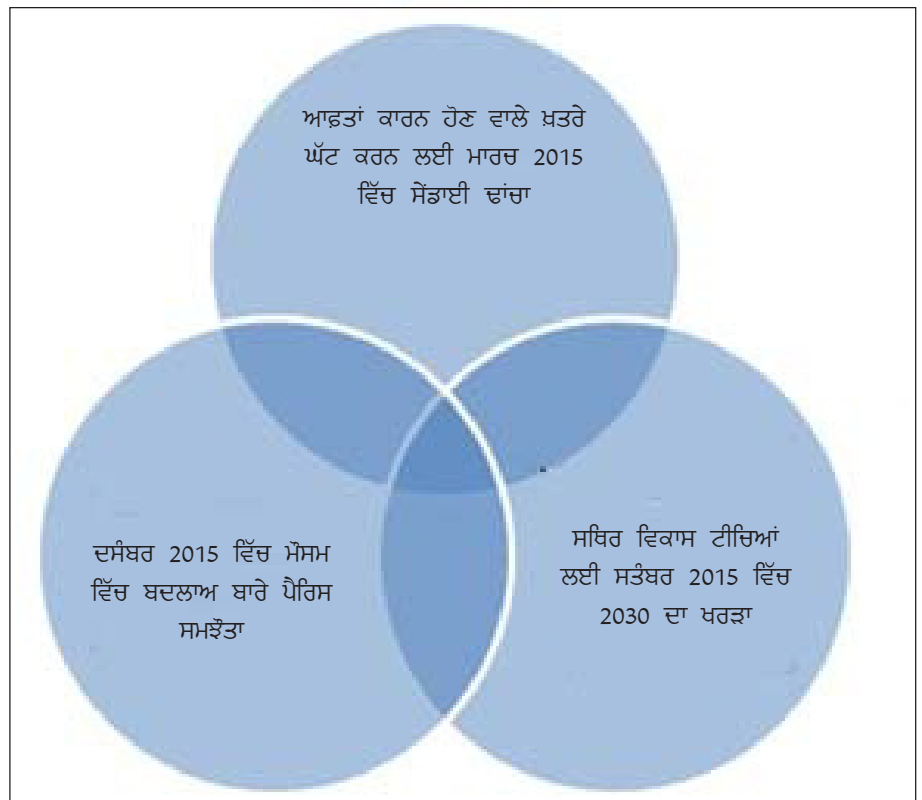
ਆਫ਼ਤਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਨਾਲ ਤਿੰਨ ਤਰੀਕੇ ਦਾ ਗਠਜੋੜ ਹੈ। ਪਹਿਲਾ, ਆਫ਼ਤਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਅਤੇ ਦਹਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਚੱਟ ਕਰ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਦੂਜਾ, ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਘਾਟ ਕਮਜ਼ੋਰ ਤਬਕਿਆਂ ਨੂੰ ਆਫ਼ਤ ਦੇ ਜੋਖਮਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਡਾਹ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਤੀਜਾ, ਅਤੇ ਮਾੜੀ ਕਿਸਮਤ ਨੂੰ ਉਲਟ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ, ਵਿਕਾਸ ਆਫ਼ਤਾਂ ਦੇ ਨਵੇਂ ਖ਼ਤਰੇ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੰਡਲਣ ਅਤੇ ਉਸਾਰੀ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਨਾ ਕਰਕੇ ਬਣਾਏ ਗਏ ਮਕਾਨ ਅਤੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਖ਼ਤਰੇ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ; ਪਰਿਸਥਿਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਖਣਨ ਅਤੇ ਉਦਯੋਗ ਆਫ਼ਤਾਂ ਪ੍ਰਤਿ ਕੁਦਰਤੀ ਪ੍ਰਤੀਰੋਧ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਦ ਕਿ ਜੈਵਿਕ ਤੇਲ ਅਧਾਰਤ ਉਤਪਾਦਨ ਅਤੇ ਖਪਤ ਮੌਸਮ ਅਧਾਰਤ ਆਫ਼ਤ ਦੇ ਖ਼ਤਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

2015 ਸੰਵੇਗ

ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਤੀਰੋਧਕ ਸਥਿਰ ਵਿਕਾਸ ਲਈ

ਚਿੱਤਰ-3 : ਵਿਕਾਸ ਆਫ਼ਤਾਂ ਦੇ ਨਵੇਂ ਖ਼ਤਰੇ ਪੈਦਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ

ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਵਧਦੇ ਤੌਖਲਿਆਂ ਨੂੰ 2015 ਵਿੱਚ ਇਕ ਨਵੀਂ ਦਿਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸੰਵੇਗ ਮਿਲਿਆ ਜਦੋਂ ਤਿੰਨ ਸਮਾਨਾਂਤਰ ਪਰ ਤਿੰਨ ਅੰਤਰ-ਨਿਰਭਰ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕਿ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਡੇਢ ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦਹਾਕਿਆਂ ਲਈ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਖਰੜਿਆਂ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ

ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਪਹਿਲਾ ਸੀ 2015-2030 ਦੌਰਾਨ ਆਫ਼ਤ ਦੇ ਖ਼ਤਰੇ ਘੱਟ ਕਰਨ ਲਈ ਸੋਡਾਈ ਢਾਂਚਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਾਰਚ 2015 ਵਿੱਚ ਸੋਡਾਈ, ਜਾਪਾਨ ਵਿੱਚ ਅਪਣਾਇਆ ਗਿਆ। ਸੋਡਾਈ ਢਾਂਚੇ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ, ਨਤੀਜਾ ਅਧਾਰਤ ਆਫ਼ਤ ਦਾ ਖ਼ਤਰਾ ਘੱਟ ਕਰਨ ਦੇ

ਸੱਤ ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰੀ ਟੀਚੇ ਮਿਥੇ ਗਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਆਫ਼ਤਾਂ ਕਾਰਨ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਮੌਤਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਸ਼ਿਤ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੰਖਿਆ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਘੱਟ ਕਰਨਾ, ਸਿੱਧੇ ਆਰਥਿਕ ਨੁਕਸਾਨ ਅਤੇ ਅਹਿਮ ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚੇ ਦੀ ਹਾਨੀ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨਾ, ਬਹੁ-ਪ੍ਰਕਾਰੀ ਆਫ਼ਤਾਂ ਲਈ ਅਗਾਊਂ ਚਿਤਾਵਨੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨੀਆਂ ਅਤੇ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਲਈ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਹਿਯੋਗ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਕਰਨਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।

ਸਥਾਨਕ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ, ਖੇਤਰੀ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵੀ ਪੱਧਰਾਂ ਉੱਤੇ ਆਫ਼ਤਾਂ ਦੇ ਖ਼ਤਰੇ ਘੱਟ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਤਰਜੀਹਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਹ ਹਨ : (1) ਆਫ਼ਤਾਂ ਦੇ ਖ਼ਤਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ; (2) ਆਫ਼ਤਾਂ ਦੇ ਖ਼ਤਰਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿਰੋਧ ਲਈ ਨਿਵੇਸ਼ ਕਰਨਾ, (3) ਖ਼ਤਰਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਲਈ ਜ਼ੋਖ਼ਮ ਸ਼ਾਮਲ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨਾ, ਅਤੇ (4) ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੁੰਗਾਰੇ, ਬਚਾਅ, ਪੁਨਰਵਾਸ ਅਤੇ ਪੁਨਰ ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਤਿਆਰੀ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਕਰਨਾ। ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਆਮ ਸਭਾ ਵਲੋਂ ਸਤੰਬਰ 2015 ਵਿੱਚ ਸਥਿਰ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਅਪਣਾਏ ਗਏ 2030 ਖਰੜੇ ਵਿੱਚ ਆਫ਼ਤ ਦੇ ਖ਼ਤਰੇ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਲਈ ਸਥਿਰ ਵਿਕਾਸ ਟੀਚਿਆਂ (ਐੱਸ ਡੀ ਜੀ) ਦੇ 17 ਵਿੱਚੋਂ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ 8 ਟੀਚੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਖ਼ਾਸ ਟੀਚੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਤਿਰੋਧਕ ਸਮਰੱਥਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰਨ ਦੇ ਹਨ।

ਦਸੰਬਰ 2015 ਵਿੱਚ ਮੌਸਮ ਦੇ ਬਦਲਾਅ ਬਾਰੇ ਸਹੀਬੰਦ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪੈਰਿਸ ਸਮਝੌਤੇ ਵਿੱਚ ਆਫ਼ਤ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਲਈ (ਸਮਝਣ, ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇ ਅੱਠ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾਰਜ ਖੇਤਰਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ : (1) ਅਗਾਊਂ ਚਿਤਾਵਨੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ, (2) ਹੰਗਾਮੀ ਹਾਲਾਤ ਲਈ ਤਿਆਰੀ, (3) ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਵਾਪਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ, (4) ਉਹ ਘਟਨਾਵਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਨਾ ਪੂਰਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਸਥਾਈ ਨੁਕਸਾਨ ਅਤੇ ਹਾਨੀ ਹੋਵੇ, (5) ਵਿਆਪਕ ਜ਼ੋਖ਼ਮ ਸਮੀਖਿਆ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ, (6) ਜ਼ੋਖ਼ਮ ਬੀਮਾ ਸਹੂਲਤਾਂ, ਮੌਸਮੀ ਜ਼ੋਖ਼ਮ ਸਾਂਝਾ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਬੀਮੇ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਹੱਲ, (7) ਗ਼ੈਰ-ਆਰਥਿਕ ਨੁਕਸਾਨ ਅਤੇ

ਸਥਿਰ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਟੀਚੇ	ਆਫ਼ਤ ਜ਼ੋਖ਼ਮ ਪ੍ਰਤਿਰੋਧਕ ਟੀਚੇ
ਟੀਚਾ-1 : ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੀ ਗਰੀਬੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨਾ।	ਟੀਚਾ-15 : ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਮੌਸਮ ਸੰਬੰਧੀ ਅੱਤ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਅਤੇ ਆਫ਼ਤਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣਾ।
ਟੀਚਾ-2: ਭੁੱਖਮਰੀ ਖਤਮ ਕਰਨਾ, ਅੰਨ ਸੁਰੱਖਿਆ ਹਾਸਲ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਸਥਿਰ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨਾ।	ਟੀਚਾ-2.4 : ਮੌਸਮ ਦੇ ਬਦਲਾਅ, ਅੱਤ ਦੇ ਮੌਸਮ, ਸੋਕੇ, ਹੜ੍ਹ ਅਤੇ ਦੂਜੀਆਂ ਆਫ਼ਤਾਂ ਲਈ ਅਨੁਕੂਲਣ ਵਾਸਤੇ ਸਮਰੱਥਾ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਤੀ।
ਟੀਚਾ-3: ਸਿਹਤਮੰਦ ਜੀਵਨ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਾ।	ਟੀਚਾ-3.6 : ਅਗਾਊਂ ਚਿਤਾਵਨੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਸਿਹਤ ਸੰਬੰਧੀ ਆਫ਼ਤਾਂ ਦੇ ਖ਼ਤਰੇ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨਾ।
ਟੀਚਾ-4: ਸਮਾਵੇਸ਼ੀ, ਬਰਾਬਰੀ ਤੇ ਗੁਣਵੱਤਾ ਵਾਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਾ।	ਟੀਚਾ-4ਏ: ਅਜਿਹੇ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਸਥਾਨ ਬਣਾਉਣੇ ਤੇ ਤਰੱਕੀ ਕਰਨੀ ਜੋ ਆਫ਼ਤਾਂ ਤੋਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੋਣ।
ਟੀਚਾ-9: ਪ੍ਰਤਿਰੋਧੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚਾ ਬਣਾਉਣਾ।	ਟੀਚਾ-9.1: ਗੁਣਵੱਤਾ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚਾ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨਾ ਜੋ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਤਿਰੋਧੀ ਹੋਵੇ।
ਟੀਚਾ-11: ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਬਸਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ, ਪ੍ਰਤਿਰੋਧੀ ਅਤੇ ਸਥਿਰ ਬਣਾਉਣਾ।	ਟੀਚਾ-11.5: ਮੌਤਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੰਖਿਆ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਆਫ਼ਤਾਂ ਕਾਰਨ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਆਰਥਿਕ ਨੁਕਸਾਨ ਵਿੱਚ ਵੱਡੀ ਕਮੀ ਲਿਆਉਣੀ।
ਟੀਚਾ-13: ਮੌਸਮ ਬਦਲਾਅ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣਾ।	ਟੀਚਾ-13.1: ਮੌਸਮ ਅਧਾਰਤ ਅਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਆਫ਼ਤਾਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਪ੍ਰਤਿਰੋਧਕ ਤੇ ਅਨੁਕੂਲਣ ਸਮਰੱਥਾ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨਾ।
ਟੀਚਾ-15 : ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਅਧੋਗਤੀ ਨੂੰ ਠੱਲ੍ਹਣਾ।	ਟੀਚਾ-15.3: ਸੋਕੇ ਅਤੇ ਹੜ੍ਹ ਮਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਪੁਨਰ ਉਥਾਨ।

(8) ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ, ਉਪਜੀਵਕਾ ਅਤੇ ਪਰਿਸਥਿਤੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤਿਰੋਧ।

ਭਾਰਤ ਲਈ ਚੁਨੌਤੀਆਂ ਅਤੇ ਮੌਕੇ

ਭਾਰਤ ਵਲੋਂ 2015 ਦੇ ਤਿੰਨ ਵਿਸ਼ਵ ਸਮਝੌਤਿਆਂ ਨੂੰ ਅੰਤਿਮ ਰੂਪ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ ਗਈ। ਜਨਸੰਖਿਆ ਪੱਖੋਂ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਦੂਜਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਦੇਸ਼ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਘੋਰ ਗਰੀਬੀ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੰਖਿਆ ਵਿੱਚ ਲੋਕ, ਕੁਪੋਸ਼ਣ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬੱਚੇ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਤੋਂ ਸੱਖਣੇ ਬਾਲਗ ਵੀ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਭਾਰਤ ਕੋਲ ਵਿਸ਼ਵ ਦੇ ਟੀਚੇ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਥਿਰ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਤਿਰੋਧ ਦੇ ਟੀਚੇ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦੀ ਕੁੰਜੀ ਹੈ।

ਭਾਰਤ ਵਲੋਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪੱਧਰਾਂ ਉੱਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾਗਤ ਤੰਤਰ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਆਫ਼ਤ ਦੇ ਖ਼ਤਰਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਲਈ ਵਿਗਿਆਨਕ ਤੇ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੀਆਂ ਸਮਰੱਥਾਵਾਂ ਤਾਇਨਾਤ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਾਨੀ ਨੁਕਸਾਨ ਘੱਟ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਕੁੱਝ ਹਾਲੀਆ ਮੌਸਮ ਸੰਬੰਧੀ ਆਫ਼ਤਾਂ ਦੌਰਾਨ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਫਾਇਲਿਨ ਅਤੇ ਹੁਦਹੁਦ ਤੁਫਾਨ। ਪਰ ਅਜਿਹੇ ਨਤੀਜੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਆਫ਼ਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਹੜ੍ਹਾਂ ਜਾਂ ਬੱਦਲਾਂ ਦੇ ਫਟਣ ਸਮੇਂ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇ (ਉੱਤਰਾਖੰਡ, ਸ੍ਰੀਨਗਰ ਅਤੇ ਚੇਨੱਈ) ਜਾਂ ਭੂ-ਆਫ਼ਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਚਟਾਨਾਂ ਦਾ ਖਿਸਕਣਾ (ਮਾਕਿਨ ਅਤੇ ਉੱਤਰੀ ਸਿੱਕਮ)। ਤਕਨੀਕੀ ਆਫ਼ਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਸੌਨਅਤੀ ਜਾਂ ਸੜਕੀ ਦੁਰਘਟਨਾਵਾਂ ਲਗਾਤਾਰ ਵਧ ਰਹੀਆਂ ਹਨ; ਮਹਾਂਮਾਰੀਆਂ ਵਰਗੇ ਜੈਵਿਕ ਖ਼ਤਰੇ ਸਿਰ ਚੁੱਕੀ ਖੜ੍ਹੇ ਹਨ ਜਦ ਕਿ ਪਾਣੀ ਦੇ

ਘਟਦੇ ਸਰੋਤ ਅਤੇ ਹਵਾ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਨ ਦੇ ਪੱਧਰ ਵਰਗੀਆਂ ਰਵਾਇਤੀ ਆਫ਼ਤਾਂ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਿਕਸਤ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸ਼ਹਿਰੀ ਬਸਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੱਡੀ ਚਿੰਤਾ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। 2001 ਦੇ ਕੱਛ (ਗੁਜਰਾਤ) ਵਿੱਚ ਆਏ ਭੂਚਾਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਭਾਰਤ ਦੀ ਭੂਚਾਲਾਂ ਦੇ ਖ਼ਤਰਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਕਮੇਟੀ ਉੱਤੇ ਨਹੀਂ ਲੱਗੀ ਹੈ। ਮਾਹਰ ਲਗਾਤਾਰ ਚਿਤਾਵਨੀ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਸੰਘਣੀ ਵਸੋਂ ਵਾਲੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਕੇਂਦਰ ਭੂਚਾਲ ਦੀ ਮਾਰ ਹੇਠ ਆਏ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਤਬਾਹਕੁੰਨ ਸਿੱਟੇ ਨਿਕਲ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਭਾਰਤ ਕੋਲ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਤੇ ਰਵਾਇਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਆਫ਼ਤਾਂ ਦੇ ਜ਼ੋਖ਼ਮ ਦੀਆਂ ਕੁਦਰਤੀ ਅਤੇ ਮਾਨਵ ਵਲੋਂ ਬਣਾਈਆਂ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦੀ ਸਮਝ ਦਾ ਵੱਡਾ ਅਧਾਰ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਮਾਜਕ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ, ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਅਤੇ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਦਾ ਖਾਕਾ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਅਮਲ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ, ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਆਫ਼ਤ ਦੇ ਖ਼ਤਰਿਆਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਦੇ ਫ਼ਾਇਦਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਉਲਟ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁੱਝ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਸਿੱਧੇ ਜਾਂ ਅਸਿੱਧੇ ਤੌਰ ਤੇ ਨਵੇਂ ਖ਼ਤਰੇ ਜਾਂ ਆਫ਼ਤਾਂ ਸਹੇੜਨ ਜਾਂ ਆਫ਼ਤ ਦੇ ਮੌਜੂਦਾ ਖ਼ਤਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਭਾਰਤ ਤੇਜ਼ ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਮਾਰਗ ਉੱਤੇ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੇਕ ਇਨ ਇੰਡੀਆ, ਸਕਿੱਲ ਇੰਡੀਆ, ਡਿਜੀਟਲ ਇੰਡੀਆ, ਸਵੱਛ ਭਾਰਤ ਅਭਿਆਨ, ਸਮਾਰਟ ਸਿਟੀ ਮਿਸ਼ਨ ਆਦਿ ਨਵੀਆਂ ਪਹਿਲਕਦਮੀਆਂ ਹੋਰ ਗਤੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਗੀਆਂ। ਸੰਭਵਤਾ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਅਤਿਕਥਨੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਡੇਢ ਦਹਾਕੇ ਦੌਰਾਨ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਮਾਜਕ ਤੇ ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਜਨਤਕ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਨਿਵੇਸ਼ ਪਿਛਲੇ ਚਾਰ ਜਾਂ ਪੰਜ ਦਹਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਨਿਵੇਸ਼ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਨਾਲ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ, ਖਾਕਾ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ

ਵਿਕਾਸਮੁਖੀ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲੇਗਾ।

ਅਜਿਹਾ ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜੇ ਜ਼ੋਖ਼ਮ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਨਾ ਕਰੇ ਪਰ ਆਫ਼ਤਾਂ ਦੇ ਖ਼ਤਰੇ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਵੇ।

ਆਫ਼ਤ ਦੇ ਖ਼ਤਰਿਆਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਹਰੇਕ ਪੱਖ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨਾ ਪਿਛਲੇ ਕੁੱਝ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਦੇ ਖਰੜੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਖ਼ਾਸ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਨਾ ਹੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਅਥਾਰਿਟੀ ਵਲੋਂ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ ਦਿਸ਼ਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਹੀ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਨਾ ਹੀ ਖੇਤਰੀ ਮੰਤਰਾਲਿਆਂ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰ ਤੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੇ ਵਿਭਾਗਾਂ ਵਲੋਂ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਤਿਰੋਧੀ ਠੋਸ ਕਾਰਜ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਹੀ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਸਥਿਰ ਵਿਕਾਸ ਟੀਚਿਆਂ ਅਤੇ ਪੈਰਿਸ ਮੌਸਮ ਸਮਝੌਤੇ ਦੇ ਨਾਲ ਸੋਫ਼ਾਈ ਢਾਂਚੇ ਉੱਤੇ ਅਮਲ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹੁਣ ਤੱਕ ਅਣਗੌਲੇ ਰਹੇ ਪਰ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਆਫ਼ਤ ਖ਼ਤਰਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਦੇ ਵੰਗਾਰ ਭਰੇ ਟੀਚਿਆਂ ਦੇ ਹੱਲ ਲਈ ਮੌਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਗੇ।

(ਲੇਖਕ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਅਥਾਰਿਟੀ ਦੇ ਸਕੱਤਰ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਸੰਸਥਾਨ ਦੇ ਐਗਜ਼ੀਕਿਊਟਿਵ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਵਜੋਂ ਸੇਵਾਰਤ ਰਹੇ ਅਤੇ ਸਾਰਕ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਕੇਂਦਰ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕ ਨਿਦੇਸ਼ਕ ਹਨ।)

e-mail : dharc@nic.in

ਸਫ਼ਾ 5 ਦਾ ਬਾਕੀ

ਹਨ। ਇਸ ਰਕਮ ਵਿੱਚੋਂ 47029.50 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਕੇਂਦਰੀ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਅਤੇ 1490.50 ਕਰੋੜ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਹਨ। ਇਹ ਰਕਮ ਸਾਰੇ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ 2015-16 ਤੋਂ 2019-20 ਦਰਮਿਆਨ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਹ ਰਕਮ 13ਵੇਂ ਵਿੱਤ ਆਯੋਗ ਵਲੋਂ 2010-11 ਤੋਂ 2014-15 ਦਰਮਿਆਨ ਰੱਖੀ ਗਈ 33,580.93 ਕਰੋੜ ਦੀ ਰਕਮ ਨਾਲੋਂ ਕਾਫੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ। ਐੱਸ ਡੀ ਆਰ ਐੱਫ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਲਈ ਐੱਨ ਡੀ ਆਰ ਐੱਫ ਵਲੋਂ ਵੀ ਤਬਾਹੀਆਂ ਅਤੇ ਗੰਭੀਰ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਲੋੜਾਂ ਲਈ ਮਦਦ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। 2015-

16 ਸਾਲ ਦੌਰਾਨ ਕੁੱਲ 17749.18 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ (ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਐੱਨ ਡੀ ਆਰ ਐੱਫ ਵਲੋਂ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ 5297.22 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ) ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੁਦਰਤੀ ਆਫ਼ਤਾਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ।

ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਇਸ ਗੱਲ ਉੱਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦਿਆਂ ਕਿ ਆਫ਼ਤ ਦਾ ਖ਼ਤਰਾ ਘਟਾਉਣ ਵਿੱਚ ਰਾਜਾਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਮੁਢਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਸੋਫ਼ਾਈ ਫਰੇਮਵਰਕ ਨੇ ਹੋਰ ਸੰਬੰਧਿਤ ਧਿਰਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿੱਜੀ ਖੇਤਰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਆਫ਼ਤ ਘਟਾਉਣ ਅਤੇ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਤਿਆਰ ਕਰਨ। ਆਫ਼ਤ ਦੇ ਖ਼ਤਰੇ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਦੇ ਮਿਸ਼ਨ ਅਧੀਨ ਸਭ ਧਿਰਾਂ ਦੇ, ਜਨਤਕ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਸਹਿਯੋਗ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਆਫ਼ਤ ਦੇ ਖ਼ਤਰੇ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਦੇ ਤੰਤਰ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਅਤੇ ਪਹੁੰਚਯੋਗ ਆਧੁਨਿਕ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ, ਸਮਰੱਥਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।

ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਇਹ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਮਜ਼ਬੂਤ ਢਾਂਚਾ ਸਾਰੇ ਕਾਰਨਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਦੂਜੀਆਂ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਹੋ ਰਹੇ ਸ਼ਹਿਰੀਕਰਨ ਕਾਰਨ ਉੱਭਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਨਵੰਬਰ 2016 ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਐੱਮ ਸੀ ਡੀ ਆਰ ਆਰ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਸੰਬੰਧੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਖੇਤਰ ਅੰਦਰ ਸਿਆਸੀ ਵਾਅਦਿਆਂ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕਮੀ ਵਾਲੇ ਸੋਮਿਆਂ, ਖ਼ਤਰਿਆਂ ਅਤੇ ਬਰਾਬਰ ਵੰਡ ਦੀਆਂ ਚੁਨੌਤੀਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਲਈ ਭਵਿੱਖ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਹੈ।

(ਲੇਖਕ ਕੇਂਦਰੀ ਗ੍ਰਹਿ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਏਸ਼ੀਆਈ ਖੇਤਰ ਲਈ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਵਲੋਂ ਆਫ਼ਤ ਖ਼ਤਰੇ ਘਟਾਉਣ ਬਾਰੇ ਮਨੋਨੀਤ ਚੈਪੀਅਨ ਹਨ)

ਆਫ਼ਤ ਜੋਖਮ ਪ੍ਰਬੰਧਨ

 ਸੰਤੋਸ਼ ਕੁਮਾਰ

ਕੇ ਵਲ ਇਕ ਚੀਜ਼ ਸਥਾਈ ਹੈ - ਬਦਲਾਅ। ਹਰ ਪਾਸੇ ਬਦਲਾਅ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਨਵੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਨਵੀਆਂ ਚੁਨੌਤੀਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਵਿੱਚ ਵਾਤਾਵਰਨਿਕ, ਆਰਥਿਕ, ਸਮਾਜਕ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਵਾਤਾਵਰਨ ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਜੋ 80ਵਿਆਂ ਅਤੇ 90ਵਿਆਂ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਅਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਵਾਤਾਵਰਨ ਨੇ ਵੀ ਵਾਤਾਵਰਨ ਸੰਬੰਧੀ ਚਰਚਾ ਨੂੰ ਦਿਸ਼ਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਸਾਲ 2015 ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਰਿਹਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਤਿੰਨ ਵੱਡੇ ਸਮਝੌਤੇ ਸਹੀਬੰਦ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਸਥਿਰ ਜਾਂ ਸਥਾਈ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਟੀਚੇ (ਐੱਸ ਡੀ ਜੀਜ਼), ਮੌਸਮ ਬਦਲਾਅ ਬਾਰੇ ਪੈਰਿਸ ਸਮਝੌਤਾ - ਸੀ ਓ ਪੀ 21 ਅਤੇ ਆਫ਼ਤ ਜੋਖਮ ਵਿੱਚ ਕਮੀ ਕਰਨ ਲਈ 2015-30 ਦਾ ਸੋਫ਼ਾਈ ਢਾਂਚਾ।

ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਨੇ ਤਿੰਨਾਂ ਹੀ ਸਮਝੌਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੇ ਟੀਚੇ ਅਤੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤਿਬੱਧ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਹੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਗੱਲਾਂ ਸਾਂਝੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਕ ਰਾਇ ਹੈ। ਆਫ਼ਤ ਕਾਰਨ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਅਸੀਂ ਸਥਿਰ ਵਿਕਾਸ ਟੀਚੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੇ ਹਨ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਤਰਜੀਹੀ ਤੌਰ ਤੇ ਆਫ਼ਤਾਂ ਕਾਰਨ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਨੁਕਸਾਨ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ ਪਵੇਗਾ ਅਤੇ ਆਫ਼ਤਾਂ ਦੇ ਜੋਖਮ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਅਤਿ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਮੌਸਮ ਬਦਲਾਅ ਦੇ ਮੁੱਦਿਆਂ ਦਾ ਹੱਲ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਇਹ ਤਿੰਨੋਂ - ਵਿਕਾਸ, ਆਫ਼ਤ ਜੋਖਮ ਅਤੇ ਮੌਸਮ ਵਿੱਚ ਬਦਲਾਅ - ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੱਲ ਵੀ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਹੋਣਾ ਲੋੜੀਂਦਾ ਹੈ।

ਆਫ਼ਤ ਅਤੇ ਸਥਿਰ ਵਿਕਾਸ ਟੀਚੇ

ਆਫ਼ਤ ਜੋਖਮ ਘੱਟ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਪੱਖ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਖੇਤਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। 17 ਸਥਿਰ ਵਿਕਾਸ ਟੀਚਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ 10 ਵਿੱਚ ਆਫ਼ਤ ਜੋਖਮ ਘੱਟ ਕਰਨ ਸੰਬੰਧੀ 25 ਟੀਚੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਆਫ਼ਤ ਜੋਖਮ ਘੱਟ ਕਰਨ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ, ਮੁੱਖ ਵਿਕਾਸ ਰਣਨੀਤੀ ਵਜੋਂ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਨਾਲ ਸਥਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਆਫ਼ਤਾਂ ਦੇ ਵਾਪਰਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਬਚਾਅਕਾਰੀ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣੇ, ਅਤਿ ਦੀ ਗਰੀਬੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੇ ਟੀਚੇ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਅਹਿਮ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਗਰੀਬੀ ਆਰਥਿਕ ਤੇ ਸਮਾਜਕ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਜ਼ਦ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਕਰਕੇ ਆਫ਼ਤ ਦੇ ਜੋਖਮ ਦਾ ਇਕ ਮੁੱਖ ਕਾਰਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਗਰੀਬੀ ਨੇ ਜੋਖਮ ਵਾਲੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵਾਧੇ ਲਈ ਵੀ ਬਹੁਤ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਹੈ, ਜੋ ਸਥਿਰ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸੀਮਤ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਸਬੂਤ ਇਹ ਸੁਝਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਫ਼ਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ, ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ ਤੇ ਵਿਕਸਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਖੱਟੀਆਂ ਵਿਕਾਸ ਮੁਖੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਥੱਲੇ ਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਗਰੀਬ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨੁਕਸਾਨ ਝੱਲਣ ਵਾਲੇ ਹੋਰ ਵੀ ਘੋਰ ਗਰੀਬੀ ਵਿੱਚ ਧੱਕੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। 2030 ਤੱਕ 325 ਮਿਲੀਅਨ ਲੋਕ ਗਰੀਬੀ ਦੀ ਜ਼ਦ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਕੁਦਰਤੀ ਆਫ਼ਤਾਂ ਅਤੇ ਅਤਿ ਦੀਆਂ ਮੌਸਮੀ ਹਾਲਤਾਂ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਉਪ-ਸਹਾਰਾ ਅਫਰੀਕੀ ਅਤੇ ਦੱਖਣੀ ਏਸ਼ਿਆਈ ਖਿੱਤਿਆਂ ਵਿੱਚ। ਇਸ

ਤੋਂ ਸਬਕ ਲੈਂਦਿਆਂ ਗਰੀਬ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਦੀ ਤੁਰੰਤ ਲੋੜ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਵਾਪਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਆਫ਼ਤਾਂ ਸਮੇਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗਰੀਬੀ ਦੀ ਦਲਦਲ ਵਿੱਚ ਫਸਣ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਜਾ ਸਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੋਜ਼ੀ-ਰੋਟੀ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਸਾਸਿਆਂ ਦੀ ਪੁਨਰ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ।

ਨੇਪਾਲ ਵਿੱਚ ਆਏ ਭੂਚਾਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ਾ ਲੈਣ ਲਈ ਕੀਤੇ ਅਧਿਐਨ ਵਿੱਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਉਪਰੰਤ 2015-16 ਵਿੱਚ 2.5 ਤੋਂ 3.5 ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਹੋਰ ਨੇਪਾਲ ਵਾਸੀ ਗਰੀਬੀ ਵੱਲ ਧੱਕੇ ਜਾਣਗੇ ਜੇ ਸੰਖਿਆ ਪੱਖੋਂ ਹੋਰ 700,000 ਗਰੀਬ ਬਣਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨੁਕਸਾਨ ਲਗਭਗ 7 ਬਿਲੀਅਨ ਅਮਰੀਕੀ ਡਾਲਰ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਆਂਕਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਇਹ ਵੀ ਖੁਲਾਸਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਛੇ ਨਿਊਨਤਮ ਐੱਚ ਡੀ ਆਈ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ, ਜਿਥੇ 130,000 ਨੇਪਾਲੀ ਰੁਪਏ/ਵਿਅਕਤੀ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੇ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵੇਖੇ ਗਏ, ਵਿੱਚ ਵਸਣ ਵਾਲੀ ਜਨਸੰਖਿਆ ਦੋਲਾਖਾ, ਸਿੰਧੂਪਾਲ ਚੌਕ, ਗੋਰਖਾ, ਨੁਵਾਕੋਟ, ਰਸੂਵਾ ਅਤੇ ਢੇਡਿੰਗ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਪੱਕਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਗਰੀਬ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਲੋਕ ਹੀ ਆਫ਼ਤਾਂ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਬੁਰੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਤੇ ਆਫ਼ਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਥਿਰ ਸਮਾਜਕ-ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਨੂੰ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਵੱਡੀ ਰੁਕਾਵਟ ਬਣ ਗਏ ਹਨ। ਆਰਥਿਕ ਨੁਕਸਾਨ ਅਤੇ ਹਾਨੀ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਕਈ ਬਿਲੀਅਨ ਡਾਲਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਕ

ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਖਿੱਤੇ ਦੇ ਟੀਚੇ ਪਿੱਛੇ ਸੁੱਟੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਹਰੇਕ ਆਫ਼ਤ ਸਮੇਂ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਤਰਾਂ, ਜਿਵੇਂ ਖੇਤੀਬਾੜੀ, ਮਕਾਨ ਉਸਾਰੀ, ਸਿਹਤ, ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚੇ ਉੱਤੇ ਵੱਡਾ ਅਸਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਵਿਡੰਬਨਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਆਫ਼ਤਾਂ ਦਾ ਵਧਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਤੇ ਹੋਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਆਫ਼ਤਾਂ ਦੀ ਜਦ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਅਸਥਿਰ ਵਿਕਾਸ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਗਲਤ ਇਸਤੇਮਾਲ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿੱਚ ਖਰਾਬੀ। ਸਾਡੇ ਖਿੱਤੇ ਵਿੱਚ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਆਫ਼ਤਾਂ ਆਉਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਨੂੰ ਦੇਖਦਿਆਂ, ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਜ, ਅਹਿਮ ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚੇ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਤਾਲਮੇਲ ਨਾਲ ਹੱਲ ਲੱਭਣੇ ਪੈਣਗੇ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਵਿਕਾਸ ਯੋਜਨਾ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦਾ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖੀ ਸਮਾਜਕ-ਆਰਥਿਕ ਜੋਖਮਾਂ ਅਤੇ ਜੋਖਮ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਦਮਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਕਾਰਨਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਤੇ ਪੜਚੋਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਜੇ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਟੀਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਪਾਤ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਤੇ ਵਪਾਰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਤਾਂ ਜਨਤਕ ਨੀਤੀ ਢਾਂਚੇ ਅਤੇ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ ਫੈਸਲੇ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚ ਧਿਆਨ ਸੰਕਟ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਤੋਂ ਹਟਾ ਕੇ ਜੋਖਮ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਵੱਲ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ ਕਿ ਜੋਖਮ ਮੁਖੀ ਨਿਵੇਸ਼ ਅਤੇ ਪ੍ਰਥਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਸਕਣ।

ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ : ਆਫ਼ਤ ਦੀ ਮੁਢਲੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਵਲੋਂ ਅਪਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਬਾਰੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਐਕਟ, 2005 ਵਿੱਚ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ - “ਆਫ਼ਤ ਇਕ ਸਮਾਜ ਜਾਂ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਸੰਚਾਲਨ ਵਿੱਚ ਇਕ ਰੀਝੀਰ ਰੁਕਾਵਟ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਜਾਨੀ, ਮਾਲੀ, ਆਰਥਿਕ ਅਤੇ/ਜਾਂ ਵਾਤਾਵਰਨਿਕ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਸਮਾਜ ਜਾਂ ਭਾਈਚਾਰਾ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਸਰੋਤਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਵੀ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੁਦਰਤੀ ਆਫ਼ਤਾਂ ਨੂੰ ਸਾਵਧਾਨੀ ਵਾਲੀ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ, ਤਿਆਰੀ ਅਤੇ ਰੋਕਥਾਮ ਦੇ ਕਦਮਾਂ

ਨਾਲ ਰੋਕਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।”

ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹਿਤਧਾਰਕਾਂ ਨੇ “ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ” ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਸਮਝਿਆ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਹੁੰਗਾਰਾ ਭਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਮਹਿਜ਼ ਇਹ ਹੁੰਗਾਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਰਾਹਤ ਅਤੇ ਤੁਰੰਤ ਬਚਾਅ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਇਹ ਇਕ ਮਨੁੱਖੀ ਸੰਕਟ ਅਤੇ ਰਾਹਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਹੈ। ਦੋਵੇਂ ਆਫ਼ਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਹਨ। ਜੋਖਮ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ, ਜੋਖਮ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਅਤੇ ਤਿਆਰੀ ਲਈ ਆਫ਼ਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ, ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਨਵੇਂ ਨਿਯਮ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਕਾਨੂੰਨ ਬਰਾਬਰ, ਮਤਲਬ ਆਫ਼ਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜੋਖਮ ਘੱਟ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਆਫ਼ਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੁੰਗਾਰਾ ਦੇਣਾ। ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਭਾਗਾਂ, ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਦੱਖਣੀ ਏਸ਼ੀਆ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਵੀ, ਆਫ਼ਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਹੁੰਗਾਰੇ ਨੂੰ, ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਗਤੀਵਿਧੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਸੰਸਥਾਗਤ ਪ੍ਰਣਾਲੀ, ਨਿਯਮ, ਨੀਤੀਆਂ, ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਖਿਲਾਫ਼ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਹੀ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਲਈ ਸਾਰਾ ਸ਼ਾਸਨ ਆਫ਼ਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਹੀ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨੂੰ, ਹੁਣ ਇਹ ਬੀਤੇ ਦੀ ਗੱਲ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਪਿਛਲੇ ਲਗਭਗ ਡੇਢ ਦਹਾਕੇ ਤੋਂ, ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਵਿੱਚ ਬਦਲਾਅ ਆਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਨਿਯਮਤ ਸਮੇਂ ਉੱਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਤਜਰਬਿਆਂ ਨਾਲ ਮੁੜ ਤੋਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

2015 ਵਿੱਚ ਸੋਡਾਈ ਢਾਂਚੇ ਨੂੰ ਅਪਣਾਏ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਭਾਰਤ ਨੇ ਨਵੰਬਰ, 2016 ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਏਸ਼ੀਅਨ ਮਨਿਸਟੀਰੀਅਲ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੀ ਮੇਜ਼ਬਾਨੀ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਤ ਜੋਖਮ ਘੱਟ ਕਰਨ, ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਆਫ਼ਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਲਈ ਏਸ਼ੀਆਈ ਖਾਕਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਸੀ ਜੋ ਏਸ਼ੀਆਈ ਅਤੇ ਪੈਸੇਫਿਕ, ਦੋਨਾਂ ਖਿੱਤਿਆਂ ਦੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਹੋਵੇਗਾ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਮਾਣਯੋਗ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੇ

ਇਸ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦਾ ਉਦਘਾਟਨ ਕਰਦਿਆਂ ਆਫ਼ਤ ਜੋਖਮ ਵਿੱਚ ਕਮੀ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ 10 ਸਿਧਾਂਤ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ। ਜੋਖਮ ਵਿੱਚ ਕਮੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਵਿਸ਼ਵ ਖਾਕਾ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਪਾਨ ਦੇ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਸ਼ਹਿਰ ਸੋਡਾਈ ਵਿੱਚ 2015 ਦੇ ਮਾਰਚ ਮਹੀਨੇ ਇਕ ਵਿਸ਼ਵੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਆਯੋਜਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਿਥੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ 185 ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨੇ ਆਫ਼ਤ ਜੋਖਮ ਵਿੱਚ ਕਮੀ ਲਈ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਉੱਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ 2030 ਦਾ ਸੋਡਾਈ ਢਾਂਚਾ ਆਖਿਆ ਗਿਆ। ਭਾਰਤ ਵੀ ਦਸਤਖਤ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।

ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਤਿ ਹੁੰਗਾਰਾ ਉੱਚ ਜਵਾਬਦੇਹੀ ਨਾਲ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਹਰ ਕੋਈ ਹੁੰਗਾਰਾ ਦੇਣ ਲਈ ਇੱਛੁਕ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਆਫ਼ਤ ਲਈ ਤਿਆਰੀ ਅਤੇ ਜੋਖਮ ਵਿੱਚ ਕਮੀ ਭਾਵੇਂ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ, ਪਰ ਨਤੀਜੇ ਵੱਡੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਅਣਵੇਖੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕਾਂ ਸੰਮੇਲਨਾਂ ਅਤੇ ਐਲਾਨਨਾਮਿਆਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ। ਵਿਸ਼ਵੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੇ ਸਫਲਤਾ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਉੱਤੇ ਅਧਾਰਤ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਬੂਤਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਰੋਕਥਾਮ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਵੀ ਇਸ ਉਦਾਹਰਣ ਦਾ ਗਾਵਹ ਹੈ। 1999 ਵਿੱਚ ਓਡੀਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਆਏ ਮਹਾਂ ਤੁਫ਼ਾਨ ਸਮੇਂ ਅਸੀਂ 13000 ਤੋਂ ਵੱਧ ਮਨੁੱਖੀ ਜਾਨਾਂ ਗੁਆਈਆਂ ਅਤੇ ਜਾਇਦਾਦ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਨੁਕਸਾਨ ਪੁੱਜਿਆ। ਜਦ ਕਿ 2013 ਵਿੱਚ ਦੱਖਣੀ ਫੈਲਿਨ ਤੁਫ਼ਾਨ ਆਇਆ, ਜੋ 1999 ਦੇ ਤੁਫ਼ਾਨ ਵਰਗਾ ਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨੀ ਤੀਬਰਤਾ ਵਾਲਾ ਹੀ ਸੀ ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਅਸਰ 1999 ਵਾਲੇ ਤੁਫ਼ਾਨ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁੱਲ ਉਲਟ ਸੀ। ਮੌਤਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਸਿਰਫ 22 ਸੀ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਜਾਇਦਾਦ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਘਟਨਾ ਵਿਸ਼ਵੀ ਬੇਹਤਰੀਨ ਪ੍ਰਥਾ ਬਣ ਗਈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਭਾਰਤ ਮੌਤਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਏਨੀ ਘੱਟ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਇਆ। ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਵਿੱਚ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਆਏ ਵਾਰਦਾ ਤੁਫ਼ਾਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਹੀ ਨਤੀਜੇ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਜਿਥੇ ਮੌਤਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਸਿਰਫ 14 ਸੀ, ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਜਾਇਦਾਦ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹੁਦਹੁਦ ਤੁਫ਼ਾਨ ਸਮੇਂ ਵੀ ਨਜ਼ਰ ਆ

ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ, ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਸਮਰੱਥਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਨਿਵੇਸ਼ ਵੱਲ ਕੀਤੇ ਸੁਹਿਰਦ ਯਤਨਾਂ ਦਾ ਮੌਤਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਘੱਟ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਹਾਂ ਪੱਖੀ ਨਤੀਜਾ ਆਇਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਫਿਕਰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਾਇਦਾਦ, ਸੜਕਾਂ, ਪੁਲਾਂ, ਘਰਾਂ, ਹਸਪਤਾਲਾਂ, ਬਿਜਲੀ, ਉਤਪਾਦਕ ਪੂੰਜੀ ਆਦਿ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਕਾਰਨ ਹੋ ਰਹੀ ਹਾਨੀ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਹੱਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ?

ਆਫ਼ਤ ਜ਼ੋਖ਼ਮ ਵਿੱਚ ਕਮੀ (ਡੀ ਆਰ ਆਰ) ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਣਾ

ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਵਿੱਚ, ਖੇਤਰੀ ਅਤੇ ਸਥਾਨਕ ਪੱਧਰਾਂ ਉੱਤੇ ਵਿਕਾਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਜ਼ੋਖ਼ਮ ਘੱਟ ਕਰਨ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਣਾ ਇਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਮਦ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਹਾਲੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਟਿਲ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਕਈ ਚੁਨੌਤੀਆਂ ਹਨ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕਰਨੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਬੀਤੇ ਤੋਂ ਸਬਕ ਲੈਣਾ ਪਵੇਗਾ।

ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਵਾਲੇ ਵਿਆਪਕ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਹਾਲੇ ਵੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸਾਂਝੀ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨੀਤੀ-ਘਾੜਿਆਂ ਅਤੇ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕੀ ਪੱਧਰਾਂ ਉੱਤੇ ਵਿਆਪਕ ਸੰਵਾਦ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ ਸਾਂਝਾ ਮੰਚ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਤੇ ਸਥਾਨਕ ਪੱਧਰਾਂ ਉੱਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਤਿਰੋਧੀ ਇਮਾਰਤਸਾਜ਼ੀ ਦੇ ਉਪ-ਨਿਯਮਾਂ, ਜ਼ਮੀਨ ਵਰਤੋਂ ਦਾ ਮੰਡਲੀਕਰਨ, ਸਰੋਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ, ਅਗਾਊ ਚਿਤਾਵਨੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕੀ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣ ਲਈ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇ। ਇਥੋਂ ਤੱਕ, ਇਹ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਨਵੀਆਂ ਵਿਗਿਆਨਕ ਤੇ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੀਆਂ ਖੋਜਾਂ, ਅਗਾਊ ਚਿਤਾਵਨੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਅਤੇ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ, ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ, ਅਤੇ ਖੇਤਰੀ ਨੀਤੀ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਸਫਲਤਾ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਭਵਿੱਖੀ ਸਬਕ ਲਈ ਕੁੱਝ ਸਾਂਝੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਉੱਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਦੀ ਮੁਕੰਮਲ ਚਰਚਾ ਨੂੰ ਇਕ ਨਵਾਂ ਰੂਪ

ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਆਫ਼ਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਨਿਵੇਸ਼ ਕਰਨਾ, ਸਿਰਫ਼ ਹੁੰਗਾਰੇ ਤੇ ਰਾਹਤ ਉੱਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰਨ ਨਾਲੋਂ ਸਿਆਣਪ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਬਕ ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ, ਇਥੇ 1956 ਵਿੱਚ ਅੰਜਾਰ (ਗੁਜਰਾਤ) ਵਿੱਚ ਆਏ ਭੁਚਾਲ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਗੁਜਰਾਤ ਵਿੱਚ ਆਫ਼ਤ ਜ਼ੋਖ਼ਮ ਘੱਟ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਸਭ ਤੋਂ ਬੇਹਤਰੀਨ ਪ੍ਰਥਾਵਾਂ ਉਹ ਸਨ ਜਦੋਂ ਭੁਚਾਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਦੂਜੇ ਥਾਂ ਉੱਤੇ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਆਫ਼ਤ ਨੂੰ ਝੱਲਸਕਣ ਵਾਲਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਅੱਧੀ ਸਦੀ ਬਾਅਦ 201 ਵਿੱਚ ਭੁਜ ਵਿੱਚ ਆਏ ਭੁਚਾਲ ਦੌਰਾਨ, ਅੰਜਾਰ ਕਸਬੇ ਦੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਤਬਾਹੀ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲੀ, ਸਿਰਫ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 1956 ਵਾਲੀ ਬਦਲਵੀਂ ਥਾਂ ਉੱਤੇ ਉਸਾਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਵਿਕਾਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਆਫ਼ਤ ਜ਼ੋਖ਼ਮ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਦੀ ਇਕ ਬੇਹਤਰੀਨ ਮਿਸਾਲ ਹੈ, ਪਰ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਇਸ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਨਾਲ ਭੁਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀਕਰਨ ਕਰਕੇ ਬੀਤੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਤਜਰਬਿਆਂ ਤੋਂ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੇਤਰੀ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਤੇ ਸਥਾਨਕ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਖ਼ਤਰਿਆਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਆਫ਼ਤ ਜ਼ੋਖ਼ਮ ਘੱਟ ਕਰਨ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਬਾਰੇ, 2001 ਵਿੱਚ ਕੱਛ (ਗੁਜਰਾਤ) ਦਾ ਭੁਚਾਲ ਦੀਰਘਕਾਲੀ ਮੁੜ-ਉਸਾਰੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਿਧਾਂਤ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ 'ਬਿਲਡ ਬੈਕ ਬੈਟਰ' ਪੱਧਤੀ ਦਾ ਮਿਸਾਲੀ ਮੁੜ-ਉਸਾਰੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਇਆ। ਇਸ ਨੂੰ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਾ ਸਸਕਾਵਾ ਸਨਮਾਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਬੇਹਤਰੀਨ ਪ੍ਰਥਾਵਾਂ ਲਈ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦੀ ਵਿਸ਼ਵ ਭਰ ਵਿੱਚ ਮਾਨਤਾ ਹੈ।

ਅਨੇਕ ਆਰਥਿਕ ਤੇ ਵਿੱਤੀ ਅਧਿਐਨਾਂ ਵਿੱਚ ਆਫ਼ਤ ਜ਼ੋਖ਼ਮ ਘੱਟ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਅਤੇ ਫਾਇਦਿਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਯੂਨੈਸਕੋ ਦੇ ਇਕ ਅਨੁਮਾਨ ਅਨੁਸਾਰ, ਮੌਜੂਦਾ ਸਮੇਂ 100 ਡਾਲਰ ਵਿੱਚੋਂ ਕੇਵਲ 4 ਡਾਲਰ ਹੀ ਮਨੁੱਖੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਆਫ਼ਤ ਘੱਟ ਕਰਨ ਦੇ

ਕਦਮਾਂ ਉੱਤੇ ਖਰਚ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਦ ਕਿ ਆਫ਼ਤ ਜ਼ੋਖ਼ਮ ਘੱਟ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਨਿਵੇਸ਼ ਰੋਕਥਾਮ ਕੀਤੇ ਗਏ ਆਫ਼ਤ ਨੁਕਸਾਨ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਰਕਮ ਦੀ ਬਚਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਦੇ ਨਾਂਹ-ਮੁਖੀ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਅਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਆਫ਼ਤਾਂ ਸਮੇਂ ਆਪਣਾ ਬਚਾਅ ਕਰਨ ਲਈ ਕਮਜ਼ੋਰ ਜਨਸੰਖਿਆ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨਾ, ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਗਰੀਬੀ ਘੱਟ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਵਿਸ਼ਵ ਦੀਆਂ ਪਹਿਲਕਦਮੀਆਂ ਦਾ ਇਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਿੱਸਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਸੋਡਾਈ ਢਾਂਚਾ 2015-30

ਸੋਡਾਈ ਢਾਂਚਾ, ਕਾਰਜਸ਼ੀਲਤਾ ਲਈ ਹਿਊਗੋ ਢਾਂਚਾ (ਐੱਚ ਐੱਫ ਏ) 2005-2015 ਦਾ ਅਗਲਾ ਪੜਾਅ ਹੈ : ਆਫ਼ਤਾਂ ਪ੍ਰਤਿ ਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨਾ। ਐੱਚ ਐੱਫ ਏ ਦੀ ਕਲਪਨਾ 1989 ਦੇ ਕੁਦਰਤੀ ਆਫ਼ਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕਮੀ ਕਰਨ ਦੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਦਹਾਕੇ ਲਈ, ਕਾਰਜਸ਼ੀਲਤਾ ਲਈ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਢਾਂਚੇ ਅਧੀਨ ਵਿਸ਼ਵ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਹੋਰ ਹੁਲਾਰਾ ਦੇਣ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਅਧੀਨ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਵਿਸ਼ਵ ਲਈ ਯੋਕੋਹਾਮਾ ਰਣਨੀਤੀ ਵੀ ਆਉਂਦੀ ਸੀ। ਕੁਦਰਤੀ ਆਫ਼ਤਾਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ, ਤਿਆਰੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ 1999 ਦੀ ਆਫ਼ਤ ਵਿੱਚ ਕਮੀ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਸ਼ਵੀ ਰਣਨੀਤੀ।

ਸੋਡਾਈ ਢਾਂਚਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੱਤਾਂ ਉੱਤੇ ਉਸਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਐੱਚ ਐੱਫ ਏ ਅਧੀਨ ਰਾਜਾਂ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਹਿਤ-ਧਾਰਕਾਂ ਵਲੋਂ ਕੀਤੇ ਕੰਮ ਦੀ ਨਿਰੰਤਰਤਾ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਈ ਨਵੀਆਂ ਖੋਜਾਂ ਨੂੰ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਚਰਚਾ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਈ ਟਿੱਪਣੀਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ, ਸੱਤ ਵਿਸ਼ਵੀ ਟੀਚਿਆਂ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਇਕ ਅਨੁਮਾਨਿਤ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਆਫ਼ਤ ਜ਼ੋਖ਼ਮ ਦੀ ਕਮੀ, ਨਵਾਂ ਜ਼ੋਖ਼ਮ ਰੋਕਣ ਉੱਤੇ ਕੇਂਦਰਿਤ ਟੀਚੇ, ਮੌਜੂਦਾ ਜ਼ੋਖ਼ਮ ਘੱਟ ਕਰਨ, ਪ੍ਰਤਿਰੋਧ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ, ਮਾਰਗ-ਦਰਸ਼ਕ ਸਿਧਾਂਤ ਬਣਾਉਣ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਆਫ਼ਤ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਅਤੇ ਜ਼ੋਖ਼ਮ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਅਤੇ ਜਿਸ ਵਿੱਚ

ਸਾਰੇ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾਨ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ, ਆਫ਼ਤ ਜੋਖਮ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਉਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ, ਆਫ਼ਤ ਜੋਖਮ ਘੱਟ ਕਰਨ ਦਾ ਦਾਇਰਾ ਕਾਫੀ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਕੁਦਰਤੀ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਵਲੋਂ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀਆਂ ਆਫ਼ਤਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਵਾਤਾਵਰਨਿਕ, ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਅਤੇ ਜੈਵਿਕ ਜੋਖਮ ਅਤੇ ਖ਼ਤਰਿਆਂ ਉਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਸਿਹਤ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਨਾਲ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸੋਡਾਈ ਢਾਂਚਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਬਾਰੇ ਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦਾ ਹੈ : ਆਫ਼ਤ ਜੋਖਮ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪੱਖਾਂ ਦੀ ਬੇਹਤਰ ਸਮਝ, ਖ਼ਤਰੇ ਅਤੇ ਜੋਖਮ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ, ਆਫ਼ਤ ਜੋਖਮ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮੰਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਆਫ਼ਤ ਜੋਖਮ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਦੀ ਜਵਾਬਦੇਹੀ 'ਬਿਲਡ ਬੈਕ ਬੈਟਰ' ਲਈ ਤਿਆਰੀ ਨਵੇਂ ਜੋਖਮ ਦੇ ਹਿਤ-ਧਾਰਕਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ, ਸਿਹਤ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚੇ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ, ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਰਾਸਤ ਅਤੇ ਕੰਮ ਵਾਲੀਆਂ ਥਾਵਾਂ, ਵਿਸ਼ਵੀ ਸਹਿਯੋਗ ਅਤੇ ਭਾਈਵਾਲੀ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਜੋਖਮ ਮੁਖੀ ਦਾਨੀ ਨੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਵਿੱਤੀ ਸੰਸਥਾਨਾਂ ਤੋਂ ਵਿੱਤੀ ਮਦਦ ਅਤੇ ਕਰਜ਼ੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

ਨਵੀਂ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਯੋਜਨਾ, ਆਫ਼ਤ ਜੋਖਮ ਵਿੱਚ ਕਮੀ ਕਰਨ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਕਾਸਮੁਖੀ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਨਾਲ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਕਰਕੇ, ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਫ਼ਤਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿੱਚ ਵਧਾ ਕਰੇਗੀ। ਐਨ ਡੀ ਐਮ ਪੀ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵੀ ਰੁਝਾਨਾ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਆਫ਼ਤ ਜੋਖਮ ਘੱਟ ਕਰਨ ਲਈ ਸੋਡਾਈ ਢਾਂਚਾ 2015-2030 ਦੀਆਂ ਪਹਿਲਕਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰੇਗਾ। ਭਾਰਤ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਉਤੇ ਦਸਤਖ਼ਤ ਕੀਤੇ ਹਨ।

ਸਿੱਟਾ

ਆਫ਼ਤ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਲਈ, ਸਰੋਤਾਂ ਦੀ ਕਮੀ ਵਾਲੇ ਰਾਜਾਂ/ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਅਹਿਮ ਹੈ ਕਿ ਵਿਕਾਸ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ ਵਿੱਚ,

ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜੋਖਮ ਘੱਟ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਵੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਜੋਖਮ ਦੀ ਅਣਜਾਣਾਤਾ ਤੋਂ ਹਟ ਕੇ ਜੋਖਮ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਬਾਰੇ ਨਿਵੇਸ਼ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਲੈਣਾ ਇਕ ਸਿਆਣਪ ਭਰਿਆ ਕਦਮ ਹੋਵੇਗਾ। ਆਫ਼ਤ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਅੰਦਰ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟਾਂ ਦੀ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ ਕਰਨ ਸਮੇਂ, ਆਫ਼ਤਾਂ ਦੇ ਜੋਖਮ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ਾ ਲੈਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਰਾਰ ਦੇ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਨਿਵੇਸ਼ ਭਾਵੇਂ ਨਿੱਜੀ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਜਨਤਕ, ਇਹ ਵਿਕਾਸ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਲਚਕੀਲਪਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਿਧਾਂਤ ਉਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਆਫ਼ਤ ਜੋਖਮਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਵਿਸ਼ਾਲ ਅਤੇ ਲੋਕ-ਮੁਖੀ ਪਹੁੰਚ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਆਫ਼ਤ ਜੋਖਮ ਘੱਟ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਪ੍ਰਥਾਵਾਂ ਸਮਾਵੇਸ਼ੀ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਵਿੱਚ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿ ਇਹ ਕੁਸ਼ਲ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣ।

ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਨੀਤੀਆਂ, ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਮਿਆਰਾਂ ਦਾ ਖਾਕਾ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ

ਉਤੇ ਅਮਲ ਲਈ ਸਹੂਲਤਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਿਤ-ਧਾਰਕਾਂ, ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਨਿੱਜੀ ਖੇਤਰ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਔਰਤਾਂ, ਨੌਜਵਾਨਾਂ, ਬੱਚਿਆਂ, ਸੱਭਿਆ ਸਮਾਜ, ਸਿੱਖਿਆ ਜਗਤ ਆਦਿ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਤੁਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਇਸ ਨੂੰ ਸਮਾਵੇਸ਼ੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਸਾਰੇ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਵਿਗਿਆਨਕ ਤੇ ਖੋਜ ਸੰਸਥਾਨਾਂ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਵਧੇਰੇ ਨੇੜਤਾ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਭਾਈਵਾਲੀ ਲਈ ਨਵੇਂ ਮੌਕੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਣ, ਵਪਾਰ ਨੂੰ ਆਫ਼ਤ ਜੋਖਮ ਆਪਣੀਆਂ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਪ੍ਰਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਿ ਸਥਿਰ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਟੀਚੇ ਹਾਸਲ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਣ।

(ਲੇਖਕ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਬਾਰੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਸਥਾਨ ਦੇ ਐਗਜ਼ੀਕਿਊਟਿਵ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਅਤੇ ਸਾਰਕ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਕੇਂਦਰ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਹਨ)
e-mail : profsantosh@gmail.com

ਯੋਜਨਾ

ਦਾ

ਅਗਲਾ

ਅੰਕ

- ਫ਼ਰਵਰੀ 2017 - ਇਹ ਅੰਕ ਲੈੱਸ ਕੈਸ਼ ਅਰਥਵਿਵਸਥਾ ਉੱਤੇ ਕੇਂਦਰਿਤ ਹੋਵੇਗਾ।

ਯੋਜਨਾ (ਪੰਜਾਬੀ) ਦੀਆਂ ਚੰਦਾ ਦਰਾਂ

ਇਕ ਸਾਲ : ₹230, ਦੋ ਸਾਲ : ₹430, ਤਿੰਨ ਸਾਲ : ₹610

ਗੁਆਂਢੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਸਾਲਾਨਾ ₹530,

ਯੂਰਪ ਤੇ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਸਾਲਾਨਾ ₹730

ਚੰਦੇ ਭਾਰਤੀ ਪੋਸਟਲ ਆਰਡਰ/ਮਨੀ ਆਰਡਰ ਤੇ ਬੈਕ ਡਰਾਫ਼ਟ ਰਾਹੀਂ
ADG(i/c), Publications Division ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਬਣਾ ਕੇ
ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪਤੇ 'ਤੇ ਭੇਜੋ

ਚੰਦੇ ਭਾਰਤੀ ਪੋਸਟਲ ਆਰਡਰ/ਮਨੀ ਆਰਡਰ
ਤੇ ਬੈਕ ਡਰਾਫ਼ਟ ਰਾਹੀਂ
ADG(i/c), Publications Division
ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਬਣਾ ਕੇ ਇਸ ਪਤੇ 'ਤੇ ਭੇਜੋ -

Business Manager
(Advertisement & Circulation)
Publications Division, Ministry of
Information and Broadcasting
Room No.48-53, Sookna Bhawan, C.G.O.
Complex, Lodhi Road, New Delhi-110003
email-pdjucir@gmail.com

ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ : ਸਿਖਲਾਈ ਤੇ ਸਮਰੱਥਾ ਦੀ ਉਸਾਰੀ

 ਆਰ ਕੇ ਜੈਨ, ਵੀ ਤੀਰੂਪੁਗਲ

ਜਾਣ ਪਛਾਣ

ਸਮਰੱਥਾ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ, ਸੰਗਠਨਾਂ, ਸੰਗਠਨ ਇਕਾਈਆਂ ਜਾਂ/ ਅਤੇ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਅਤੇ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, “ਉਹ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਵਿਅਕਤੀ, ਸੰਗਠਨ, ਅਤੇ ਸਭਾਵਾਂ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਵਿਕਾਸ ਟੀਚਿਆਂ ਨੂੰ ਹਾਸਿਲ ਕਰਨ ਲਈ ਸਮਰੱਥਾ ਹਾਸਿਲ ਕਰਦੀਆਂ, ਉਸ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਦੀਆਂ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।” ਸੌਖੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਹੀਏ ਤਾਂ ਜੇ ਸਮਰੱਥਾ ਕਿਸੇ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦਾ ਸਾਧਨ ਹੈ ਤਾਂ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਧਨਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਦਾ ਰਾਹ ਹੈ (ਯੂ ਐੱਨ ਡੀ ਪੀ ਐੱਨ ਡੀ)। ਸਮਰੱਥਾ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਸੰਸਥਾਵਾਂ, ਯੰਤਰ-ਵਿਧੀ, ਸਮਰੱਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਭ ਪੱਧਰਾਂ ਉੱਤੇ ਸਭ ਧਿਰਾਂ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਯੂਨਾਈਟਿਡ ਨੇਸ਼ਨਜ਼ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਸਟਰੈਟਜੀ ਫਾਰ ਡਿਜ਼ਾਸਟਰ ਰਿਡਕਸ਼ਨ (ਯੂ ਐੱਨ ਆਈ ਐੱਸ ਡੀ ਆਰ) ਇਸ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕਰਦਾ ਹੈ :

ਉਹ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਲੋਕ, ਸੰਗਠਨ ਅਤੇ ਸਭਾਵਾਂ ਇਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਯੁਕਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿਕਸਤ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਟੀਚੇ ਹਾਸਿਲ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਣ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿ ਗਿਆਨ, ਨਿਪੁੰਨਤਾ, ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਰਾਹੀਂ ਵੀ ਹਾਸਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ - ਇਕ ਵੱਡੇ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਸਿਰਜੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿੱਚ

(ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ, 2009)।

ਸਮਰੱਥਾ ਨਿਰਮਾਣ ਆਫ਼ਤ ਦੇ ਖਤਰੇ ਵਿੱਚ ਕਮੀ ਵਿੱਚ ਨਿਵੇਸ਼ ਦਾ ਇਕ ਅਹਿਮ ਅੰਗ ਹੈ। ਆਫ਼ਤ ਖਤਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸੋਡਾਈ ਫਰੇਮਵਰਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ, ਸਰਕਾਰ, ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਤਕਨੀਕੀ, ਵਿੱਤੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕੀ ਸਮਰੱਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਉੱਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪੱਧਰਾਂ ਉੱਤੇ ਅਣਪਛਾਤੇ ਖਤਰਿਆਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਹ ਢਾਂਚਾ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਵਾਧੇ ਉੱਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਖਤਰੇ ਦੀ ਕਮੀ ਵਾਲੇ ਢੰਗ ਲਾਗੂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਣ। ਸਮਰੱਥਾ ਵਿਕਾਸ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਉਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਅੰਦਰੋਂ ਹੀ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਸਮਰੱਥਾ ਅਸਾਸੇ ਤੋਂ ਹੀ ਆਰੰਭ ਹੁੰਦੀ ਹੈ (ਯੂ ਐੱਨ ਡੀ ਪੀ ਐੱਨ ਡੀ)। ਸੋਡਾਈ ਫਰੇਮਵਰਕ ਤਬਾਹੀ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਸਮੇਂ ਔਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਖਤਰੇ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਯੋਗਤਾ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਉੱਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹਿੱਸਾ ਲੈ ਸਕਣ। ਖਤਰੇ ਘੱਟ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿਕਾਸ ਹੋਣਾ, ਸਮਰੱਥਾ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਪੱਧਰ ਅਤੇ ਕਿਸਮਾਂ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਨਿਰੰਤਰ ਜਾਰੀ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਵਿਕਾਸ ਟੀਚੇ ਹਾਸਿਲ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਣ।

ਸਮਰੱਥਾ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਕਿਸਮਾਂ

ਸਮਰੱਥਾ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਤਿੰਨ ਪੱਧਰ ਹਨ - ਨਿੱਜੀ, ਸੰਸਥਾਗਤ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ। ਵਾਤਾਵਰਨ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸਮਰੱਥਾ ਅਜਿਹੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਨੀਤੀਆਂ, ਕਾਨੂੰਨ, ਸੰਸਥਾਗਤ ਪ੍ਰਬੰਧ, ਅਗਵਾਈ, ਰਾਜਨੀਤਕ

ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ, ਸੱਤਾ ਸੰਬੰਧ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਪੱਧਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਉਪਜਦੀ ਹੈ। ਸਮਰੱਥਾ ਦਾ ਸੰਗਠਨਾਤਮਕ ਪੱਧਰ ਅੰਦਰੂਨੀ ਨੀਤੀਆਂ, ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ, ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ, ਢੰਗਾਂ ਅਤੇ ਫਰੇਮਵਰਕ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਕਿਸੇ ਸੰਗਠਨ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਅਤੇ ਨਤੀਜੇ ਦੇਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਨਿੱਜੀ ਸਮਰੱਥਾਵਾਂ ਦੇ ਇਕੱਠੇ ਮਿਲ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਅਤੇ ਟੀਚੇ ਹਾਸਿਲ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨਿੱਜੀ ਪੱਧਰ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਉੱਤੇ ਕਾਇਮ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਹਿਤ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀ, ਭਾਈਚਾਰੇ, ਗਰੁੱਪ ਅਤੇ ਟੀਮਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ (ਸੀ ਡੀ ਏ ਆਰ ਆਈ ਐੱਨ ਡੀ)।

ਸਮਰੱਥਾ ਵਿੱਚ ਵਾਧੇ ਦੀਆਂ ਦੋ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਕੰਮਕਾਜੀ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕੀ ਹਨ। ਕੰਮਕਾਜੀ ਸਮਰੱਥਾਵਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਨੀਤੀਆਂ, ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਤਿਆਰ ਕਰਨ, ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ਾ ਲੈਣ ਲਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਦ ਕਿ ਤਕਨੀਕੀ ਸਮਰੱਥਾਵਾਂ ਉਹ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਲੋੜ ਵਾਲੇ ਖਾਸ ਖੇਤਰਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੋਣ (ਸੀ ਡੀ ਏ ਆਰ ਆਈ ਐੱਨ ਡੀ)।

ਇਸ ਵਿੱਚ ਜ਼ੋਰ ਸਿਰਫ ਮਨੁੱਖੀ ਸੋਮੇ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਉੱਤੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਖਤਰੇ ਘੱਟ ਕਰਨ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦਾ ਢਾਂਚਾ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾਗਤ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਉੱਤੇ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿਕਾਸ ਸਿਰਫ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੋਡਾਈ ਫਰੇਮਵਰਕ ਵਿੱਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਪੂਰੇ ਸਮਾਜ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਸੂਬਾਈ ਸੰਗਠਨਾਂ, ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ, ਮਾਹਰਾਂ, ਨਿੱਜੀ ਖੇਤਰ, ਗ਼ੈਰ ਸਰਕਾਰੀ ਸੰਗਠਨਾਂ

(ਐਨ ਜੀ ਓਜ਼) ਅਤੇ ਹੋਰ ਗੈਰ ਸਰਕਾਰੀ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਆਫ਼ਤ ਖ਼ਤਰੇ ਘੱਟ ਕਰਨ ਡੀ ਆਰ ਆਰ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਧਿਰਾਂ, ਖ਼ਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਲੈਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਹ ਲੋੜ ਮੌਜੂਦਾ ਸਮਰੱਥਾ, ਲੋੜਾਂ ਅਤੇ ਖੱਪਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਥੋੜ੍ਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਰਸਮੀ ਅਤੇ ਗੈਰ ਰਸਮੀ ਦੋਹਾਂ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲ ਸਮਰੱਥਾ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ਾ ਲੈਣ ਦੀ ਲੋੜ ਉਪਰ ਦੱਸੇ ਪੱਧਰਾਂ ਉੱਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਮਰੱਥਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ ਲੋੜਾਂ ਦੇ ਜਾਇਜ਼ੇ ਉੱਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੋਣ। ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦੂਜੀਆਂ ਧਿਰਾਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿੱਚ ਪਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਖੱਪਿਆਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਪਿੱਛੋਂ ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਕਲਾਸਰੂਮ ਸਿਖਲਾਈ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਰਾਹੀਂ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਿੱਤੇ ਦੌਰਾਨ ਸਿਖਲਾਈ, ਨੈੱਟਵਰਕਿੰਗ, ਐਕਸਚੇਂਜ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ, ਨਿਯਮਤ ਵਿੱਦਿਅਕ ਕੋਰਸਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਮੌਕੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨੀਤੀ ਅਤੇ ਸਮਰੱਥਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਯੋਜਨਾ

ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਤਬਾਹੀ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਸਾਰੀਆਂ ਸੰਬੰਧਿਤ ਧਿਰਾਂ ਦੀ ਆਫ਼ਤ ਖ਼ਤਰੇ ਘੱਟ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਉੱਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਤਬਾਹੀ ਨਾਲ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨਿਪੁੰਨ ਢੰਗ ਨਾਲ ਬਚਾਅ ਵਿੱਚ ਸੰਸਥਾਗਤ ਢਾਂਚਾ, ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਅਤੇ ਸੋਮਿਆਂ ਦੀ ਵੰਡ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਉੱਪਰ ਦੱਸੀ ਫਿਲਾਸਫੀ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉੱਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਯੋਜਨਾ (ਐਨ ਡੀ ਐੱਮ ਪੀ) ਨੇ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਹੈ - ਖ਼ਤਰੇ ਵਿੱਚ ਕਮੀ ਲਈ ਬਚਾਅ ਪ੍ਰਬੰਧ, ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਤਿਆਰੀ ਅਤੇ ਹੁੰਗਾਰਾ ਅਤੇ ਤੀਜਾ ਵਸੂਲੀ ਅਤੇ ਵਧੀਆ ਉਸਾਰੀ। ਇਸ ਯੋਜਨਾ ਵਿੱਚ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ - ਸਮਰੱਥਾ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲੋੜਾਂ,

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਹੈ ਉਹ ਦੂਜੀਆਂ ਧਿਰਾਂ ਤੇ ਤੀਜਾ ਉਹ ਏਜੰਸੀ ਜੋ ਕਿ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ (ਵਿਸਥਾਰ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਯੋਜਨਾ 2016 ਵੇਖੋ)।

ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸਮਰੱਥਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਸੰਸਥਾਗਤ ਪ੍ਰਬੰਧ

ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਦੀ ਮੁਢਲੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਹੈ। ਸਥਾਨਕ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਵਿੱਚ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਸਹਾਇਕ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਪੂਰਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਦੇਸ਼ ਭਰ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹਨ। ਜਿਥੇ ਕਿ ਲਗਭਗ ਸਾਰੇ ਰਾਜਾਂ ਨੇ ਰਾਜ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਅਥਾਰਿਟੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਆਫ਼ਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਾ ਹੁੰਗਾਰਾ ਅਤੇ ਸਹਾਇਤਾ ਦਾ ਕੰਮ ਸਹਾਇਤਾ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਰਾਜਾਂ ਨੇ ਰਾਜ ਆਫ਼ਤ ਹੁੰਗਾਰਾ ਦਲ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ ਜਦ ਕਿ ਕਈ ਅਜੇ ਵੀ ਅਗਨੀ ਅਤੇ ਹੰਗਾਮੀ ਹਾਲਾਤ ਹੁੰਗਾਰਾ ਸੇਵਾਵਾਂ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹਨ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਅੱਗ ਬੁਝਾਊ ਅਤੇ ਹੰਗਾਮੀ ਹਾਲਾਤ ਹੁੰਗਾਰਾ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਕਈ ਵਿਭਿੰਨਤਾਵਾਂ ਹਨ। ਜਿਥੇ ਵਧੇਰੇ ਰਾਜਾਂ ਨੇ ਅੱਗ ਬੁਝਾਊ ਸੇਵਾਵਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਅਧੀਨ ਕੇਂਦਰੀਕ੍ਰਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਉਥੇ ਕੁਝ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸੇਵਾਵਾਂ ਮਿਊਨਿਸਿਪਲ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਅਧੀਨ ਹਨ। ਢਾਂਚੇ ਸੰਬੰਧੀ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾਗਤ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿਕਾਸ ਵੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹਨ। ਕੁਝ ਰਾਜ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਗੁਜਰਾਤ ਅਤੇ ਓਡੀਸ਼ਾ ਨੇ ਜਾਂ ਤਾਂ ਪੂਰੇ ਸਮਰੱਥਾ ਸਿਖਲਾਈ ਸੰਸਥਾਨ ਸਥਾਪਤ ਕਰ ਲਏ ਹਨ ਜਾਂ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਜਦ ਕਿ ਬਾਕੀ ਰਾਜ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕੀ ਸਿਖਲਾਈ ਸੰਸਥਾਨਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹਨ।

ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਈ ਸੰਸਥਾਨ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਚਲਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਦਾ ਸਮੁੱਚਾ ਤਾਲਮੇਲ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲਾ (ਐੱਮ ਐੱਚ ਏ) ਅਧੀਨ ਹੈ। ਸੁਰੱਖਿਆ ਬਾਰੇ ਕੈਬਨਿਟ ਕਮੇਟੀ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੈਕਟ

ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਕਮੇਟੀ (ਐੱਨ ਸੀ ਐੱਮ ਸੀ) ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਮੇਟੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਸੰਬੰਧੀ ਉੱਚ ਪੱਧਰੀ ਫੈਸਲਾ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਅਥਾਰਿਟੀ (ਐੱਨ ਡੀ ਐੱਮ ਏ), ਜਿਸ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ 2005 ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਦੀ ਨੇਡਲ ਏਜੰਸੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਮਾਣਯੋਗ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਹਨ। ਇਹ ਅਥਾਰਿਟੀ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਨੀਤੀਆਂ, ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਅਗਵਾਈ ਲੀਹਾਂ ਤਿਆਰ ਅਤੇ ਜਾਰੀ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਅਥਾਰਿਟੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਦੋ ਮੁਢਲੇ ਪਹਿਲੂਆਂ ਉੱਤੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਚੰਗਾ ਵਾਤਾਵਰਨ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਜ਼ੋਬਿੰਦਕ ਸਮਰੱਥਾ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨਾ। ਵਾਤਾਵਰਨ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਢੁਕਵਾਂ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਐੱਨ ਡੀ ਐੱਮ ਏ ਨੇ ਕਈ ਅਗਵਾਈ ਲੀਹਾਂ ਅਤੇ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਐੱਨ ਡੀ ਐੱਮ ਏ ਨੇ ਕਈ ਮੁਸੀਬਤ ਆਧਾਰਤ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿਕਾਸ ਕਦਮਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕੇ ਉਸ ਬਾਰੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤੇ ਹਨ।

ਉੱਪਰ ਦੱਸੇ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਐੱਨ ਡੀ ਐੱਮ ਏ ਵਲੋਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਲਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿਕਾਸ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਐੱਨ ਡੀ ਐੱਮ ਏ ਵਲੋਂ ਮੌਕ ਡਰਿਲਾਂ ਅਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਵਧਾਊ ਕਸਰਤਾਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ, ਰਾਜ ਅਤੇ ਖੇਤਰੀ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੀ ਤੁਰੰਤ ਹੁੰਗਾਰਾ ਭਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿਕਸਤ ਹੋ ਸਕੇ। ਨੈਸ਼ਨਲ ਸਾਈਕਲੋਨ ਰਿਸਕ ਮਿਟੀਗੇਸ਼ਨ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ, ਜੋ ਕਿ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਹੈ, ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇਣਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ, ਖ਼ਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰਤ ਕਰਨਾ ਵੀ ਹੈ। ਇਹ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੀ ਇਕ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿਕਾਸ ਕਦਮ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਅੰਦਰ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਕ ਹੋਰ ਪਹਿਲਕਦਮੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਕੂਲ ਸੁਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਰਾਹੀਂ ਵਧੀਆ ਤਿਆਰੀ ਕਰਵਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਐੱਨ ਡੀ ਐੱਮ ਏ ਹੋਰ ਮੰਤਰਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਸੰਬੰਧੀ ਵੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਜਦ ਕਿ ਐੱਨ ਡੀ ਐੱਮ ਏ ਦਾ ਮੁੱਖ

ਧਿਆਨ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨ ਵੱਲ ਹੈ, ਉਥੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਸਥਾਨ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ (ਐਨ ਆਈ ਡੀ ਐਮ) ਵਲੋਂ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਖੋਜ, ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਪ੍ਰਮਾਣ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਦਾ ਸੂਚਨਾ ਅਧਾਰ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਗਿਆਨ ਅਧਾਰਿਤ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਸਿਖਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ, ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਆਦਿ ਲਈ ਸਿਖਲਾਈ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਐਨ ਆਈ ਡੀ ਐਮ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਇਕ 'ਸੈਟਰ ਆਫ ਐਕਸਲੈਂਸ' ਵਜੋਂ ਉਭਰਨ ਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਅਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਅਤੇ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦਾ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸ਼ਿਕਸ਼ਾ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਫ਼ਤ ਹੁੰਗਾਰਾ ਦਲ (ਐਨ ਡੀ ਆਰ ਐੱਫ), ਜੋ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਦਾ ਵਿਵਸਾਇਕ ਖੋਜ ਅਤੇ ਬਚਾਅ ਬਲ ਹੈ, ਵੀ ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਐਨ ਡੀ ਆਰ ਐੱਫ ਲਗਾਤਾਰਤਾ ਦੇ ਅਧਾਰ ਉੱਤੇ ਸਿਰਫ ਰਾਜ ਆਫ਼ਤ ਹੁੰਗਾਰਾ ਦਲਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਉੱਪਰ ਦੱਸੀਆਂ ਏਜੰਸੀਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਲਾਲ ਬਹਾਦੁਰ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਨੈਸ਼ਨਲ ਅਕੈਡਮੀ ਆਫ ਐਡਮਨਿਸਟ੍ਰੇਸ਼ਨ, ਇੰਡੀਅਨ ਪੁਲਸ ਅਕੈਡਮੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਦੇ ਸੰਸਥਾਨ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਪਰ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, ਰਾਜ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਕਈ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਰਾਜ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਅਥਾਰਿਟੀਆਂ, ਸਭ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕੀ ਸਿਖਲਾਈ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਸੈੱਲ, ਪੁਲਿਸ ਅਕਾਦਮੀਆਂ ਦਿਹਾਤੀ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਰਾਜ ਸੰਸਥਾਨ ਅਤੇ ਸਥਾਨਕ ਸਰਕਾਰ ਬਾਰੇ ਸੰਸਥਾਨ ਵੀ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਬਾਰੇ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਹੇਠਲੇ ਪੱਧਰ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ, ਨਗਰ ਨਿਗਮਾਂ ਅਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਅਤੇ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਤੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨ ਵੱਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਅਗਾਂਹ ਦਾ ਰਸਤਾ

ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਓਨਾ ਹੀ ਪੁਰਾਣਾ ਹੈ,

ਜਿੰਨੀ ਪੁਰਾਣੀ ਮਨੁੱਖਤਾ। ਮਨੁੱਖਤਾ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਤਬਾਹੀਆਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਜਾਂ ਅਸਫਲਤਾ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਹੈ। ਸਾਲ 2015 ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੋਈਆਂ 346 ਤਬਾਹੀਆਂ ਵਿੱਚ 22,773 ਲੋਕ ਮਾਰੇ ਗਏ ਅਤੇ 98.6 ਮਿਲੀਅਨ ਲੋਕ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਏ। ਇਸ ਸਾਲ ਦੌਰਾਨ ਕੁੱਲ 66.5 ਬਿਲੀਅਨ ਅਮਰੀਕੀ ਡਾਲਰ ਦਾ ਆਰਥਿਕ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ। ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਤਬਾਹੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮਰਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਕਮੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ ਪਰ ਆਰਥਿਕ ਨੁਕਸਾਨ ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਕਈ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸ਼ਹਿਰੀਕਰਨ, ਵਧੇਰੇ ਖਤਰੇ ਵਾਲੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਬਾਦੀ ਹੋਣਾ, ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਉੱਤੇ ਅਧਾਰਤ ਜ਼ਿੰਦਗੀ, ਆਫ਼ਤ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਨਾ ਹੋਏ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸੈਕੰਡਰੀ ਆਰਥਿਕ ਨਤੀਜੇ, ਮੌਸਮ ਦੀ ਤਬਦੀਲੀ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਤੇ ਵਧ ਰਹੀ ਆਬਾਦੀ ਆਦਿ। ਇਸ ਲਈ ਸਮੇਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਸਟੇਕਹੋਲਡਰਾਂ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਦੇ ਹਰ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਵਧਾਈ ਜਾਵੇ, ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਲੰਬੀ ਮਿਆਦ ਦੇ ਖਤਰੇ ਦੀ ਕਮੀ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ।

ਕਮੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਥਾਨਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਆਫ਼ਤ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਅਤੇ ਕਮੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਧਾਰਿਤ ਪਹਿਲੂਆਂ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੀ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ, ਸ਼ਹਿਰੀ ਵਿਕਾਸ, ਬਣੇ ਹੋਏ ਮਾਹੌਲ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਾ ਅਤੇ ਇਮਾਰਤੀ ਨਿਯਮ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ ਆਦਿ ਸਭ ਸਥਾਨਕ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੇਠ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸੰਕਟ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਜਨਤਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੁੰਗਾਰਾ ਭਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਮਨੁੱਖੀ ਸੋਮਿਆਂ, ਸਾਜ਼-ਸਾਮਾਨ ਅਤੇ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਸਥਾਨਕ ਸਰਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਨੇਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਕਟਾਂ ਨਾਲ ਯੋਗ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਸਿੱਖਿਅਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਬਾਹੀ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਪਾਉਣ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਰਹੀਆਂ ਚੋਟਵਾਨੀਆਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣਾ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਕਾਰਵਾਈ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਤਲਾਸ਼ੀਆਂ, ਬਚਾਅ,

ਸਹਾਇਤਾ, ਮੈਡੀਕਲ ਮਦਦ ਅਤੇ ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ਾ ਲੈਣਾ ਆਦਿ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਫ਼ਤ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਦੇ ਮੁੜ ਵਸੋਬੇ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਬਾਰੇ ਸਹੀ ਸਮਝ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਸਥਾਨਕ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਸਭ ਪੜਾਵਾਂ ਉੱਤੇ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਵਿੱਚ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸਮਰੱਥਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਵਿੱਚ ਸਥਾਨਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਵਧਾਉਣਾ, ਡੀ ਆਰ ਆਰ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਣਾ ਅਤੇ ਤਬਾਹੀ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ (ਐਨ ਡੀ ਐਮ ਪੀ 2016)।

ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਯੋਜਨਾ ਵਿੱਚ ਇਸ ਗੱਲ ਉੱਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿਖਲਾਈ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਧਾਈ ਜਾਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਹੀ ਤਬਾਹੀ ਬਾਰੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੁੰਗਾਰਾ ਭਰਨ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਚੀਜ਼ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿਕਾਸ ਅਮਲ ਦਾ ਅਹਿਮ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਸੋਫ਼ੀ ਫਰੇਮਵਰਕ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਫ਼ਤ ਦੇ ਖਤਰੇ ਵਿੱਚ ਕਮੀ ਬਾਰੇ ਸਮਾਜਕ ਸਭਾਵਾਂ, ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਸੇਵਕਾਂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਸਮਰੱਥਾ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਅਤੇ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਆਗੂਆਂ ਵਿੱਚ ਜਾਗਰੂਕਤਾ, ਯੋਗਤਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਲਈ ਆਫ਼ਤ ਖਤਰੇ ਦੀ ਕਮੀ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਯੋਜਨਾ ਵਿੱਚ ਸਮਰੱਥਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਇਲਾਕਿਆਂ ਅਤੇ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਜਲਦੀ ਚੋਟਵਾਨੀ, ਸੰਚਾਰ ਹੰਗਾਮੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕੇਂਦਰ ਅਤੇ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨਾ ਵਗੈਰਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

ਸਭ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਪੱਧਰਾਂ ਦੀ ਆਫ਼ਤ ਦੌਰਾਨ ਖੋਜ ਅਤੇ ਬਚਾਅ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਸਵੈ-ਸੇਵਕਾਂ ਅਤੇ ਸਮਾਜਕ ਸਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਵੈ-ਇੱਛਕ ਅੱਗ ਰੋਕੂ ਅਤੇ ਬਚਾਅ ਸੇਵਾਵਾਂ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਅੱਗ ਬੁਝਾਊ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਕਈ ਸਵੈ-ਸੇਵਕ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਈ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੇ ਸਵੈ-ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਹੜ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਐਨ ਡੀ ਐਮ ਏ ਨੇ ਹੜ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਬਚਾਅ

ਲਈ ਸਵੈ-ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਅਤ ਕਰਨ ਦੀ ਇਕ ਨਵੀਂ ਯੋਜਨਾ ਆਰੰਭੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਨਿੱਜੀ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਚਿਕਿਤਸਾ ਅਭਿਆਸੀਆਂ, ਅਤੇ ਇੰਜੀਨੀਅਰਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਨਿੱਜੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵੀ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਸਿਰਫ ਆਪਣੀ ਲੋੜ ਸਮੇਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਲੋੜ ਵੇਲੇ ਵੀ ਚੰਗਾ ਹੁੰਗਾਰਾ ਭਰ ਸਕਣ। ਐਨ ਜੀ ਓਜ਼ ਅਤੇ ਸਮਾਜਕ ਸਭਾਵਾਂ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵੀ ਹੰਗਾਮੀ ਹੁੰਗਾਰੇ, ਸਹਾਇਤਾ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਦੀ ਆਫ਼ਤ ਸਮੇਂ ਲਈ ਵੀ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਲੋੜੀਂਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਲਈ ਮਨੁੱਖੀ ਸੋਮੇ ਅਤੇ ਸਾਜ਼ੋ-ਸਾਮਾਨ ਸਥਾਨਕ ਸਰਕਾਰਾਂ, ਅੱਗ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਚਾਅ ਸੇਵਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਸਿੱਟਾ

ਸਮਰੱਥਾ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕੋਈ ਇਕ ਸਮੇਂ ਦੀ ਸਰਗਰਮੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਲਗਾਤਾਰ ਚੱਲਣ ਵਾਲਾ ਅਮਲ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਖਤਰੇ ਗਤੀਸ਼ੀਲ

ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿਕਾਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਹੁੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਉੱਪ-ਸਟੇਕਹੋਲਡਰ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਸਟੇਕ-ਹੋਲਡਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਬੂਤ ਸਮਰੱਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ ਲੰਬੀ ਮਿਆਦ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸੰਸਥਾਵਾਂ, ਜੋ ਕਿ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਨੈੱਟਵਰਕਿੰਗ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਸਮਰੱਥਾ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ, ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਅਤੇ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਲਗਾਤਾਰ ਜਾਇਜ਼ਾ ਲਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਿਤ ਅਤੇ ਢੁਕਵਾਂ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਮਿਣਿਆ ਜਾਣਾ ਅਤੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਬਣਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਟੀਚੇ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਉੱਕੇ-ਪੁੱਕੇ ਅੰਕੜੇ ਇਕੱਠੇ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ਾ ਰਿਪੋਰਟਿੰਗ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਅਤੇ ਮਿਆਰ ਲਗਾਤਾਰ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਲਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸੰਕੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਗਿਆਨ, ਵਤੀਰੇ ਤੇ ਲਾਭ ਪਾਤਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅਭਿਆਸ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ

ਹੈ (ਆਈ ਐੱਫ ਆਰ ਸੀ ਆਰ ਸੀ ਐੱਸ 2010)। ਕਈ ਖੋਜ ਨਤੀਜਿਆਂ ਨੇ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿਕਾਸ ਪਹੁੰਚ ਲਈ ਕਈ ਮੁੱਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਂਦੇ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿਕਾਸ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਮੰਗ, ਸੰਦਰਭ ਅਤੇ ਲੋੜਾਂ ਉਤੇ ਅਧਾਰਿਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਯਤਨ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਖਤਰੇ ਦੀ ਕਮੀ ਲਈ ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੇਂਡਾਈ ਫਰੇਮਵਰਕ ਇਸ ਗੱਲ ਉਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਯਤਨ ਮਹਿਲਾਵਾਂ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਉੱਤੇ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹਾ ਨਾਜ਼ੁਕ ਅਬਾਦੀ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਕਰਕੇ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਢੁਕਵੀਂ ਸਮੇਂਬੱਧ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿਕਸਤ ਹੋਣ ਨਾਲ ਇਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

(ਲੇਖਕ ਆਰ ਕੇ ਜੈਨ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਅਥਾਰਿਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹਨ ਅਤੇ ਵੀ ਤੀਰੂਪੁਗਲ ਜੂ ਐੱਨ ਡੀ ਪੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੁਨਰ-ਨਿਰਮਾਣ ਅਥਾਰਿਟੀ ਨੇਪਾਲ ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਸਲਾਹਕਾਰ ਹਨ)

e-mail :secretary@ndms.gov.in

ਆਫ਼ਤ ਜੋਖਮ ਪ੍ਰਬੰਧਨ - ਇਕ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਨ

 ਕਮਲ ਕਿਸ਼ੋਰ

ਪਿਛਲੇ ਦੋ ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਮਾਨਤਾ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹ ਮਿਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਆਫ਼ਤ ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਸਾਡੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਹੋਣ ਦਿੱਤੇ ਅੰਕੜਿਆਂ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ:

- ਪਿਛਲੇ 20 ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਕੁਦਰਤੀ ਆਫ਼ਤਾਂ ਨਾਲ 1.35 ਮਿਲੀਅਨ ਲੋਕ ਮਾਰੇ ਗਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅੱਧੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਭੂਚਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਮਾਰੇ ਗਏ ਜਦ ਕਿ ਬਾਕੀ ਮੌਸਮ ਅਤੇ ਜਲਵਾਯੂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਕੇ ਮਰੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੀ ਮੌਤਾਂ ਦਰਮਿਆਨੀ ਅਤੇ ਘੱਟ ਆਮਦਨ ਵਾਲੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਈਆਂ। ਗਰੀਬ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਕੁੱਝ ਵਧੇਰੇ ਹੀ ਕੀਮਤ ਚੁਕਾਉਣੀ ਪਈ ਅਤੇ ਉਥੇ 100,000 ਅਬਾਦੀ ਪਿੱਛੇ ਮੌਤਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੀ।

- ਵਧੇਰੇ ਵਿਕਸਤ ਦੇਸ਼ ਵੀ ਆਫ਼ਤ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਬਚੇ ਨਹੀਂ ਰਹੇ। 2011 ਵਿੱਚ ਜਾਪਾਨ ਵਿੱਚ ਜੋ ਤਿੰਨ ਆਫ਼ਤਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣੂ, ਭੂਚਾਲ ਅਤੇ ਸੁਨਾਮੀ ਦੀਆਂ ਵਾਪਰੀਆਂ, 2005 ਵਿੱਚ ਜੋ ਨਿਊ ਓਰਲੀਨਜ਼ ਵਿੱਚ ਸਮੁੰਦਰੀ ਤੂਫ਼ਾਨ ਕੈਟਰੀਨਾ ਆਇਆ ਅਤੇ 2003 ਵਿੱਚ ਜੋ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਗਰਮ ਹਵਾਵਾਂ ਚੱਲੀਆਂ, ਨੇ 70,000 ਜਾਨਾ ਲਈਆਂ ਉਹ ਸਭ ਘਟਨਾਵਾਂ ਇਸ ਤਬਾਹੀ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਭਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਆਫ਼ਤਾਂ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਉੱਤੇ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਆਰਥਿਕ ਬੋਝ ਪਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਪਿਛਲੇ ਦੋ ਦਹਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕਈ ਵੱਡੀਆਂ ਆਫ਼ਤਾਂ ਨੇ ਕਈ ਦਰਮਿਆਨੀ ਅਤੇ ਘੱਟ ਆਮਦਨੀ ਵਾਲੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਰੰਤਰ

ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਰੁਕਾਵਟ ਪਾਈ ਹੈ।

ਆਫ਼ਤ ਖ਼ਤਰੇ ਦਾ ਬਦਲ ਰਿਹਾ ਸਰੂਪ

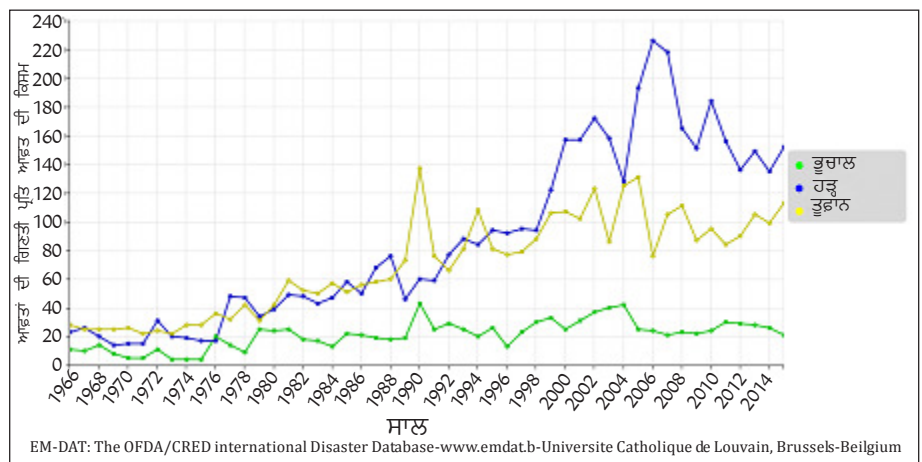
ਦੁਨੀਆਂ ਹੁਣ ਵਾਤਾਵਰਨ ਤਬਦੀਲੀ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਨਾਲ ਚੇ-ਚਾਰ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਆਫ਼ਤ ਦੇ ਪੈਮਾਨੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਆਉਣ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਆਫ਼ਤਾਂ ਦੇ 50 ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਦੇ ਅੰਕੜਿਆਂ (ਸਰੋਤ-ਈ ਐਮ ਡੀ ਏ ਟੀ, 2016) ਦਾ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਚਿੱਤਰ-1 ਵਿੱਚ ਵਰਨਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਚਿੱਤਰ-1 ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸੰਕੇਤਾਂ - ਭੂਚਾਲ, ਹੜ੍ਹ ਅਤੇ ਸਮੁੰਦਰੀ ਤੂਫ਼ਾਨ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਤਬਾਹੀ ਦੇ ਰੁਝਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਸਪੱਸ਼ਟ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ 50 ਸਾਲ ਦੇ ਸਮੇਂ (1966-2015) ਵਿੱਚ ਭੂਚਾਲਾਂ ਨਾਲ ਤਬਾਹੀ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਇਕੋ ਜਿਹੀ ਹੀ ਰਹੀ ਹੈ ਜਦ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੰਕੇਤ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੜ੍ਹ ਅਤੇ ਤੂਫ਼ਾਨਾਂ ਨਾਲ ਹੋਈਆਂ ਤਬਾਹੀਆਂ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ

ਕਈ ਬਹੁ-ਪੱਖੀ ਕਾਰਨ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਮੌਸਮ ਸੰਬੰਧੀ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ ਸੰਬੰਧੀ ਫਰਕ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਸੰਬੰਧੀ ਅਸੰਤੁਲਨ ਵੀ ਹੜ੍ਹ ਪੀੜਤ ਜਾਂ ਤੂਫ਼ਾਨ ਪੀੜਤ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ (ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਕੋ ਪੱਧਰ ਦੀ ਵਰਖਾ ਵੀ ਕੁੱਝ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਹੜ੍ਹ ਲਿਆ ਸਕਦੀ ਹੈ)।

ਚਿੱਤਰ-2 ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ 1966-2015 ਦੇ ਪਿਛਲੇ 50 ਸਾਲ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਸਾਰੀਆਂ ਕੁਦਰਤੀ ਆਫ਼ਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨੀਆਂ ਮੌਤਾਂ ਹੋਈਆਂ। ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੌਤਾਂ ਵਿੱਚ ਮਰਨ ਦੀ ਦਰ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਇਕੋ ਜਿਹੀ ਰਹੀ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਹਿਮ ਪਿਛਲੇ 20 ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ (2004, 2008, 2010) ਵਿੱਚ 1970ਵਿਆਂ ਅਤੇ 1980ਵਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਇਹ ਚੋਟੀਆਂ (1970, 1976, 1981) ਨਾਲੋਂ ਛੋਟੀਆਂ ਰਹੀਆਂ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੰਕੜਿਆਂ ਨੂੰ ਕੁੱਲ ਅਬਾਦੀ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਦੇਖੀਏ ਤਾਂ ਮੌਤ ਦੀ ਦਰ ਦਾ ਰੁਝਾਨ ਹੇਠਾਂ ਵੱਲ ਨੂੰ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ

ਚਿੱਤਰ-1 : 1966-2015 ਦੌਰਾਨ ਵਾਪਰੀਆਂ ਆਫ਼ਤਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ

ਸਿਹਰਾ ਅਸੀਂ ਅਗਾਊਂ ਚੇਤਾਵਨੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਨੂੰ, ਚੰਗੇ ਸੰਚਾਰ ਅਤੇ ਚੰਗਾ ਹੁੰਗਾਰਾ ਭਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਇਹ ਸਾਡੀ ਅਣਗਹਿਲੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਮੌਤ ਸੰਬੰਧੀ ਜੋ ਤਿੰਨ ਚੋਟੀਆਂ ਪਿਛਲੇ 20 ਸਾਲ ਦੀਆਂ ਵਿਖਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ - 2004 ਦੀ ਹਿੰਦ ਮਹਾਂਸਾਗਰ ਦੀ ਸੁਨਾਮੀ, 2008 ਦਾ ਮਿਆਂਮਾਰ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਭੂਚਾਲ ਅਤੇ 2010 ਦਾ ਹੋਣੀ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਭੂਚਾਲ, ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਡੀਆਂ ਤਬਾਹੀਆਂ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਹਰ ਘਟਨਾ ਵਿੱਚ 1,00,000 ਤੋਂ ਵੱਧ ਮੌਤਾਂ ਹੋਈਆਂ ਇਹ ਘਟਨਾਵਾਂ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਘੱਟ ਤੀਬਰਤਾ, ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਾਲੀ ਘਟਨਾ 21ਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮੌਤਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਪੱਧਰ ਉੱਚਾ ਹੀ ਰੱਖੇਗੀ। ਸਰਕਾਰਾਂ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਬਾਹੀਆਂ ਦੇ ਖਤਰੇ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਅਤੇ ਮਾੜੀ ਸਥਿਤੀ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋਣ।

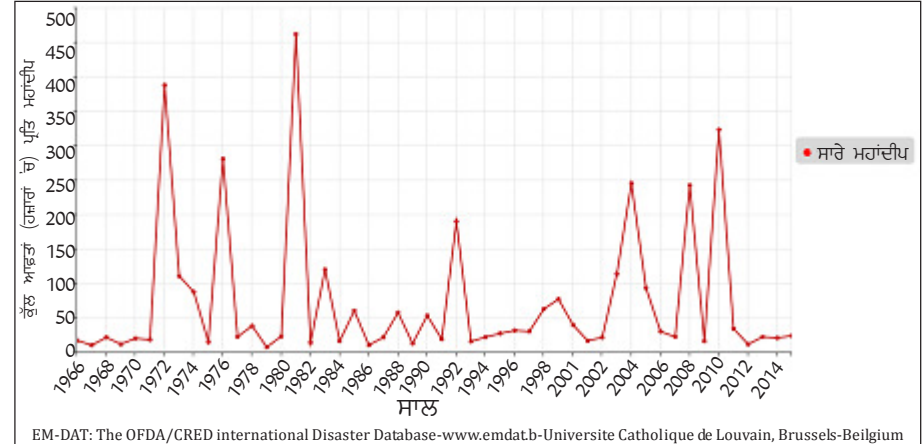
ਚਿੱਤਰ-3 ਸਾਡਾ ਧਿਆਨ ਕੁਦਰਤੀ ਆਫ਼ਤਾਂ ਨਾਲ ਹੋਈਆਂ ਤਬਾਹੀਆਂ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਕੁੱਲ ਆਰਥਿਕ ਨੁਕਸਾਨ ਵੱਲ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਚਿੱਤਰ ਸੀ ਆਰ ਡੀ - ਈ ਐੱਮ ਡੀ ਏ ਟੀ ਦੇ ਅੰਕੜਿਆਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਉੱਤੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਚਿੱਤਰ-3 ਸੰਕੇਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ 2014 ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ਾ ਲੈਣ ਉੱਤੇ ਆਰਥਿਕ ਨੁਕਸਾਨ ਵਿੱਚ ਵਾਧੇ ਦਾ ਇਕ ਲੰਬੀ ਮਿਆਰ ਦਾ ਰੁਝਾਨ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਅਜਿਹਾ ਸੰਕੇਤ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁਦਰਤੀ ਆਫ਼ਤਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਆਰਥਿਕ ਸਰਗਰਮੀ ਅਤੇ ਪੂੰਜੀਗਤ ਅਸਾਮੇ ਵਧੇਰੇ ਸਥਿਤ ਹਨ। ਚਿੱਤਰ-2 (ਮੌਤਾਂ ਦੀ ਦਰ) ਨਾਲ ਇਸ ਨੂੰ ਮਿਲਾਉਣ ਉੱਤੇ ਸੰਕੇਤ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੁਨੀਆਂ ਆਫ਼ਤਾਂ ਤੋਂ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਜਾਨੀ ਨੁਕਸਾਨ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਰਫ਼ਤਾਰ ਨਾਲ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਪਰ ਆਰਥਿਕ ਨੁਕਸਾਨ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਪ੍ਰਗਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹੀ।

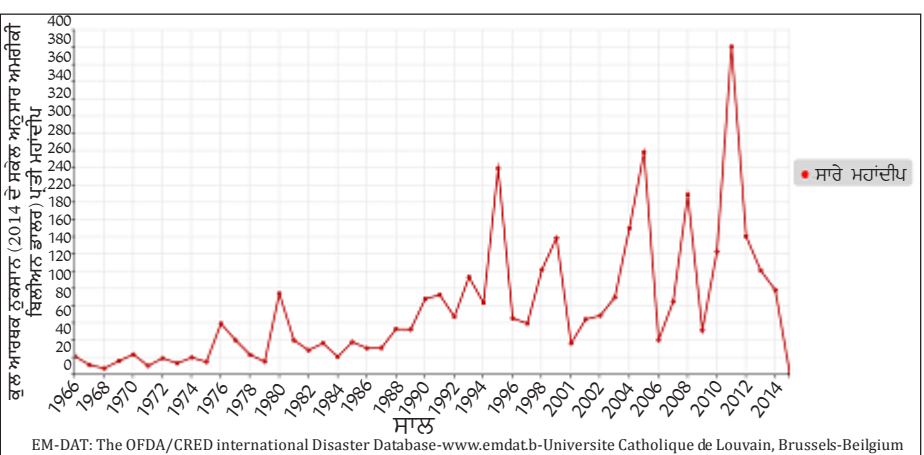
ਆਫ਼ਤ ਖ਼ਤਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਦਾ ਭਵਿੱਖ

2005 ਤੋਂ 2015 ਤੱਕ, ਆਫ਼ਤ ਖ਼ਤਰੇ

ਚਿੱਤਰ-2: 1966-2015 ਦੌਰਾਨ 'ਕੁਦਰਤੀ' ਆਫ਼ਤਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਤਬਾਹੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹੋਈਆਂ ਮੌਤਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ

ਚਿੱਤਰ-3 : ਵਿਸ਼ਵ ਵਿੱਚ ਤਬਾਹੀਆਂ ਕਾਰਨ ਹੋਇਆ ਕੁੱਲ ਆਰਥਿਕ ਨੁਕਸਾਨ

ਵਿੱਚ ਕਮੀ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਸ਼ਵ ਦੇ ਕਦਮਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਹਯੋਗੋ ਫਰੇਮਵਰਕ ਨੇ ਕੀਤੀ।

ਮਾਰਚ 2015 ਵਿੱਚ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਭਾਈਚਾਰਾ ਜਾਪਾਨ ਦੇ ਸੋਡਾਈ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਆਫ਼ਤ ਖ਼ਤਰੇ ਦੀ ਕਮੀ ਬਾਰੇ ਇਕ ਵਿਸ਼ਵ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠਾ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਉਥੇ 2015-2030 ਤੱਕ ਦੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਆਫ਼ਤ ਦੇ ਖ਼ਤਰੇ ਦੀ ਕਮੀ ਬਾਰੇ ਸੋਡਾਈ ਫਰੇਮਵਰਕ (ਐੱਸ ਐੱਫ ਡੀ ਆਰ ਆਰ) ਨੂੰ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਐੱਸ ਐੱਫ ਡੀ ਆਰ ਆਰ ਨੂੰ ਪਿਛਲੇ ਸੈਕਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕੁੱਝ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰੁਝਾਨਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਐੱਸ

ਐੱਫ ਡੀ ਆਰ ਆਰ ਨੇ ਮੌਤ ਦੀ ਦਰ ਵਿੱਚ ਕਮੀ, ਆਫ਼ਤ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ, ਆਰਥਿਕ ਨੁਕਸਾਨ ਅਤੇ ਢਾਂਚੇ ਸੰਬੰਧੀ ਨੁਕਸਾਨ ਬਾਰੇ ਟੀਚੇ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ। ਇਸ ਨੇ ਆਫ਼ਤ ਖ਼ਤਰੇ ਵਿੱਚ ਕਮੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਟੀਚੇ ਵੀ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ। ਇਹ ਟੀਚੇ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਨੀਤੀਆਂ, ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਹਿਯੋਗ ਅਤੇ ਜਲਦੀ ਚੇਤਾਵਨੀ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸਨ।

ਐੱਸ ਐੱਫ ਡੀ ਆਰ ਆਰ ਨਾਲ ਸੰਤੁਲਨ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹੋਏ 2015 ਵਿੱਚ ਇਕ ਹੋਰ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨੀਤੀ ਢਾਂਚਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਢਾਂਚਾ ਆਫ਼ਤ ਦੇ ਖ਼ਤਰੇ ਵਿੱਚ ਕਮੀ ਦੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। 17 ਵਿਕਾਸ ਟੀਚਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ 10 ਟੀਚੇ ਆਫ਼ਤ ਖ਼ਤਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਨ। ਵਿਕਾਸ ਟੀਚਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਫ਼ਤ ਖ਼ਤਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਵਿੱਚ ਕਮੀ ਦੇ ਅੰਸ਼ਾਂ ਦੇ

ਬਾਕਸ-1 : ਪੂਰੇ ਹੋਣ ਯੋਗ ਵਿਕਾਸ ਟੀਚਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਫ਼ਤ ਖ਼ਤਰੇ ਵਿੱਚ ਕਮੀ।

ਟੀਚਾ-1 : ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਗਰੀਬੀ ਦਾ ਇਸ ਦੇ ਸਭ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਖਾਤਮਾ।

ਨਿਸ਼ਾਨਾ-1.5 : ਜੋ ਕਿ ਗਰੀਬਾਂ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਅਵਸਥਾ ਦੀ ਬਹਾਲੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ, ਭਾਰੀ ਗਰੀਬੀ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਦੀ ਨੀਤੀ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਵਜੋਂ ਆਫ਼ਤ ਖ਼ਤਰੇ ਵਿੱਚ ਕਮੀ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਹੋਰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨਾ।

ਟੀਚਾ-2 : ਭੁੱਖ ਦਾ ਖਾਤਮਾ, ਖੁਰਾਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਅਤੇ ਖੇਤੀ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨਾ।

ਨਿਸ਼ਾਨਾ 2.4: ਆਫ਼ਤ ਖ਼ਤਰੇ ਵਿੱਚ ਕਮੀ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਅਗਾਊਂ ਕਾਰਵਾਈ, ਖੇਤੀ ਖੇਤਰ ਦੀ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ ਅਤੇ ਨਿਵੇਸ਼ ਤਾਂ ਕਿ ਰੋਜ਼ੀ-ਰੋਟੀ, ਖੁਰਾਕ ਉਤਪਾਦਨ ਅਤੇ ਈਕੋ-ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ।

ਟੀਚਾ-3 : ਸਿਹਤਮੰਦ ਸ਼ਿਦਰੀਆਂ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਾ ਅਤੇ ਸਭ ਉਮਰ ਵਰਗ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨਾ।

ਨਿਸ਼ਾਨਾ-3ਡੀ : ਜੋ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਤੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਿਹਤ ਖ਼ਤਰਿਆਂ ਲਈ ਆਗਾਊਂ ਚੇਤਾਵਨੀ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਖ਼ਤਰੇ ਦੀ ਕਮੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ, ਲਚਕਦਾਰ ਸਿਹਤ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਰਵਾਈ ਯੋਗ ਮੌਕਾ ਹੈ।

ਟੀਚਾ-4 : ਸਭ ਲਈ ਵਧੀਆ ਮਿਆਰ ਵਾਲੀ ਤੇ ਬਰਾਬਰ ਦੀ ਵਿੱਦਿਆ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਉਣਾ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਾ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਭਰ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਮੌਕਿਆਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨਾ।

ਨਿਸ਼ਾਨਾ-4.7: ਢੁਕਵੇਂ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਵਿੱਦਿਅਕ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇ ਮਿਆਰੀਕਰਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਉੱਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿੱਦਿਅਕ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਟੀਚਾ-6 : ਸਭ ਲਈ ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਸਫ਼ਾਈ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਾ।

ਨਿਸ਼ਾਨਾ-6.6 : ਜੋ ਕਿ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਵਾਤਾਵਰਨ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਬਹਾਲੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਉਹ ਪਾਣੀ ਸੰਬੰਧੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ ਦੇ ਹੱਲ ਵਿੱਚ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਟੀਚਾ-9: ਸਹਿਣਯੋਗ ਢਾਂਚਾ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ, ਵੱਖਰਾ ਅਤੇ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਯੋਗ ਸੱਨਅਤੀਕਰਨ ਅਤੇ ਨਵੀਆਂ ਖੋਜਾਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨਾ।

ਨਿਸ਼ਾਨਾ-9.1 : ਢਾਂਚੇ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਸਿਰਫ ਮੌਜੂਦਾ ਢਾਂਚੇ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਅਹਿਮ ਨਹੀਂ ਹੈ ਸਗੋਂ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਢਾਂਚਾ ਨਿਵੇਸ਼ ਲਈ ਵੀ ਅਹਿਮ ਹੈ।

ਟੀਚਾ-11: ਸ਼ਹਿਰੀ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਬਸਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ, ਸਹਿਣਯੋਗ ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਬਣਾਉਣਾ।

ਇਸ ਟੀਚੇ ਅਧੀਨ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ (11.1, 11.3, 11.4, 11.5, 11.ਬੀ ਅਤੇ 11.ਸੀ) ਸ਼ਹਿਰੀ ਝੁੱਗੀਆਂ-ਝੋਪੜੀਆਂ ਨੂੰ ਸੰਗਠਿਤ ਸ਼ਹਿਰੀ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ ਅਧੀਨ ਅਪਗ੍ਰੇਡ ਕਰਨ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਕਰਨਾ, ਆਫ਼ਤ ਦੇ ਖ਼ਤਰੇ ਦੇ ਸਮਾਜਕ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨਾ, ਸ਼ਹਿਰੀ ਗਰੀਬਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਰੱਥਾ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣਾ, ਸੋਡਾਈ ਫਰੇਮਵਰਕ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼ਹਿਰੀ ਨੀਤੀਆਂ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਸ਼ਹਿਰੀ ਢਾਂਚਾ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਕਿ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਕਰਨ ਦੇ ਮੌਕੇ ਵਧ ਸਕਣ, ਚੱਲ ਰਹੀਆਂ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਦੀਆਂ ਵਿਕਾਸ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਅਤੇ ਲਚਕਦਾਰ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰਨਾ।

ਟੀਚਾ-13 : ਵਾਤਾਵਰਨ ਤਬਦੀਲੀ ਅਤੇ

ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਹੰਗਾਮੀ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣਾ।

ਇਸ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਅਧੀਨ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਕਰਨਾ, ਅਪਣਾਉਣ ਯੋਗ ਸਮਰੱਥਾ ਅਤੇ ਲਚਕਤਾ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨਾ, ਸਮਰੱਥਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਸੰਗਠਿਤ ਵਾਤਾਵਰਨ ਤਬਦੀਲੀ ਸੰਬੰਧੀ ਕਦਮ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਨੀਤੀਆਂ ਅਧੀਨ ਚੁੱਕਣਾ। ਵਾਤਾਵਰਨ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣ ਅਤੇ ਅਗਾਊਂ ਚਿਤਾਵਨੀ (ਨਿਸ਼ਾਨਾ 13.1 ਤੋਂ 13.3 ਅਤੇ 13.ਏ ਤੋਂ 13.ਬੀ) ਦੇ ਮੌਕੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਫ਼ਤ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਲਚਕਤਾ ਨੂੰ ਸੰਗਠਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਸਭ ਪੱਧਰਾਂ ਉੱਤੇ ਚੰਗਾ ਵਿਕਾਸ ਹੋ ਸਕੇ।

ਟੀਚਾ-14 : ਸਮੁੰਦਰਾਂ, ਸਾਗਰਾਂ ਅਤੇ ਸਮੁੰਦਰੀ ਸਰੋਤਾਂ ਦੇ ਢੁਕਵੇਂ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ।

ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਕਾਰਵਾਈ 14.2 : ਸਮੁੰਦਰੀ ਅਤੇ ਸਮੁੰਦਰ ਤੱਟੀ ਵਾਤਾਵਰਨ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਉੱਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਆਫ਼ਤ ਦੇ ਖ਼ਤਰੇ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਿਹਤਮੰਦ ਸਮੁੰਦਰੀ ਤੇ ਤੱਟੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਮੰਗ 'ਚ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਟੀਚਾ-15: ਟੈਰੈਸਟਰੀਅਲ ਈਕੋ-ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ, ਬਹਾਲੀ ਅਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨਾ, ਮਾਰੂਥਲ ਬਣਨੇ ਰੋਕਣਾ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ।

ਟੀਚਾ-15.1 ਤੋਂ 15.4 ਅਤੇ 15.9 ਅਧੀਨ ਕਾਰਵਾਈ, ਇਸ ਅਧੀਨ ਜੰਗਲਾਂ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਹਾਲੀ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ, ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਮਿਆਰ ਡਿੱਗਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣਾ, ਪਹਾੜਾਂ ਦੀ ਈਕੋ-ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਸੰਭਾਲ, ਗਰੀਬੀ ਘਟਾਉਣ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਬਣਾਉਣਾ, ਇਹ ਸਭ ਪਹਿਲੀ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਟੀਚੇ ਸੋਡਾਈ ਫਰੇਮਵਰਕ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਦੀ ਰਾਖੀ ਦੇ ਟੀਚੇ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦੇ ਹਨ।

ਨਿਚੋੜ ਲਈ ਬਾਕਸ-1 ਦੇਖੋ।

ਉਪਰੋਕਤ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨੀਤੀ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਇਹ ਆਫ਼ਤ ਖ਼ਤਰੇ ਦੀ ਕਮੀ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਵਿਕਾਸ ਨੀਤੀ ਵਜੋਂ ਸਥਾਪਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ

ਮਾਨਤਾ ਮਿਲੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਤੋਂ ਦੂਰ ਜਾ ਕੇ ਆਫ਼ਤ ਖ਼ਤਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਵੱਲ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਸਾਰੀਆਂ ਵਿਕਾਸ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਚਲਾਉਣੀਆਂ ਪੈਣਗੀਆਂ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿ ਆਫ਼ਤ

ਖ਼ਤਰੇ ਵਿੱਚ ਕਮੀ ਆਵੇ।

(ਲੇਖਕ ਐਨ ਡੀ ਐਮ ਏ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਫ਼ਤ ਖ਼ਤਰਾ ਘਟਾਉਣ ਅਤੇ ਮੁੜ-ਸੁਰਜੀਤੀ ਦੇ ਮੁੱਦਿਆਂ ਉੱਤੇ 22 ਸਾਲਾਂ ਤੱਕ ਕੰਮ ਕੀਤਾ।)

e-mail : kkishore@ndma.gov.in

ਫੱਟੜਾਂ ਦੀ ਫੌਰੀ ਸੰਭਾਲ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਅਤੇ ਮਹੱਤਵ

 ਅਮਿਤ ਗੁਪਤਾ, ਮਹੇਸ਼ ਸੀ. ਮਿਸਰਾ

“ਇਹ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਫੱਟੜ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਫੁੰਹਦਾ ਹੈ, ਉਹੀ ਨਿਕਲਣ ਵਾਲੇ ਨਤੀਜੇ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।” ਇਸ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਜਿਹਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ‘ਸੁਨਹਿਰੀ ਸਮੇਂ ਦੇ ਅੰਦਰ-ਅੰਦਰ ਹਸਪਤਾਲ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਾ ਬਚਾਅ ਅਤੇ ਸੰਭਾਲ ਅਤੇ ਮਰੀਜ਼ ਨੂੰ ਫੌਰੀ ਤੌਰ ਤੇ ਸੱਟ-ਫੇਟ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕੇਂਦਰ ਤੱਕ ਪੁੱਜਦਾ ਕਰਨਾ। “ਸੁਨਹਿਰੀ ਸਮੇਂ” ਸੱਟ ਲੱਗਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਪਹਿਲੇ ਘੰਟੇ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਆਖਣਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਫੱਟੜ ਵਿਅਕਤੀ ਹੰਗਾਮੀ ਵਿਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਕਈ-ਕਈ ਘੰਟੇ ਦੇਰ ਨਾਲ ਪਹੁੰਚਦੇ ਹਨ, ਮਤਲਬ 4 ਤੋਂ 6 ਘੰਟੇ ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੇਰੀ ਨਾਲ। ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਘੰਟਿਆਂ ਨੂੰ ‘ਚਾਂਦੀ ਦੇ ਘੰਟੇ’ ਅਤੇ ‘ਤਾਂਬੇ ਦੇ ਘੰਟੇ’ ਆਖਦਾ ਹਾਂ। ਸਾਨੂੰ ਹੰਗਾਮੀ ਵਿਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੇ ਘੰਟੇ ਨੂੰ ਸੁਨਹਿਰੀ ਘੰਟੇ ਵਿੱਚ ਬਦਲਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਮਰੀਜ਼ ਨੂੰ ਚਾਂਦੀ/ਤਾਂਬੇ ਦੇ ਘੰਟਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਫੱਟੜ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਸੂਰਤ ਅਤੇ ਲਾਹੇਵੰਦ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ।

ਇਕ ਆਫ਼ਤ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ : “ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸੰਚਾਲਨ ਵਿੱਚ ਰੀਝੀਰ ਵਿਘਨ ਪੈਣਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਮਨੁੱਖੀ, ਮਾਲੀ ਜਾਂ ਵਾਤਾਵਰਣਿਕ ਹਾਨੀ ਪੁੱਜਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਸਮਾਜ ਆਪਣੇ ਮੁਕੰਮਲ ਸਰੋਤਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਵੀ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।” ਆਫ਼ਤ ਉਦੋਂ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਜ਼ੋਖਮ (ਕੁਦਰਤੀ ਜਾਂ

ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਸਿਰਜਿਆ) ਕਮਜ਼ੋਰ ਸਮਾਜ ਉੱਤੇ ਵਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਨਿਰਬਲਤਾ ਨੂੰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ : “ਉਹ ਸੀਮਾ ਜਿਸ ਤੱਕ ਇਕ ਸਮਾਜ, ਢਾਂਚਾ, ਸੇਵਾ ਜਾਂ ਭੂਗੋਲਿਕ ਖੇਤਰ ਦੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿਸਮ, ਨਿਰਮਾਣ ਜਾਂ ਜ਼ੋਖਮ ਵਾਲੇ ਖੇਤਰਾਂ ਦੀ ਨੇੜਤਾ ਕਰਕੇ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ੋਖਮ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਣ ਦਾ ਖਦਸ਼ਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।”

ਭਾਰਤ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪੱਧਰਾਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਆਫ਼ਤਾਂ ਦੀ ਜੱਦ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਧਰਤੀ ਦਾ 58.6 ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਭਾਗ ਸਧਾਰਨ ਤੋਂ ਉੱਚ ਤੀਬਰਤਾ ਵਾਲੇ ਭੂਚਾਲ ਦੇ ਖਤਰੇ ਹੇਠ ਹੈ, ਇਸ ਦੀ ਭੂਮੀ ਦਾ 40 ਮਿਲੀਅਨ ਹੈਕਟੇਅਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਖੇਤਰ (12 ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ) ਹੜ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਦਰਿਆਈ ਕਟਾਅ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੈ, 7516 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਲੰਮੀ ਤੱਟ ਰੇਖਾ ਵਿੱਚੋਂ 5700 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੇ ਲਗਭਗ ਚੱਕਰਵਾਤਾਂ ਅਤੇ ਸੁਨਾਮੀ ਦੇ ਖਤਰੇ ਹੇਠ ਹੈ; ਖੇਤੀਯੋਗ ਖੇਤਰ ਦਾ 68 ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਭਾਗ ਸੋਕੇ ਦੀ ਮਾਰ ਝੱਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਪਹਾੜੀ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਡਿੱਗਣ ਅਤੇ ਬਰਫੀਲੇ ਤੋਦਿਆਂ ਦੀ ਮਾਰ ਹੇਠ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਭਾਰਤ ਰਸਾਇਣਕ, ਜੈਵਿਕ, ਵਿਕੀਰਣਤਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣੂ (ਸੀ ਬੀ ਆਰ ਐੱਨ) ਹੰਗਾਮੀ ਹਾਲਤਾਂ ਅਤੇ ਮਾਨਵ ਦੁਆਰਾ ਸਿਰਜੀਆਂ ਦੂਸਰੀਆਂ ਆਫ਼ਤਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਹੇਠ ਹੈ।

ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਦੀ ਇਕ ਆਮ ਲੜੀ ਵਿੱਚ ਛੇ ਤੱਤ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ : ਆਫ਼ਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਾ ਦੌਰ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਰੋਕਥਾਮ, ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਤਿਆਰੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਜਦ ਕਿ ਆਫ਼ਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਦੌਰ ਵਿੱਚ ਹੰਗਾਰਾ, ਪੁਨਰਵਾਸ, ਪੁਨਰ-ਉਸਾਰੀ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਲੀਹ ਉੱਤੇ ਲਿਆਉਣਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

ਕੇਂਦਰੀ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲਾ ‘ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਅਥਾਰਿਟੀ’ ਦੀ ਨੋਡਲ ਸਭਾ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਮੰਤਰਾਲਿਆਂ ਜਿਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਮੰਤਰਾਲਾ, ਸਿਹਤ ਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਭਲਾਈ ਮੰਤਰਾਲਾ, ਰੇਲਵੇ, ਅਟਾਰਮਿਕ ਊਰਜਾ, ਵਿੱਤ, ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਾਤਾਵਰਨ ਤੇ ਜੰਗਲਾਤ, ਬਿਜਲੀ, ਪੇਂਡੂ ਵਿਕਾਸ, ਵਿਗਿਆਨ ਤੇ ਤਕਨਾਲੋਜੀ, ਪੁਲਾੜ ਤੇ ਦੂਰ-ਸੰਚਾਰ, ਜਲ ਸਰੋਤ ਅਤੇ ਸੜਕੀ ਆਵਾਜਾਈ ਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਾਰਗਾਂ ਬਾਰੇ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਵਿਆਪਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਜੁਟਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਅਥਾਰਿਟੀ (ਐੱਨ ਡੀ ਐੱਮ ਏ) ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਐਕਟ 2005 ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਮਿਲਣ ਉਪਰੰਤ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਈ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਇਸ ਦੇ ਮੁਖੀ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਕ ਉਪ-ਚੇਅਰਮੈਨ, ਸਕੱਤਰ ਅਤੇ ਨੌਂ ਮੈਂਬਰ ਹਨ। ਐੱਨ ਡੀ ਐੱਮ ਏ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਨੀਤੀਆਂ, ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਤੇ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ ਬਣਾਉਣੇ, ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮੰਤਰਾਲਿਆਂ ਤੇ ਰਾਜਾਂ ਲਈ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੇਣੀ, ਨੀਤੀਆਂ ਉੱਤੇ ਅਮਲ ਲਈ ਤਾਲਮੇਲ ਕਰਨਾ, ਆਫ਼ਤ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਾਰਨ ਹੋਏ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਪੈਸਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਕਰਨਾ; ਰੋਕਥਾਮ, ਤਿਆਰੀ ਅਤੇ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਲਈ ਦੂਜੇ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣੇ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਮੰਗ ਕਰਨ ਉੱਤੇ ਦੂਜੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਆਫ਼ਤ ਉੱਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾਉਣ ਲਈ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣੇ। ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਐਕਟ 2005 ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਅਤੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਅਥਾਰਿਟੀ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਵੀ ਵਿਵਸਥਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਖੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅਧਿਕਾਰੀ/ਜੱਜ ਹੋਣਗੇ ਜੋ ਜ਼ਮੀਨੀ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਣ ਲਈ

ਨੋਡਲ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੋਣਗੇ।

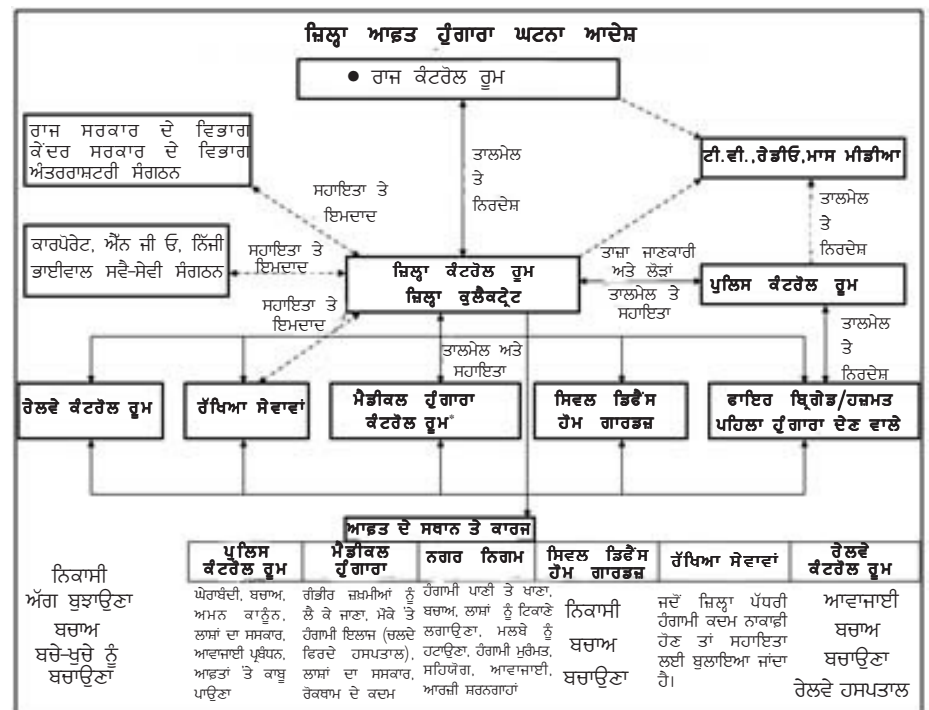
ਆਫ਼ਤਾਂ ਸਮੇਂ ਮੈਡੀਕਲ ਹੁੰਗਾਰਾ

ਐਨ ਡੀ ਐਮ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ, ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ - ਸਮੂਹਿਕ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਮੌਤਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਲਈ ਡਾਕਟਰੀ ਤਿਆਰੀ ਸੰਬੰਧੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ (ਐਨ ਜੀ - ਐੱਮ ਪੀ ਐੱਮ ਸੀ ਐੱਮ), ਆਫ਼ਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਡੀ ਜੀ ਐੱਚ ਐੱਸ ਦੀ ਹੰਗਾਮੀ ਮੈਡੀਕਲ ਹੁੰਗਾਰਾ ਡਿਵੀਜ਼ਨ, ਹੰਗਾਮੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਾਰਜ (ਈ ਐੱਸ ਆਰ) ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲਾ ਕੇਂਦਰ ਬਿੰਦੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਤਾਲਮੇਲ ਲਈ ਨੋਡਲ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰਨਾ, ਮੁੱਖ ਦਫ਼ਤਰ ਤੇ ਜ਼ਮੀਨੀ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਸੰਕਟ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਕਮੇਟੀਆਂ ਅਤੇ ਫੌਰੀ ਹੁੰਗਾਰਾ ਟੀਮਾਂ ਦਾ ਗਠਨ, ਸਰੋਤਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਆਦਿ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਫੈਸਲਾ ਲੈਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਸੰਕਟ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਮੁਖੀ ਸਿਹਤ ਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਭਲਾਈ ਮੰਤਰਾਲਾ ਦਾ ਸਕੱਤਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਡੀ ਜੀ ਐੱਚ ਐੱਸ ਅਧੀਨ ਤਕਨੀਕੀ ਸਲਾਹਕਾਰ ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ ਮਸ਼ਵਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨੂੰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ, ਰਾਜ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਟੀਚੇ ਨੂੰ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿਹਤ ਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਭਲਾਈ ਮੰਤਰਾਲਾ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਮੂਹਿਕ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਮੌਤਾਂ ਹੋਣ ਉੱਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਾ ਸੰਸਥਾਨੀਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹੰਗਾਮੀ ਹਾਲਤਾਂ ਸਮੇਂ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਲਈ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹੁਣ ਤੱਕ 100 ਸਿਖਲਾਈ ਦੇਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਅਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਹਸਪਤਾਲ ਚਾਣਚੱਕਤਾ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ ਅਤੇ ਸਿਖਲਾਈ ਲਈ ਮੁੱਖ ਏਜੰਸੀ ਨੈਸ਼ਨਲ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਆਫ਼ ਡਿਜ਼ਾਸਟਰ ਮੈਨੇਜਮੈਂਟ (ਐਨ ਆਈ ਡੀ ਐੱਮ) ਅਤੇ ਨੈਸ਼ਨਲ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਆਫ਼ ਹੈਲਥ ਐਂਡ ਫੈਮਿਲੀ ਵੈਲਫੇਅਰ (ਐਨ ਆਈ ਐੱਚ ਐੱਫ ਡਬਲਯੂ) ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਰਾਜ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਹਸਪਤਾਲਾਂ/ਮੈਡੀਕਲ ਕਾਲਜਾਂ ਤੋਂ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਗਲੇ ਪੜਾਅ ਵਿੱਚ, ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਬਿਮਾਰੀ ਫੈਲਣ ਤੇ ਜੈਵਿਕ ਹੰਗਾਮੀ

ਚਿੱਤਰ-1 : ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਚੱਕਰ (ਹਵਾਲਾ : ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਤਿਆਰ ਹੋ? ਹਾਨਸਿਨ - ਆਵਾਜੀ ਭੁਚਾਲ ਆਫ਼ਤ ਤੋਂ ਸਿੱਖਣਾ - ਆਫ਼ਤ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਸੇਵੀ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਦੀ ਕਿਤਾਬ)

ਚਿੱਤਰ-2 : ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਆਫ਼ਤ ਹੁੰਗਾਰਾ ਘਟਨਾ ਆਦੇਸ਼ ਢਾਂਚਾ

ਹਾਲਤਾਂ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਹਸਪਤਾਲ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖਲਾਈ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਫੈਲਣ ਦੀ ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਆਈ ਡੀ ਐੱਸ ਪੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅਧੀਨ ਐੱਨ ਆਈ ਸੀ ਡੀ ਵਲੋਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਫੈਲਣ ਦੀ ਜਾਂਚ ਲਈ ਐੱਨ ਆਈ ਸੀ ਡੀ ਨੋਡਲ ਏਜੰਸੀ ਹੈ। ਐੱਨ ਆਈ ਸੀ ਡੀ/ਆਈ ਸੀ ਐੱਮ ਆਰ ਸੰਸਥਾਨ ਅਧਿਆਪਨ ਸਿਖਲਾਈ, ਖੋਜ ਅਤੇ ਪ੍ਰਯੋਗਸ਼ਾਲਾ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿਹਤ ਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਭਲਾਈ ਦਾ ਇਕ ਖੇਤਰੀ ਦਫ਼ਤਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਖੇਤਰੀ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਆਫ਼ਤਾਂ ਕਾਰਨ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਹਾਲਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਲਈ ਤਾਲਮੇਲ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਸਿਹਤ ਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਭਲਾਈ ਮੰਤਰਾਲੇ ਵਲੋਂ ਸੜਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਆਫ਼ਤਾਂ ਕਾਰਨ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਹਾਲਤਾਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਹੰਗਾਮੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਲਈ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਸਰਕਾਰੀ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਨੂੰ ਬੇਹਤਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਪਹਿਲਕਦਮੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਨਾਲ ਹੀ ਨਾਲ ਹਰੇਕ 100 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਉੱਤੇ ਸੱਟ-ਫੇਟ ਕੇਂਦਰ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਹਰੇਕ 50 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਉੱਤੇ ਐਂਬੂਲੈਂਸ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਜਨਾ, ਸੁਨਹਿਰੀ ਚਤੁਰਭੁਜ ਨੈੱਟਵਰਕ ਅਧੀਨ ਆਉਂਦੇ ਸ਼ਾਹ ਰਾਹਾਂ ਤੇ ਕਰਨ ਲਈ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਸੜਕੀ ਆਵਾਜਾਈ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਅਰੰਭ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਲੈਵਲ 1 ਦੇ 26 ਅਤੇ ਲੈਵਲ 2 ਦੇ ਲਗਭਗ 250 ਸੱਟ ਫੇਟ ਕੇਂਦਰ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਿਹਤ ਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਭਲਾਈ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਕਲਪਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

2006-07 ਵਿੱਚ ਏਮਜ਼ (ਏ ਆਈ ਆਈ ਐੱਮ ਐੱਸ) ਵਿੱਚ ਜੈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਾਰਾਇਣ ਏਪੈਕਸ ਟ੍ਰਾਮਾ ਸੈਂਟਰ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਸੱਟ ਫੇਟ ਵਾਲੇ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਬੇਹਤਰ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਤੇ ਇਲਾਜ ਲਈ ਚੋਟੀ ਦਾ ਸੰਸਥਾਨ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਵੱਲ ਇਕ ਕਦਮ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਸਥਾਨ ਕੋਲ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਬਾਕੀ ਅਜਿਹੇ ਕੇਂਦਰਾਂ ਲਈ ਆਦਰਸ਼ ਨਮੂਨਾ ਬਣਨ ਦਾ ਜਨਾਦੇਸ਼ ਹੈ। ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਬੇਹਤਰ

ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਸ ਸਰਬਉੱਚ ਸੱਟ-ਫੇਟ ਕੇਂਦਰ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਖੋਜ ਤੇ ਸਿਖਲਾਈ ਸੰਸਥਾਨ ਵਜੋਂ ਕਲਪਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸ਼ਾਸਕਾਂ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਭਰ ਵਿੱਚ ਸੱਟ-ਫੇਟ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਸੰਬੰਧੀ ਸਹੂਲਤਾਂ ਨੂੰ ਸੰਗਠਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਨੀਤੀਆਂ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਮਿਲੇਗੀ।

ਏਪੈਕਸ ਟ੍ਰਾਮਾ ਸੈਂਟਰ ਵਿੱਚ ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਖੂਬੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਸੱਟ-ਫੇਟ ਦੇ ਇਲਾਜ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਥੇ 24 ਘੰਟੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸਮਰਪਿਤ ਅਮਲਾ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਮੌਜੂਦਾ ਸਮੇਂ ਇਥੇ ਸਲਾਨਾ 60,000 ਮਰੀਜ਼ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ 6000 ਤੋਂ ਵੱਧ ਵੱਡੇ ਆਪਰੇਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੇਂ ਇਥੋਂ ਲਗਭਗ 190 ਬਿਸਤਰੇ, 37 ਆਈ ਸੀ ਯੂ ਬੈੱਡ, 6 ਆਪਰੇਸ਼ਨ ਥਿਏਟਰ ਅਤੇ 35 ਬਿਸਤਰਿਆਂ ਵਾਲਾ ਈ ਡੀ ਅਤੇ ਇਲਾਜ ਦਾ ਕਮ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਵਧਾ ਕੇ 260 ਬਿਸਤਰੇ, 16 ਵਾਧੂ ਆਈ ਸੀ ਯੂ ਬੈੱਡ, 3 ਨਵੇਂ ਆਪਰੇਸ਼ਨ ਥਿਏਟਰ 30 ਹੋਰ ਬਿਸਤਰਿਆਂ ਵਾਲਾ ਈ ਡੀ ਅਤੇ ਇਲਾਜ ਦਾ ਕਮ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਨਾਲ ਹੀ ਨਿੱਜੀ ਵਾਰਡ ਅਤੇ ਮਰੀਜ਼ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਲਈ ਹੋਸਟਲ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਵੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ ਜਿਥੇ ਹੈਲੀਪੈਡ ਵੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਟ੍ਰਾਮਾ ਸੈਂਟਰ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਅਗਲੇ ਪੰਜ-ਛੇ ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ 750 ਬਿਸਤਰਿਆਂ ਤੱਕ ਕਰਨ ਦੀ ਵੀ ਯੋਜਨਾ ਹੈ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਤਿਆਰੀਆਂ ਜਾਰੀ ਹਨ।

ਆਫ਼ਤ ਦੇ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਮੈਡੀਕਲ ਸੰਭਾਲ ਨੂੰ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇਣ ਲਈ ਸਿਹਤ ਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਭਲਾਈ ਮੰਤਰਾਲਾ ਬਣੇ ਬਣਾਏ, ਹਰ ਪੱਖ ਮੁਕੰਮਲ, ਕੰਟੇਨਰ ਅਧਾਰਤ ਚਲਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਸਪਤਾਲ ਦੀ ਖਰੀਦ ਵੀ ਕਰਨ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜੋ ਅੰਤਮ ਪੜਾਅ ਉੱਤੇ ਪੁੱਜ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। 100 ਬਿਸਤਰਿਆਂ ਵਾਲੇ ਕੰਟੇਨਰ ਅਧਾਰਤ ਹਸਪਤਾਲ ਨੂੰ ਰੇਲ, ਸੜਕ ਜਾਂ ਹਵਾਈ ਰਸਤੇ ਰਾਹੀਂ ਘਟਨਾ ਸਥਾਨ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਆਪਰੇਸ਼ਨ ਥਿਏਟਰ, ਆਈ ਸੀ ਯੂ, ਆਪਰੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੀ ਸੰਭਾਲ, ਪਾਣੀ ਸਾਫ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਯੂਨਿਟ, ਰਸੋਈ, ਸਾਫ-ਸਫਾਈ ਯੂਨਿਟ ਅਤੇ ਬਿਜਲੀ ਆਦਿ ਸਹੂਲਤਾਂ ਮੌਜੂਦ

ਹੋਣਗੀਆਂ।

ਕਿਸੇ ਵੀ ਬਿਪਤਾ ਜਾਂ ਕੁਦਰਤੀ ਆਫ਼ਤ ਸਮੇਂ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਸੈਨਾਵਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਗਠਿਤ ਹੁੰਗਾਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਸੈਨਾ ਦੀਆਂ ਮੈਡੀਕਲ ਸਹੂਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਉੱਚਕੋਟੀ ਦਾ ਸਿੱਖਿਅਤ ਅਤੇ ਸਾਜ਼ ਸਮਾਨ ਨਾਲ ਲੈਸ ਅਮਲਾ ਮੌਜੂਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਵੀ ਘਟਨਾ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ, ਬਹੁਤ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਘਟਨਾ ਸਥਾਨ ਉੱਤੇ ਪੁੱਜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਦੇਸ਼ ਭਰ ਵਿੱਚ ਫੈਲੇ ਹੋਏ ਰੱਖਿਆ ਸੈਨਾਵਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਰਬਾਂਗੀ ਅਤੇ ਪੂਰੀ ਤਿਆਰੀ ਵਾਲੀਆਂ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਦੀਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਆਫ਼ਤ ਸਮੇਂ ਹਾਜ਼ਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੰਕਟ ਸਮੇਂ ਲਈ ਵਧਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ 3000 ਬਿਸਤਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੰਗਾਮੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਮੌਤਾਂ ਹੋਣ ਸਮੇਂ ਆਪਣੇ ਮੌਜੂਦਾ ਸਾਧਨਾਂ ਰਾਹੀਂ, ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਲਿਆਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਿਸਤਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਤਿਆਰ ਬਰ ਤਿਆਰ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਲਈ ਸਾਜ਼-ਸਮਾਨ ਅਤੇ ਮੈਡੀਕਲ ਸਟੋਰਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰਕੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਸੂਚੀ ਬਣਾ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਮਿਲਣ ਉੱਤੇ ਹੀ ਸਾਰੇ ਮੈਡੀਕਲ ਯੂਨਿਟਾਂ ਅਤੇ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਕੂਚ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਘਟਨਾ ਵਾਲੇ ਸਥਾਨ ਤੇ ਇਲਾਜ ਕਰਨ, ਅਤੇ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਲਾਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ ਢੁੱਕਵੀਂ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਹੰਗਾਮੀ ਮੈਡੀਕਲ ਸਾਜ਼-ਸਮਾਨ ਤਿਆਰ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਚੱਲਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਸਪਤਾਲ ਅਤੇ ਆਪਰੇਸ਼ਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਟੀਮਾਂ ਵੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੋੜ ਪੈਣ ਉੱਤੇ, ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਵੱਲ ਰਵਾਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਚੱਲਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਸਪਤਾਲ ਮੈਡੀਕਲ ਸਟੋਰ, ਦਵਾਈਆਂ, ਸਾਜ਼-ਸਮਾਨ, ਬਿਸਤਰੇ ਅਤੇ ਤੰਬੂਆਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਕੰਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸਾਰੇ ਮੈਡੀਕਲ ਯੂਨਿਟਾਂ ਵਿੱਚ ਅਮਲੇ ਨੂੰ ਆਫ਼ਤਾਂ ਸਮੇਂ ਕੂਚ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਬਰ ਤਿਆਰ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਐਂਬੂਲੈਂਸ ਅਤੇ ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਹੰਗਾਮੀ ਹਾਲਤ

ਲਈ ਤਿਆਰ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਲੋੜ ਪੈਣ ਉਤੇ ਆਵਾਜ਼ਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨ ਫੰਜ ਦੇ ਦੂਜੇ ਯੂਨਿਟਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਹਾਸਲ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਆਫ਼ਤ ਅਤੇ ਟ੍ਰਾਮਾ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਵਿੱਚ ਗੰਭੀਰ ਖੱਪੇ

ਸਿਹਤ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ। ਮੈਡੀਕਲ ਤਿਆਰੀ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ ਉਤੇ ਮੌਤਾਂ ਹੋਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਸਿਹਤ ਵਿਭਾਗ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਰਾਜਾਂ ਦੀ ਸਿਹਤ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਤਿੰਨ ਪੜਾਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਮੁਤਾਬਕ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ :

- ਬਲਾਕ ਪੱਧਰ ਉਤੇ ਮੁਢਲੇ ਸਿਹਤ ਕੇਂਦਰ (ਆਰ ਐਚ ਸੀ) ਅਤੇ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਸਹਿਤ ਕੇਂਦਰ।

- ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰ ਉਤੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹਸਪਤਾਲ।
- ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਦੇ ਮੁੱਖ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਾਹਰਾਂ ਵਾਲੇ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਸੰਸਥਾਨ।

ਪਰ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁ-ਪ੍ਰਕਾਰੀ ਏਜੰਸੀਆਂ, ਵਿਭਾਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਸਥਾਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਡਾਕਟਰੀ ਸਿੱਖਿਆ, ਜਨਤਕ ਸਿਹਤ, ਡਾਕਟਰੀ ਸੇਵਾਵਾਂ, ਜੋ ਸਥਾਨਕ ਸਰਕਾਰਾਂ ਮਹਿਕਮੇ ਅਧੀਨ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਬਲਾਕ ਪੱਧਰ ਉਤੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚਾ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ ਉਤੇ ਮੌਤਾਂ ਹੋਣ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਨਾਲ ਨਜ਼ਿੱਠਣ ਲਈ ਨਾਕਾਫ਼ੀ ਹੈ। ਉੱਪ-ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅਤੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹਸਪਤਾਲ 100 ਤੋਂ 250 ਬਿਸਤਰਿਆਂ ਵਾਲੇ ਹਨ ਜਿਥੇ ਦੂਸਰੇ ਦਰਜੇ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸੱਟ-ਫੇਟਾਂ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਪਰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਅਤੇ ਗੁਣਵੱਤਾ ਵਿੱਚ ਵੱਡਾ ਅੰਤਰ ਹੈ, ਜੋ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰੀ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਰਾਜਧਾਨੀਆਂ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮੈਡੀਕਲ ਕਾਲਜ ਜਾਂ ਦੂਸਰੇ ਉੱਚ ਪਾਏ ਦੇ ਸੰਸਥਾਨ ਮੌਜੂਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਸਿਹਤ ਵਿਭਾਗ ਜਾਂ ਨਗਰ ਨਿਗਮਾਂ ਵਲੋਂ ਚਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਸੰਸਥਾਨ ਆਮ ਕੰਮ ਨਾਲ ਹੀ ਨੌਕੋ-ਨੌਕ ਭਰੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ

ਵਾਧੂ ਆਮਦ ਝੱਲਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਸੀਮਤ ਜਿਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਭਾਰਤ ਵਰਗੇ ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਮੌਤਾਂ ਦੀ ਦਰ ਵਿੱਚ ਵਾਧੇ ਦੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਾਰਨਾਂ ਵਿੱਚ, ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਸ ਭੂਗੋਲਿਕ ਖਿੱਤੇ ਅੰਦਰ ਟ੍ਰਾਮਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਦੀ ਗੈਰ-ਮੌਜੂਦਗੀ ਇਕ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸੱਟ ਲੱਗਣ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪੁਨਰਵਾਸ ਤੱਕ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ, ਟ੍ਰਾਮਾ ਸੰਭਾਲ ਪ੍ਰਣਾਲੀ, ਠੀਕ ਮਰੀਜ਼ ਨੂੰ ਠੀਕ ਸਮੇਂ ਹਾਸਲ ਕਰਕੇ ਠੀਕ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਠੀਕ ਸਿਹਤ ਸੰਭਾਲ ਸਹੂਲਤ ਤੱਕ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣ ਵੱਲ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਹਸਪਤਾਲ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ

ਕਈ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾਦਾਰਦ ਅਤੇ ਕਈ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਥਮਿਕ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਜਿਥੇ ਅਤਿ-ਆਧੁਨਿਕ ਐਂਬੂਲੈਂਸਾਂ, ਸਿਖਲਾਈ ਯਾਫ਼ਤਾ ਅਮਲਾ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਭੂਗੋਲਿਕ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਢੁੱਕਵਾਂ ਸੰਗਠਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਕੁੱਝ ਰਾਜਾਂ ਵਲੋਂ ਐਂਬੂਲੈਂਸ, ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਅੱਗ ਬੁਝਾਊ ਸੇਵਾਵਾਂ ਲਈ ਸਾਂਝੇ ਹੰਗਾਮੀ ਨੰਬਰ 108 ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੌਜੂਦਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਜੀ ਪੀ ਐੱਸ, ਜੀ ਪੀ ਆਰ ਐੱਸ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਉਤੇ ਚਲਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਮਨੁੱਖੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਅਤੇ ਸੰਗਠਨਾਤਮਕ ਪੱਖਾਂ ਤੋਂ ਢੁਕਵਾਂ ਵਿਧਾਨਕ ਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਹਸਪਤਾਲ ਵਿੱਚ ਟ੍ਰਾਮਾ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ

ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚਾ : ਦੂਸਰੇ ਦਰਜੇ (ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਸਿਹਤ ਕੇਂਦਰ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹਸਪਤਾਲ) ਅਤੇ ਉੱਚ ਪਾਏ (ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਸਿੱਖਿਆ ਹਸਪਤਾਲ) ਦੀਆਂ ਸਿਹਤ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚਾ ਮੌਜੂਦਾ ਸਮੇਂ ਬਹੁਤੀਆਂ ਸੱਟ ਫੇਟਾਂ ਵਾਲੇ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਨਹੀਂ। ਦੇਸ਼ ਭਰ ਵਿੱਚ ਢੁੱਕਵੇਂ ਸਾਜ਼-ਸਮਾਨ ਵਾਲੇ ਹੰਗਾਮੀ ਵਿਭਾਗਾਂ ਦੀ ਘਾਟ ਹੈ। ਵਧੀਆ ਸਾਜ਼-ਸਮਾਨ ਨਾਲ ਲੈਸ ਨਿੱਜੀ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਦੇ ਹੰਗਾਮੀ ਵਿਭਾਗ ਆਰਥਿਕ ਮਜ਼ਬੂਰੀਆਂ ਕਰਕੇ ਛੱਟੜ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸੰਪੂਰਨ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਪ੍ਰਦਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।

ਸਿਖਲਾਈ ਯਾਫ਼ਤਾ ਮਨੁੱਖ ਸ਼ਕਤੀ :

ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਮਨੁੱਖੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਘਾਟ ਹੈ ਜੋ ਸਿਹਤ ਸੰਭਾਲ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪੱਧਰਾਂ (ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ, ਸੈਕੰਡਰੀ ਅਤੇ ਟਰਸਰੀ) ਤੇ ਗੰਭੀਰ ਛੱਟੜ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਇਲਾਜ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਸਕਣ। ਟ੍ਰਾਮਾ ਟੀਮ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਨਦਾਰਦ ਹੈ ਅਤੇ ਅਕਸਰ ਹੀ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਢੁੱਕਵੀਂ ਸਿਖਲਾਈ, ਜੀਵਨ ਬਚਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਤੋਂ ਸੱਖਣੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

- ਹੰਗਾਮੀ ਵਿਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿਖਲਾਈ ਯਾਫ਼ਤਾ ਡਾਕਟਰਾਂ ਅਤੇ ਨਰਸਾਂ ਦੀ ਕਮੀ (ਸੀ ਐੱਮ ਓਜ਼ ਅਤੇ ਜੀ ਡੀ ਐੱਮ ਓਜ਼)।
- ਟ੍ਰਾਮਾ ਕੇਂਦਰਾਂ ਵਿੱਚ ਟ੍ਰਾਮਾ ਸਰਜਨਾਂ, ਸਿਖਿਅਤ ਸਰਜੀਕਲ ਮਾਹਰਾਂ ਦੀ ਕਮੀ।
- ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਛੱਟੜ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਾਹਰਾਂ ਦੀ ਕਮੀ (ਨਿਊਰੋ ਸਰਜਨ, ਟ੍ਰਾਮਾ ਇਨਟੈਂਸਿਵ ਕੇਅਰ ਆਦਿ)।
- ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪੁਨਰਵਾਸ ਪੇਸ਼ੇਵਰਾਂ ਦੀ ਕਮੀ।

ਸਮਰੱਥਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਮਨੁੱਖੀ ਸਰੋਤ ਅਤੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚੇ ਦਾ ਸਰਬਪੱਖੀ ਵਿਕਾਸ ਲੋੜੀਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਵਧੀਆ ਅਤੇ ਸੰਚਾਲਿਤ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਡਾਕਟਰੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਸ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਰੱਖਿਆ ਮੰਤਰਾਲਾ, ਰੇਲਵੇ ਮੰਤਰਾਲਾ, ਸਿਹਤ ਪਰਿਵਾਰ ਭਲਾਈ ਮੰਤਰਾਲਾ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਉਪਲਬਧ ਸਰੋਤਾਂ ਨੂੰ ਸਾਂਝੇ ਕਰਕੇ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਾਰੀਆਂ ਧਿਰਾਂ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਡਾਕਟਰ, ਨਰਸਾਂ, ਸਹਿਯੋਗੀ ਅਮਲਾ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਸਰੋਤ ਵਿਅਕਤੀ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਲਈ ਦੂਜੇ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਵਾਲੇ ਸਰੋਤਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸਾਂਝਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਜੈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਾਰਾਇਣ ਏਪੈਕਸ ਟ੍ਰਾਮਾ ਸੈਟਰ ਵਲੋਂ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨ ਲਈ ਯਤਨ : ਛੋਟੀ ਮਿਆਦ ਦੇ ਕੋਰਸ ਜਿਵੇਂ ਏ ਟੀ ਐੱਲ ਐੱਸ, ਏ ਯੂ ਟੀ ਐੱਲ ਐੱਸ, ਏ ਸੀ ਸੀ ਸੀ, ਏ ਟੀ ਸੀ ਐੱਨ, ਪੀ ਐੱਚ ਟੀ ਐੱਲ ਐੱਸ ਅਤੇ ਰੱਖਿਆ ਸੇਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੇ

ਰਸਾਇਣਕ ਤਬਾਹੀ : ਰੋਕਥਾਮ ਅਤੇ ਹੁੰਗਾਰਾ

 ਐਮ ਸੂਰਿਆਨਾਰਾਇਣ

ਜਾਣ ਪਛਾਣ

ਆਪਣੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਅਤੇ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਰਾਹੀਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਸਾਇਣ ਉਦਯੋਗ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੁੱਲ ਘਰੇਲੂ ਉਤਪਾਦ ਵਿੱਚ 2.11 ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ 10.49 ਬਿਲੀਅਨ ਡਾਲਰ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਨਿਵੇਸ਼ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਕ ਅਨੁਮਾਨ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦਾ ਰਸਾਇਣ ਉਦਯੋਗ 2020 ਤੱਕ 11 ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਸਾਲਾਨਾ ਵਾਧੇ ਦੀ ਦਰ ਨਾਲ 154 ਬਿਲੀਅਨ ਅਮਰੀਕੀ ਡਾਲਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਪਰ ਵੱਡੀਆਂ ਰਸਾਇਣਕ ਤਬਾਹੀ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਇਸ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਅੜਿੱਕਾ ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਰਸਾਇਣਕ ਤਬਾਹੀ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਪਲਾਂਟ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪੜਾਅ ਉੱਤੇ ਵਾਪਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਚਾਲੂ ਕਰਨਾ, ਭੰਡਾਰਨ, ਨਿਰਮਾਣ, ਰੱਖ-ਰਖਾਅ, ਨਿਪਟਾਰਾ ਅਤੇ ਢੋਆ-ਢੁਆਈ ਆਦਿ। ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਰਸਾਇਣਾਂ ਦੇ ਮਿਸ਼ਰਣ ਤੋਂ ਅੱਗ ਲੱਗ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਧਮਾਕੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਇਕ ਜਾਂ ਵੱਧ ਜ਼ਹਿਰੀਲੀਆਂ ਗੈਸਾਂ ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿੱਚ ਫੈਲ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਜਦੋਂ ਜਨਸੰਖਿਆ ਦੀ ਘਣਤਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਦਯੋਗਾਂ ਦੇ ਆਸ-ਪਾਸ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ ਕਲੋਨੀਆਂ ਬਣ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਇਸ ਸਮੇਂ ਕਿਸੇ ਰਸਾਇਣਕ ਪਲਾਂਟ ਵਿੱਚ ਵੱਡੀ ਦੁਰਘਟਨਾ ਲੋਕਾਂ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਲਈ ਭਿਆਨਕ ਤਬਾਹੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਅੱਗ ਤੇ ਧਮਾਕੇ ਦੇ ਖ਼ਤਰੇ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਜ਼ਹਿਰੀਲੀਆਂ ਗੈਸਾਂ ਦੇ ਰਿਸਾਅ ਕਾਰਨ ਨਾ ਪੂਰਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਲੋਕਾਂ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਤੇ ਅਸਰਅੰਦਾਜ਼ ਰਹਿ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪੱਛਮ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਕਮੀ

ਦੁਰਘਟਨਾ ਦੀ ਜਾਂਚ ਏਜੰਸੀ ਨਾ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਰਸਾਇਣਕ ਦੁਰਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਡੇਟਾ ਬੇਸ ਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਪੂਰਵ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਹਾਦਸਿਆਂ ਤੋਂ ਸਬਕ ਸਿੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੁਰਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਅਸਲ ਕਾਰਨਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਵਾਪਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਰਸਾਇਣਕ ਹਾਦਸੇ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਹਿਮ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਨਾਕਾਮੀ ਕਾਰਨ ਵਾਪਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਮਝਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਹੜੇ ਅਹਿਮ ਤੱਤਾਂ ਕਰਕੇ ਆਖਰ ਨੂੰ ਦੁਰਘਟਨਾ ਹੋਈ ਅਤੇ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਹੋਈ।

ਵਾਤਾਵਰਨ ਤੇ ਜੰਗਲਾਤ ਮੰਤਰਾਲਾ ਰਸਾਇਣਕ ਦੁਰਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਲਈ ਨੋਡਲ ਮੰਤਰਾਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਅਥਾਰਿਟੀ (ਐੱਨ ਡੀ ਐੱਮ ਏ) ਵਲੋਂ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਮੰਤਰਾਲਿਆਂ, ਵਿਭਾਗਾਂ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਅਥਾਰਿਟੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਲਈ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।

1984 ਵਿੱਚ ਭੋਪਾਲ ਗੈਸ ਡ੍ਰਾਮਾ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਉਦਯੋਗਾਂ ਵਿੱਚ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਪਹੁੰਚ ਪ੍ਰਤਿਕ੍ਰਿਆਤਮਕ ਤੋਂ ਹਟਕੇ ਪੂਰਵ ਸਰਗਰਮੀ ਵਾਲੀ ਹੋਣ ਦਾ ਮਿਸਾਲੀ ਬਦਲਾਅ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਲੇਖ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂੰ ਕਰਵਾਉਣਾ ਹੈ ਜੋ ਰਸਾਇਣਕ ਦੁਰਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਰੋਕਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰਸਾਇਣਕ ਹਾਦਸਾ ਹੋਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜੇ ਕਦਮ ਉਠਾਏ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਕਾਰਕ ਤੱਤ

ਪ੍ਰਾਸੈਸ ਪਲਾਂਟਾਂ ਦਾ ਪੁਰਾਣੇ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਸਾਇਣ ਉਦਯੋਗ ਦਾ ਆਧੁਨਿਕ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੇ ਹਾਣ ਦਾ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਰਸਾਇਣਕ ਹਾਦਸਿਆਂ ਦਾ ਖ਼ਤਰਾ ਵਧ ਗਿਆ ਹੈ। ਢੋਆ-ਢੁਆਈ, ਭੰਡਾਰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਸੈਸਿੰਗ ਦੌਰਾਨ ਤਾਪਮਾਨ, ਨੀਯਤ ਸੀਮਾਂ ਤੋਂ ਦਬਾਅ ਏਧਰ ਉਧਰ ਹੋਣ, ਤਾਪ-ਪ੍ਰਤਿਕਿਰਿਆ, ਬੇਮੇਲ ਸਮੱਗਰੀ ਦਾ ਮਿਸ਼ਰਣ, ਰਿਐਕਟਰ ਦਾ ਫਟ ਜਾਣਾ, ਭੰਡਾਰਨ ਬਰਤਨਾਂ, ਪਾਈਪ ਲਾਈਨ, ਹਾਰਡਵੇਅਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨਾਕਾਮ ਹੋ ਜਾਣ, ਨਾਕਾਫੀ ਮਿਸ਼ਰਣ ਜਾਂ ਉਤਪ੍ਰੇਰਕ ਨਾਕਾਮੀ, ਰਿਐਕਟਰ ਦੇ ਝਰੋਖਿਆਂ ਦਾ ਗਲਤ ਡਿਜ਼ਾਈਨ, ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਖ਼ਤਰਿਆਂ ਦਾ ਗਲਤ ਮੁਲਾਂਕਣ ਆਦਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਅੱਗ ਲੱਗ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਧਮਾਕਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜ਼ਹਿਰੀਲੀਆਂ ਗੈਸਾਂ ਦਾ ਰਿਸਾਅ ਜਾਂ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਇਕੋ ਸਮੇਂ ਵੀ ਵਾਪਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

ਜੈਵਿਕ ਘੋਲ ਰਸਾਇਣਕ ਉਦਯੋਗ ਵਿੱਚ ਅੱਗ ਅਤੇ ਧਮਾਕਿਆਂ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਆਮ ਕਾਰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅੱਗ ਤੇ ਧਮਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੱਡਾ ਫਰਕ ਉਰਜਾ ਦੇ ਨਿਕਾਸ ਦੀ ਦਰ ਹੈ। ਅੱਗ ਉਰਜਾ ਨੂੰ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਨਿਕਾਸ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਧਮਾਕਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਉਰਜਾ ਦਾ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਨਿਕਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਸਕਿੰਟ ਦੇ ਸੌਵੇਂ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਵਾਪਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਧਮਾਕੇ ਕਾਰਨ ਵੀ ਅੱਗ ਲੱਗ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਗ ਕਾਰਨ ਧਮਾਕੇ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਧਮਾਕਿਆਂ ਦੀ ਤੀਬਰਤਾ ਚਲੰਤ ਦਬਾਅ ਜਾਂ ਚਾਣਚੱਕ ਲਹਿਰ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਧਮਾਕਾ ਜਾਂ ਅੱਗ ਦੇ ਭੜਕਣ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਰਗੀਕ੍ਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਬੰਦ

ਥਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਧਮਾਕੇ ਇਮਾਰਤ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਫੱਟੜ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਭਾਰੀ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਦ ਕਿ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਥਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਧਮਾਕਿਆਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਜਲਣਸ਼ੀਲ ਗੈਸ ਜਾਂ ਤਰਲ ਦਾ ਕਾਬੂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਫੈਲ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਜਲਣਸ਼ੀਲ ਸਰੋਤ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਧਮਾਕੇ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਨਿਕਾਸੀ ਦੇ ਸਰੋਤ ਤੋਂ ਹਟਕੇ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਅਨਕਨਫਾਈਡ ਵੇਪਰ ਕਲਾਊਡ ਐਕਸਪਲੋਜ਼ਨ (ਯੂ ਸੀ ਵੀ ਈ) ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨੌਸ ਰਸਾਇਣਕ ਯੂੜ ਜਲਣਸ਼ੀਲ ਸਰੋਤਾਂ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਯੂੜ ਭਰੇ ਧਮਾਕਿਆਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਵੱਡੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਊਰਜਾ ਦਾ ਨਿਕਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਕਸਰ, ਅੱਗ ਅਤੇ ਧਮਾਕੇ ਹੋਣ ਸਮੇਂ ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿੱਚ ਜ਼ਹਿਰੀਲੀਆਂ ਗੈਸਾਂ ਦਾ ਨਿਕਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਗੈਰ-ਜਲਣਸ਼ੀਲ ਗੈਸਾਂ, ਤਰਲਾਂ ਅਤੇ ਯੂੜ ਉਤੇ ਕਾਬੂ ਨਾ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿੱਚ ਜ਼ਹਿਰੀਲੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਰਸਾਇਣਕ ਹਾਦਸੇ ਮਨੁੱਖੀ ਗਲਤੀ ਕਾਰਨ ਵਾਪਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਕੰਪਨੀ ਵਲੋਂ ਨਿਰਧਾਰਤ ਮਿਆਰੀ ਸੰਚਾਲਨ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ (ਐਸ ਓ ਪੀਜ਼) ਦਾ ਪਾਲਣ ਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਾਈਪਰ ਅਲਫਾ ਦੁਰਘਟਨਾ ਇਕ ਮਿਸਾਲੀ ਉਦਾਹਰਣ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਇਕ ਮਨੁੱਖੀ ਗਲਤੀ ਨਾਲ ਰਸਾਇਣਕ ਤਬਾਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਕਿਸੇ ਕਾਮੇ ਵਲੋਂ ਗਲਤੀ ਨਾਲ ਇਕ ਅਜਿਹੇ ਪੰਪ ਨੂੰ ਚਾਲੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਵਾਲਵ ਵੀ ਹਟਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਗੈਸ ਦਾ ਨਿਕਾਸ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਧਮਾਕੇ ਹੋ ਗਏ।

ਰਸਾਇਣਕ ਤਬਾਹੀ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਡਿਜ਼ਾਈਨ ਵਿੱਚ ਨੁਕਸ, ਅਗਾਊਂ ਚਿਤਾਵਨੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਲਈ ਮਿਆਰੀ ਸੰਚਾਲਨ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਕਮੀ, ਰਸਾਇਣ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਭਾਗਾਂ ਦਰਮਿਆਨ ਘਟੀਆ ਤਾਲਮੇਲ ਕਾਰਨ ਵੀ ਵਾਪਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਪਰੋਕਤ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਅੱਤਵਾਦੀ

ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਅਤੇ ਭੰਨਤੋੜ ਕਰਕੇ ਵੀ ਖਤਰਾ ਵਧਿਆ ਹੈ। ਕੁਦਰਤੀ ਦੁਰਘਟਨਾਵਾਂ ਜਿਵੇਂ ਹੜ੍ਹ ਅਤੇ ਭੁਚਾਲਾਂ ਨੇ ਵੀ ਰਸਾਇਣ ਉਦਯੋਗ ਵਿੱਚ ਭਾਰੀ ਤਬਾਹੀ ਮਚਾਈ ਹੈ।

ਰਸਾਇਣਕ ਹਾਦਸਿਆਂ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਆਮ ਕਾਰਨ ਸਾਜ਼-ਸਮਾਨ ਦੀ ਢੁੱਕਵੀਂ ਮੁਰੰਮਤ ਨਾ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਨਿਰਮਾਤਾ ਦੀਆਂ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ਾਂ ਮੁਤਾਬਕ ਨਿਰਧਾਰਤ ਵਕਫਿਆਂ ਉਤੇ ਨਿਯਮਤ ਰੱਖ-ਰਖਾਅ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਯੰਤਰ ਨਿਰਵਿਘਨ ਤੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣ। ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ

ਪੁਰਜ਼ੇ ਦੀ ਢੁੱਕਵੀਂ ਮੁਰੰਮਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਨੁਕਸ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਕੰਮ ਕਰਨੇ ਹਟ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਤਬਾਹਕੁੰਨ ਧਮਾਕੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਫਲਿਕਸਬਰੋ ਦੁਰਘਟਨਾ ਇਕ ਵੱਡੀ ਉਦਾਹਰਣ ਹੈ ਕਿ ਗਲਤ ਰੱਖ-ਰਖਾਅ ਕਾਰਨ 28 ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਚਲੀਆਂ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋਏ। ਖਤਰਨਾਕ ਰਸਾਇਣਾਂ ਦੀ ਢੋਆ-ਢੁਆਈ ਸਮੇਂ ਵਾਪਰਦੇ ਹਾਦਸਿਆਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਲਈ ਹੰਗਾਮੀ ਹੁੰਗਾਰਾ ਭਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਟੀਮਾਂ ਦੀ ਗੈਰ-ਉਪਲਬਧਤਾ

ਕਾਰਨ ਵੀ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਉਤੇ ਵੱਡੀਆਂ ਦੁਰਘਟਨਾਵਾਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਖਤਰਨਾਕ ਕਚਰੇ ਦੀ ਪ੍ਰਸੈਸਿੰਗ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਢੁੱਕਵੇਂ ਨਿਪਟਾਰੇ ਵੱਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਕਾਰਨ ਅੱਗ ਲੱਗ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਧਮਾਕੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਤੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿੱਚ ਜ਼ਹਿਰੀਲਾ ਮਾਦਾ ਫੈਲ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਰੋਕਥਾਮ ਅਤੇ ਹੁੰਗਾਰਾ

ਉਦਯੋਗਾਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ : ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਰਸਾਇਣਕ ਹਾਦਸਿਆਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ, ਪ੍ਰਤਿਕਿਰਿਆਤਮਕ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦੀ ਬਜਾਏ ਪੂਰਵ-ਸਰਗਰਮ ਪਹੁੰਚ ਅਪਣਾਉਣਾ ਰੋਕਥਾਮ ਦਾ ਕਾਰਗਰ ਤਰੀਕਾ ਹੈ। ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਾਰੇ ਹਿਤ ਧਾਰਕਾਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਬਣਦੀ ਹੈ।

(ੳ) ਚੱਲ ਰਹੀਆਂ ਖਤਰਨਾਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ :

- ਉਦਯੋਗਿਕ ਸੰਚਾਲਨ ਦੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਪੱਖਾਂ ਬਾਰੇ ਚੰਗੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੁਰਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਉਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾਉਣਾ ਅਸਾਨ ਬਣਾ ਦੇਵੇਗੀ।
- ਯੋਗ ਪੇਸ਼ੇਵਰਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰ ਅਤੇ ਸਮਰੱਥਿਤ ਟੀਮ ਵਲੋਂ ਖਤਰਿਆਂ ਤੇ ਜ਼ੋਖਮਾਂ ਦੀਆਂ ਰੋਜ਼ਮਰਾ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਚੈੱਕ ਲਿਸਟ ਮੁਲਾਂਕਣ ਸੁਰੱਖਿਆ ਆਡਿਟ, ਐੱਚ ਏ ਜੈੱਡ ਓ ਪੀ, ਐੱਫ ਟੀ ਏ/ਈ

ਟੀ ਏ, ਐੱਫ ਐੱਮ ਈ ਏ ਅਤੇ ਐੱਲ ਓ ਪੀ ਏ ਵਰਗੇ ਖਤਰਿਆਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਢੁੱਕਵੇਂ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਖਤਰਿਆਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਈ ਹੋਵੇਗੀ।

- ਉਪਰੋਕਤ ਅਧਿਐਨ ਦੇ ਅਧਾਰ ਉਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਕੰਟਰੋਲ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਖਤਰਨਾਕ ਗਤੀਵਿਧੀ ਦਾ ਖਾਤਮਾ, ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰਸਾਇਣਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ, ਖਤਰਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਗਤੀਵਿਧੀ ਦਾ ਨਿਖੇੜਾ ਅਤੇ ਰਸਾਇਣਕ ਹਾਦਸਿਆਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਇੰਜਨੀਅਰਿੰਗ ਕੰਟਰੋਲ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਉਣ ਜਿਹੇ ਕੰਟਰੋਲਾਂ ਦਾ ਢੁੱਕਵਾਂ ਕ੍ਰਮਾਂਕ ਬਣਾਉਣਾ।

(ਅ) ਪਲਾਂਟ ਤੇ ਯੰਤਰਾਂ ਦਾ ਰੱਖ-ਰਖਾਅ :

- ਨਿਯਮਤ ਵਕਫਿਆਂ ਤੇ ਸਾਰੇ ਯੰਤਰਾਂ ਅਤੇ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਦਾ ਢੁੱਕਵਾਂ ਰੱਖ-ਰਖਾਅ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ।
- ਪਲਾਂਟ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਦੀ ਨਿਯਮਤ ਤੌਰ ਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਤੇ ਸਿਹਤ ਜਾਂਚ ਕਰਨੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਪਲਾਂਟ ਬਿਲਕੁਲ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਯੰਤਰ ਲੋੜ ਮੁਤਾਬਕ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

(ੲ) ਵਾਸ਼ਪ/ਗੈਸ ਦਾ ਪਤਾ ਲਾਉਣ ਲਈ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨਾ:

- ਅਲਾਰਮ ਵਾਲੀ ਗੈਸ/ਵਾਸ਼ਪਾਂ ਦਾ

ਪਤਾ ਲਾਉਣ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਕਿ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੂਖਮ ਰਿਸਾਅ ਹੋਣ ਉਤੇ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਰੰਭਕ ਪੜਾਅ ਵਿੱਚ ਮੁਰੰਮਤ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਈ ਜਾ ਸਕੇ।

(ਸ) ਮੌਜੂਦਾ ਨਿਯਮਾਂ ਤੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ :

- ਰਾਜਾਂ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਨਿਯਮਾਂ ਤੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਸਥਿਰ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਈ ਜਾ ਸਕੇ।

(ਹ) ਮਨੁੱਖੀ ਸਰੋਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਦਾ ਵਿਕਾਸ:

- ਮਨੁੱਖੀ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਜਟਿਲ ਹੈ ਜਿਸ ਵਾਸਤੇ ਨਿਰੰਤਰ ਨਿਗਰਾਨੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਵਹਾਰ ਅਧਾਰਤ ਸੁਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅਪਣਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
- ਉਦਯੋਗਾਂ ਵਲੋਂ ਇਕ ਵਧੀਆ ਮਨੁੱਖੀ ਸਰੋਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਦਾ ਗਠਨ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਰਵੋਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਤਾਂ ਕਿ ਰਸਾਇਣ ਉਦਯੋਗ ਵਿੱਚ ਸੁਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਨੂੰ ਬੇਹਤਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ।
- ਸਰਵੋਚ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਅਤੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦਰਮਿਆਨ ਸੁਚਾਰੂ ਸੰਵਾਦ ਲਈ ਅਨੁਕੂਲ ਵਾਤਾਵਰਨ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਕਿ ਕਾਮੇ ਪਲਾਂਟ ਵਿਚਲੀਆਂ ਗੈਰ-ਮਿਆਰੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਉੱਚ-ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਸਕਣ।

(ਹ) ਹੰਗਾਮੀ ਤਿਆਰੀ :

• ਉਦਯੋਗ ਕੋਲ ਹੰਗਾਮੀ ਹਾਲਤ ਨਾਲ ਨਿਪਟਣ ਲਈ ਹੰਗਾਮੀ ਹੁੰਗਾਰਾ ਦਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਖਤਰੇ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਲਈ ਫੌਰੀ ਹਰਕਤ ਵਿੱਚ ਆ ਸਕੇ।

• ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਤੇ ਨਕਲੀ ਮਸ਼ਕਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿ ਕਾਮਿਆਂ ਨੂੰ ਹੰਗਾਮੀ ਹਾਲਤਾਂ ਨਾਲ ਸਿੱਝਣ ਦੀ ਢੁੱਕਵੀਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੋਵੇ।

ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ

(ੳ) ਦੁਰਘਟਨਾ ਜਾਂਚ ਬੋਰਡ ਅਤੇ ਰਸਾਇਣਕ ਦੁਰਘਟਨਾ ਦਾ ਡੇਟਾਬੇਸ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨਾ :

ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਰਸਾਇਣਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਬੋਰਡ ਦੀ ਤਰਜ਼ ਉਤੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਵੀ ਦੁਰਘਟਨਾ ਜਾਂਚ ਬੋਰਡ ਗਠਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਰਸਾਇਣਕ ਤ੍ਰਾਸਦੀਆਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਕੇ, ਹਰੇਕ ਦੁਰਘਟਨਾ ਤੋਂ ਸਿੱਖੇ ਸਬਕਾਂ ਉਤੇ ਅਧਾਰਤ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ ਤਿਆਰ ਕਰ ਸਕੇ ਜੋ ਅਜਿਹੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਮੁੜ ਤੋਂ ਨਾ ਵਾਪਰਨ ਲਈ ਸਹਾਈ ਹੋਣਗੇ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪਹਿਲਕਦਮੀਆਂ ਦੁਰਘਟਨਾ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰਸਾਇਣਕ ਦੁਰਘਟਨਾ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦਾ ਡੇਟਾਬੇਸ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਕ ਆਨ-ਲਾਈਨ ਪੋਰਟਲ ਉਦਯੋਗਾਂ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਦੇ ਮਾਹਰਾਂ ਕੋਲੋਂ ਆਪਣੇ ਤੋਖਲਿਆਂ ਦਾ ਹੱਲ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਫਾਇਦੇਮੰਦ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਪਲਾਂਟ ਸੰਚਾਲਨ ਸਮੇਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਆਦਿਸ਼ ਹਾਲਤਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਫਾਇਦਾ ਪੁੱਜੇਗਾ।

(ਅ) ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਮੁਹਿੰਮਾਂ : ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਰਸਾਇਣਕ ਹਾਦਸੇ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਖਤਰਿਆਂ ਤੋਂ ਕਾਮਿਆਂ ਅਤੇ ਆਮ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਜਾਣੂੰ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਕਾਮਿਆਂ ਨੂੰ ਖਤਰਿਆਂ ਬਾਰੇ ਚੰਗੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੋਣ ਨਾਲ ਅਸੁਰੱਖਿਅਤ ਘਟਨਾਵਾਂ

ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਘੱਟ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਹਾਦਸਾ ਹੋਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨਾਲ ਸਿੱਝਣ ਵਿੱਚ ਵੀ ਅਸਾਨੀ ਹੋਵੇਗੀ।

(ੲ) ਖੋਜ ਤੇ ਵਿਕਾਸ : ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਨਵੀਆਂ ਤਕਨਾਲੋਜੀਆਂ ਲਈ ਖੋਜ ਤੇ ਵਿਕਾਸ ਪਹਿਲਕਦਮੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਰਸਾਇਣ ਉਦਯੋਗਾਂ ਦੇ ਉਪ-ਉਤਪਾਦਾਂ ਦੇ ਜ਼ਹਿਰੀਲੇ ਪਨ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਘੱਟ ਵਿਸ਼ੈਲੇਪਨ ਵਾਲੇ ਉਤਪਾਦ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਨਵੇਂ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦੀ ਖੋਜ, ਹਾਦਸਾ ਹੋਣ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੇ ਬੁਰੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕਾਫੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਘੱਟ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ।

(ਸ) ਪਲਾਂਟ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਤੋਂ ਹਟ ਕੇ ਹੰਗਾਮੀ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ : ਪਲਾਂਟ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਤੋਂ ਹਟਕੇ ਹੰਗਾਮੀ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ ਕਿ ਸਥਾਨਕ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਹਾਦਸਾ ਹੋਣ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਨਿਭਾਵੇ ਅਤੇ ਐਮ ਏ ਐਚ ਸਥਿਤ ਪਲਾਂਟਾਂ ਵਿੱਚ ਵਾਤਾਵਰਨ ਨੂੰ ਵੀ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨੁਕਸਾਨ ਪੁੱਜੇ। ਇਹ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ ਨਿਯਮਾਂ ਤੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਮੁਤਾਬਕ ਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਖਤਰਿਆਂ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਬਾਰੇ ਜਨਤਕ ਚੇਤਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਅਹਿਮ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਦੁਰਘਟਨਾ ਦੇ ਵਾਪਰਨ ਅਤੇ ਹਾਦਸੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਾਲੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ।

(ਹ) ਖਤਰਨਾਕ ਰਸਾਇਣਾਂ ਦੀ ਢੋਆ-ਢੁਆਈ : ਖਤਰਨਾਕ ਰਸਾਇਣਾਂ ਦੀ ਢੋਆ-ਢੁਆਈ ਸਮੇਂ ਵਾਪਰਨ ਵਾਲੇ ਹਾਦਸਿਆਂ ਸਮੇਂ ਤੁਰਤ-ਫੁਰਤ ਤੇ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਹੰਗਾਮੀ ਹੁੰਗਾਰਾ ਘਟਨਾ ਦੇ ਬੁਰੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਅਤੇ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰੇਗਾ। ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਇੰਡੀਅਨ ਕੈਮੀਕਲ ਕੌਂਸਲ (ਆਈ ਸੀ ਸੀ) ਵਲੋਂ 'ਐੱਨ ਆਈ ਈ ਆਰ ਜੀ ਆਈ ਓ ਥੀ ਈ' ਨਾਮਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਅਰੰਭਕ ਸਥਾਨ ਤੋਂ ਮੰਜ਼ਲ ਤੱਕ ਟਰੱਕਾਂ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਲਈ ਜੀ ਪੀ ਆਰ ਐੱਸ ਦੀ ਮੱਦਦ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। 'ਐੱਨ ਆਈ ਸੀ ਈ ਆਰ ਜੀ ਐੱਲ ਓ ਥੀ ਈ' ਮੰਚ ਹੰਗਾਮੀ ਹੁੰਗਾਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ

ਹੈ। ਰਸਾਇਣ ਕੰਪਨੀਆਂ ਨੂੰ ਆਈ ਸੀ ਸੀ ਦੀ ਇਸ ਪਹਿਲਕਦਮੀ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਦਾ ਮਸ਼ਵਰਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਖਤਰਨਾਕ ਵਸਤਾਂ ਦੀ ਢੋਆ-ਢੁਆਈ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ।

ਜਨਤਾ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ

• ਕਿਸੇ ਵੀ ਰਸਾਇਣਕ ਹਾਦਸੇ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਖਤਰੇ ਬਾਰੇ ਜਨਤਕ ਚੇਤਨਾ ਦੁਰਘਟਨਾ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਨੂੰ ਸੀਮਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਦੇਵੇਗੀ।

• ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੁਰਘਟਨਾ ਸਮੇਂ ਆਮ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਸੰਗਠਿਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇਣ ਲਈ ਇਕ ਆਪਸੀ ਸਹਾਇਤਾ ਸਮੂਹ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਰਸਾਇਣਕ ਰਿਸਾਅ ਦੇ ਸਮੇਂ ਚੁੱਕੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸੰਭਾਵੀ ਕਦਮਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਗਰੂਕ ਕਰੇਗਾ।

ਸਿੱਟਾ

ਰਸਾਇਣ ਉਦਯੋਗ ਵਿੱਚ ਆਫ਼ਤ ਕਦੇ ਕਦਾਈਂ ਹੀ ਵਾਪਰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਅਣਗਹਿਲੀ ਜਾਂ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਦੇ ਬੜੀ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਭਿਆਨਕ ਸਿੱਟੇ ਨਿਕਲ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਵੱਡੀ ਦੁਰਘਟਨਾ ਦੇ ਫੌਰੀ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਜਾਨੀ ਨੁਕਸਾਨ, ਵਾਤਾਵਰਨ ਨੂੰ ਹਾਨੀ, ਦਰੱਖਤਾਂ ਤੇ ਨੇੜਲੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਦੀ ਤਬਾਹੀ, ਉਦਯੋਗ ਦੇ ਮਾਣ-ਸਨਮਾਨ ਨੂੰ ਲੱਗਾ ਧੱਕਾ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਰਸਾਇਣਕ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਤੱਕ ਭੁਗਤਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਬਾਹਰੀ ਕੀਮਤ ਚੁਕਾਉਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।

(ਲੇਖਕ ਸੀ ਐੱਸ ਆਈ ਆਰ - ਕੇਂਦਰੀ ਚਮੜਾ ਖੋਜ ਸੰਸਥਾਨ ਦੇ ਸੱਨਅਤੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਖਤਰਾ ਛਾਣਬੀਣ ਬਾਰੇ ਸੈੱਲ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਵਿਗਿਆਨੀ ਹਨ।)

e-mail :msuril@vsnl.com

ਜੈਵਿਕ ਆਫ਼ਤਾਂ : ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਦਾ ਰਸਤਾ

 ਅਰਚਨਾ ਸੂਦ

ਜੈਵਿਕ ਆਫ਼ਤਾਂ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਕ ਖ਼ਾਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਜੀਵਤ ਜੀਵ ਦੇ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਫੈਲਣ ਕਾਰਨ ਤਬਾਹਕੁਨ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹਨ - ਜਿਸ ਨਾਲ ਬਿਮਾਰੀ, ਵਾਇਰਸ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਪੌਦੇ, ਜਾਨਵਰ ਜਾਂ ਕੀਟ ਦਾ ਪ੍ਰਕੋਪ ਇਕ ਮਹਾਮਾਰੀ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ਵ-ਵਿਆਪੀ ਮਹਾਮਾਰੀ ਦਾ ਰੂਪ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਹੈਜ਼ਾ ਅਤੇ ਫਲੂ, ਐਚ ਵਨ ਐੱਨ ਵਨ (ਸਵਾਈਨ ਫਲੂ) ਦਾ ਪ੍ਰਕੋਪ ਜੈਵਿਕ ਆਫ਼ਤਾਂ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਹਨ। ਮਹਾਮਾਰੀ ਪੱਧਰ ਦੀਆਂ ਜੈਵਿਕ ਆਫ਼ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਸਮਾਜ ਜਾਂ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਲੋਕਾਂ ਉੱਤੇ ਅਸਰਅੰਦਾਜ਼ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਦ ਕਿ ਵਿਸ਼ਵ-ਵਿਆਪੀ ਜੈਵਿਕ ਆਫ਼ਤ ਕਾਫੀ ਵੱਡੇ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਚਪੇਟ ਵਿੱਚ ਲੈਂਦੀ ਹੈ, ਕਦੇ-ਕਦੇ ਤਾਂ ਇਹ ਪੂਰੇ ਮਹਾਂਦੀਪ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿੱਚ ਵੀ ਫੈਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਹੈਜ਼ਾ ਮਹਾਮਾਰੀ ਪੱਧਰ ਦੀ ਜੈਵਿਕ ਆਫ਼ਤ ਜਾਂ ਤਬਾਹੀ ਹੈ, ਜਦ ਕਿ ਸਵਾਈਨ-ਫਲੂ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿਆਪੀ ਹੈ। ਮਹਾਮਾਰੀ ਦੀਆਂ ਦੂਜੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਵਿੱਚ ਇਬੋਲਾ, ਡੇਂਗੂ ਬੁਖਾਰ, ਮਲੇਰੀਆ ਅਤੇ ਖਸਰਾ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ।

ਜੈਵਿਕ ਆਫ਼ਤਾਂ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਉਹ ਜੈਵਿਕ ਪਦਾਰਥ ਜਾਂ ਆਰਗੈਨਿਕ ਸਮੱਗਰੀ ਜੋ ਪਰਜੀਵੀਆਂ, ਵਾਇਰਸ, ਫੰਗਸ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਟੀਨ ਦੁਆਰਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ ਜੀਵਤ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਸਿਹਤ ਲਈ ਖ਼ਤਰਾ ਉਤਪੰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਲਈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਡਾਕਟਰੀ ਕਚਰਾ ਜਾਂ ਸੂਖਮ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਨਮੂਨੇ, ਵਾਇਰਸ ਜਾਂ ਜ਼ਹਿਰੀਲਾ ਮਾਦਾ (ਜੈਵਿਕ ਸਰੋਤ ਤੋਂ) ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਮਨੁੱਖੀ ਸਿਹਤ ਉੱਤੇ ਅਸਰ ਪਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਦੂਜੇ ਜਾਨਵਰਾਂ ਲਈ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ

ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੂਖਮ-ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਸਾਡੇ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਦਾਖ਼ਲਾ ਸਾਹ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੁਆਰਾ, ਲਾਗ-ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਸਰੀਰਕ ਤਰਲਾਂ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਜਾਂ ਗੰਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਾਉਣ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੈਵਿਕ ਖ਼ਤਰਿਆਂ ਤੋਂ ਮਨੁੱਖੀ ਸਿਹਤ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਤਿੰਨ ਕਿਸਮ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ - ਲਾਗ (ਇਨਫੈਕਸ਼ਨ), ਅਲਰਜੀ ਅਤੇ ਜ਼ਹਿਰ ਫੈਲਣਾ। ਜੈਵਿਕ ਖ਼ਤਰੇ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਚਿੰਨ੍ਹ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਇਕ ਚਿਤਾਵਨੀ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਸੰਭਾਵਿਤ ਤੌਰ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਜ਼ੋਰ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਾਵਧਾਨੀ ਰੱਖਣ ਬਾਰੇ ਜਾਣ ਸਕਣ। ਜੈਵਿਕ ਖ਼ਤਰੇ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ 1966 ਵਿੱਚ ਚਾਰਲਸ ਬਾਲਡਵਿਨ ਵਲੋਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜੋ ਡੋ ਕੈਮੀਕਲ ਕੰਪਨੀ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਇਕ ਵਾਤਾਵਰਨ ਸਿਹਤ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਸੀ। ਇਸ ਨੂੰ ਵੱਧ ਸਿਹਤ ਜ਼ੋਖਮ ਵਾਲੀ ਜੈਵਿਕ ਸਮੱਗਰੀ ਤੇ ਲੇਬਲ ਲਾਉਣ

ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਾਇਰਲ ਸੈਪਲ ਅਤੇ ਵਰਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸੂਈਆਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਯੂਨੀਕੋਡ ਵਿੱਚ ਜੈਵਿਕ ਖ਼ਤਰੇ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਯੂ+2623 ਹੈ।

ਜੈਵਿਕ ਤਬਾਹੀ, ਕੁਦਰਤੀ ਆਫ਼ਤਾਂ ਜਾਂ ਜੈਵਿਕ ਯੁੱਧ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਆਫ਼ਤਾਂ ਅੱਤ ਦੀਆਂ ਮੌਸਮੀ ਤੇ ਜਲਵਾਯੂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਵਾਪਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਕੁਦਰਤੀ ਖ਼ਤਰੇ ਉਦੋਂ ਕੁਦਰਤੀ ਆਫ਼ਤਾਂ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਅਤੇ ਰੋਜ਼ੀ ਰੋਟੀ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਆਮ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ, ਜੈਵਿਕ ਆਫ਼ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਵਾਪਰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਘਾਤਕ ਏਜੰਟ (ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਬੈਕਟੀਰੀਆ ਜਾਂ ਵਾਇਰਸ) ਉਸ ਜਨਸੰਖਿਆ ਵਿੱਚ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਦੇ ਕਾਰਜਾਂ ਦੀ ਜ਼ੋਰ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੋਵੇ ਜੋ ਇਸ ਦੇ ਵਧਣ-ਫੁੱਲਣ ਲਈ ਮੁਆਫ਼ਕ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸਪੱਸ਼ਟ ਆਮ ਰਾਇ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕਦੋਂ ਇਕ ਪ੍ਰਕੋਪ ਮਹਾਮਾਰੀ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਦੋਂ ਇਕ ਮਹਾਮਾਰੀ ਤਬਾਹੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਕਲਿਆਣ ਮੰਤਰਾਲਾ ਮਹਾਮਾਰੀ ਪ੍ਰਬੰਧਨ, ਫੈਸਲੇ ਲੈਣ, ਸਲਾਹਕਾਰ ਸਭਾ ਅਤੇ ਹੰਗਾਮੀ ਡਾਕਟਰੀ ਰਾਹਤ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਨੋਡਲ ਮੰਤਰਾਲਾ ਹੈ। ਸੰਵਿਧਾਨ ਮੁਤਾਬਕ, ਸਿਹਤ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ। ਜੈਵਿਕ ਆਫ਼ਤਾਂ ਨਾਲ ਸਿੱਝਣ ਦੀ ਮੁੱਖ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਫੂਡ ਵਾਲੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਬਾਰੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਸਥਾਨ (ਐੱਨ ਆਈ ਸੀ ਡੀ)

ਜੈਵਿਕ ਆਫ਼ਤਾਂ ਕੁਦਰਤੀ ਮਹਾਮਾਰੀ ਜਾਂ ਜੈਵਿਕ ਲੜਾਈ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ

ਪ੍ਰਕੋਪ ਹੋਣ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਲਈ ਨੋਡਲ ਏਜੰਸੀ ਹੈ। (ਐਨ ਆਈ ਸੀ ਡੀ/ਇੰਡੀਅਨ ਕੋਸਲ ਆਫ ਮੈਡੀਕਲ ਰਿਸਰਚ (ਆਈ ਸੀ ਐਮ ਆਰ) ਅਧਿਆਪਨ, ਸਿਖਲਾਈ, ਖੋਜ ਅਤੇ ਪ੍ਰਯੋਗਸ਼ਾਲਾ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਜੈਵਿਕ ਯੁੱਧ (ਬੀ ਡਬਲਯੂ) - ਜਿਸ ਨੂੰ ਜੀਵਾਣੂ ਯੁੱਧ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਵੀ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ - ਇਹ ਬੈਕਟੀਰੀਆ, ਵਾਇਰਸ ਅਤੇ ਫੰਗਸ ਵਰਗੇ ਜੈਵਿਕ ਜ਼ਹਿਰੀਲੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਜਾਂ ਲਾਗ ਵਾਲੇ ਏਜੰਟਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਮਕਸਦ ਮਨੁੱਖਾਂ, ਜਾਨਵਰਾਂ ਅਤੇ ਦਰਖਤਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਜਾਂ ਅਪੰਗ ਬਣਾਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੈਵਿਕ ਹਥਿਆਰ, ਜੈਵਿਕ ਖਤਰੇ ਦਾ ਕਾਰਕ (ਏਜੰਟ) ਜੀਵਤ ਜੀਵ ਜਾਂ ਦੁਹਰਾਉ ਵਾਲੇ ਜੀਵ ਹੁੰਦੇ ਹਨ (ਵਾਇਰਸ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਜੀਵਤ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ), ਇਹ ਆਪਣੇ ਮੇਜ਼ਬਾਨ ਸਰੀਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਪ੍ਰਜਣਨ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜੀਵ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਯੁੱਧ ਨੂੰ ਵੀ ਜੈਵਿਕ ਹਥਿਆਰ ਦੀ ਇਕ ਕਿਸਮ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਐਨ ਬੀ ਸੀ ਪ੍ਰਮਾਣੂ, ਜੈਵਿਕ ਅਤੇ ਰਸਾਇਣਕ ਯੁੱਧ ਦਾ ਛੋਟਾ ਫੌਜੀ ਨਾਮ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਮੂਹਿਕ ਤਬਾਹੀ ਦੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੈਵਿਕ ਯੁੱਧ ਅਤੇ ਰਸਾਇਣਕ ਯੁੱਧ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੇ-ਜੁਲਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਜੀਵਤ ਜੀਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਵਿਸ਼ੈਲੇ ਪਦਾਰਥ ਨੂੰ ਜੈਵਿਕ ਅੱਤਵਾਦ ਵੀ ਆਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਜੈਵਿਕ ਯੁੱਧ ਲਈ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲਾ ਨੋਡਲ ਏਜੰਸੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿਹਤ ਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਕਲਿਆਣ ਮੰਤਰਾਲੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲਾ ਖ਼ਤਰੇ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਲਾਉਣ, ਵਰਜਕ ਤੰਤਰ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਖ਼ੁਫ਼ੀਆ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ।

ਵਿਸ਼ਵ ਸਿਹਤ ਸੰਸਥਾ (ਡਬਲਯੂ ਐੱਚ ਓ) ਪ੍ਰਕੋਪ ਚਿਤਾਵਨੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸਿਹਤ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇਣ ਲਈ ਅਤੇ ਹੁੰਗਾਰੇ ਲਈ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ - (1)

ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਚੋਕਸੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨਾ, ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਮਹਾਮਾਰੀ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਯੋਗਸ਼ਾਲਾ ਤਕਨੀਕਾਂ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ, (2) ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦੇ ਫੈਲਣ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਾ ਪਰਸਾਰ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਹੁੰਗਾਰੇ ਲਈ ਤਕਨੀਕੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ, (3) ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਇਕੱਠੀ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਤੇ ਪਰਸਾਰ ਕਰਨਾ ਜੋ ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਮਹਾਮਾਰੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਉੱਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਅਮਰੀਕੀ ਕੇਂਦਰ ਵਲੋਂ (ਸੀ ਡੀ ਸੀ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਜੈਵਿਕ ਖ਼ਤਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵਰਗੀਕ੍ਰਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਸੰਭਵ ਤੌਰ ਤੇ ਚਾਰ ਜੈਵਿਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਪੱਧਰਾਂ ਜਾਂ ਬੀ ਐੱਸ ਐੱਲ 1-4 ਵਿੱਚ ਜੈਵਿਕ ਤਬਾਹੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਸਕਦੇ ਹਨ।

● **ਬੀ ਐੱਸ ਐੱਲ-1** : ਬੈਕਟੀਰੀਆ ਅਤੇ ਵਾਇਰਸ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸੂਖਮ ਜੀਵਾਣੂ, ਕੁੱਝਿਆਂ ਨੂੰ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੈਪੇਟਾਈਟਿਸ, ਐਸਚੈਰੀਚੀਆ ਕੋਲੀ, ਵਰੀਸੇਲਾ (ਚੇਚਕ), ਕੁੱਝ ਸੈੱਲ ਕਲਚਰ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਲਾਗ ਵਾਲਾ ਬੈਕਟੀਰੀਆ ਇਸ ਪੱਧਰ ਤੋਂ ਘੱਟ ਸਾਵਧਾਨੀ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦਸਤਾਨੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚਿਹਰੇ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

● **ਬੀ ਐੱਸ ਐੱਲ-2** : ਉਹ ਬੈਕਟੀਰੀਆ ਤੇ ਵਾਇਰਸ ਜੋ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ ਹਲਕੀ ਬਿਮਾਰੀ ਹੋਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਯੋਗਸ਼ਾਲਾ ਵਿੱਚ ਐਰੋਸੋਲ ਦੁਆਰਾ ਪਕੜਨਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹੈਪੇਟਾਈਟਿਸ ਏ, ਬੀ ਅਤੇ ਸੀ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਕਿਸਮ ਦਾ ਫਲੂ, ਸੇਲਮੇਨੇਲਾ, ਕੰਠ ਫੋੜਾ, ਖਸਰਾ, ਸਕਰੇਪਾਈ, ਡੇਂਗੂ ਬੁਖਾਰ, ਐਚ ਆਈ ਵੀ, ਬੀ ਐੱਸ ਐੱਲ-2 ਵਿੱਚ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵੱਧ ਸਾਵਧਾਨੀਆਂ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸੰਕਰਮਣਤਾ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਗਰਮ ਕੀਤਾ ਬਕਸਾ ਅਤੇ ਜੈਵਿਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਪੇਟੀਆਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

● **ਬੀ ਐੱਸ ਐੱਲ-3** : ਉਹ ਬੈਕਟੀਰੀਆ ਤੇ ਵਾਇਰਸ ਜੋ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਮਾਰੂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਗਿਲਟੀ ਰੋਗ, ਵੈਸਟ ਨਾਈਲ ਵਾਇਰਸ, ਵੈਂਜੂਏਲਾ ਘੋੜਿਆਂ ਦੀ ਦਿਮਾਗੀ ਸੋਜ, ਸਾਰਸ ਵਾਇਰਸ, ਐਮ ਈ

ਆਰ ਐੱਸ ਕੋਰੋਨਾਵਾਇਰਸ, ਹੰਟਾਵਾਇਰਸ, ਟੀ.ਬੀ., ਟਾਇਫਸ, ਰਿਫਟ ਵੈਲੀ ਬੁਖਾਰ, ਰੋਕੀ ਮੋਨਟੇਨ ਸਪੋਲਡ ਫੀਵਰ, ਪੀਲਾ ਬੁਖਾਰ ਅਤੇ ਮਲੇਰੀਆ। ਪਰਜੀਵੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪਲਾਸਮੋਡੀਅਮ ਫਲਸੀਪਰਮ ਜੋ ਮਲੇਰੀਆ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਟ੍ਰਾਈਪਨੋਸੋਮਾ ਕਰੂਜ਼ੀ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਟ੍ਰਾਈਪਨੋਸੋਮਾਸਿਸ ਬਿਮਾਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਵੀ ਇਸ ਪੱਧਰ ਅਧੀਨ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਖਤ ਸੁਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰੋਟੋਕੋਲ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਾਹ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਯੰਤਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਹਵਾ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਇਨਫੈਕਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਸਮੂਹ ਦੇ ਜੈਵਿਕ ਖ਼ਤਰਿਆਂ ਦੇ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਜਾਣੇ-ਪਛਾਣੇ ਟੀਕੇ ਜਾਂ ਇਲਾਜ ਮੌਜੂਦ ਹੈ।

● **ਬੀ ਐੱਸ ਐੱਲ-4** : ਉਹ ਵਾਇਰਸ ਜੋ ਸੰਭਾਵਤ ਮਨੁੱਖੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਲਈ ਘਾਤਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਜਾਹਰਾ ਇਲਾਜ ਜਾਂ ਟੀਕਾ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮਾਰਬਰਗ ਵਾਇਰਸ, ਇਬੋਲਾ ਵਾਇਰਸ, ਲਾਸਾ ਬੁਖਾਰ ਵਾਇਰਸ, ਕ੍ਰੀਮੀਨ-ਕੋਂਗੋ ਇਮੇਰਹਾਗਿਕ ਫੀਵਰ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਹਿਮੇਰਜਿਕ ਬਿਮਾਰੀਆਂ। ਵਾਰੀਓਲਾ ਵਾਇਰਸ (ਚੇਚਕ) ਅਜਿਹਾ ਏਜੰਟ ਹੈ ਜੋ ਟੀਕੇ ਮੌਜੂਦ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਬੀ ਐੱਸ ਐੱਲ-4 ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਸੁਰੱਖਿਆ ਉਪਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਪੋਜ਼ੀਟਿਵ ਪ੍ਰੈਸ਼ਰ ਪ੍ਰਮੋਨੋਲ ਸੂਟ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਹਵਾ ਪੂਰਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਦਾਖਲੇ ਅਤੇ ਨਿਕਾਸ ਪ੍ਰਯੋਗਸ਼ਾਲਾ ਵਿੱਚ ਇਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਬੁਛਾਰਾਂ, ਇਕ ਖਲਾਅ ਕਮਰਾ, ਪਰਾਬੈਗਣੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਾਲਾ ਕਮਰਾ, ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰ ਖੋਜ ਪ੍ਰਣਾਲੀ, ਅਤੇ ਦੂਜੀਆਂ ਸੁਰੱਖਿਆ ਸਾਵਧਾਨੀਆਂ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਜੈਵਿਕ ਖ਼ਤਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਲੱਛਣਾਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਬਣਾਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹਵਾ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਲਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਲੈਕਟ੍ਰਾਨਿਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਯੋਗਸ਼ਾਲਾ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸਾਰੀ ਹਵਾ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਨੂੰ ਸ਼ੁੱਧੀਕਰਨ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਾਇਆ ਜਾਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਅਚਨਚੇਤ ਰਿਸਾਅ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਮੌਜੂਦਾ ਸਮੇਂ ਇਸ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਕਿਸੇ

ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਬੈਕਟੀਰੀਆ ਨੂੰ ਵਰਗੀਕ੍ਰਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਕਾਨੂੰਨ : ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਹਨ ਜੋ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਸਿਹਤ ਨੀਤੀਆਂ ਉੱਤੇ ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸਰਕਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਫੈਲਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ।

1. ਪਾਣੀ (ਰੋਕਥਾਮ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ) ਐਕਟ, 1974

2. ਹਵਾ (ਰੋਕਥਾਮ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ) ਐਕਟ, 1981

3. ਵਾਤਾਵਰਨ (ਸੁਰੱਖਿਆ) ਐਕਟ, 1986, ਅਤੇ ਨਿਯਮ (1986)। ਇਹ ਐਕਟ ਵਿੱਚ ਜੈਵਿਕ ਡਾਕਟਰੀ ਕਚਰਾ (ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਅਤੇ ਨਿਪਟਾਰਾ) ਨਿਯਮ, 1998 ਨਿਯਮ ਵੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਮੰਤਵ ਹਸਪਤਾਲ/ਜੈਵਿਕ ਡਾਕਟਰੀ ਕਚਰੇ ਦੇ ਅੰਨ੍ਹੇਵਾਹ ਨਿਪਟਾਰੇ ਉੱਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾਉਣਾ ਹੈ।

4. ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਐਕਟ (ਡੀ ਐੱਮ ਐਕਟ) 2005 ਵਿੱਚ ਆਫ਼ਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਦੂਜੇ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਆਫ਼ਤ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ, ਅਸਰ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ, ਤਿਆਰੀ ਹੁੰਗਾਰੇ, ਸਿਹਤ ਲਾਭ ਅਤੇ ਪੁਨਰਵਾਸ ਲਈ ਸੰਸਥਾਗਤ ਅਤੇ ਸੰਚਾਲਨ ਢਾਂਚਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਜੈਵਿਕ ਆਫ਼ਤਾਂ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ, ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੇ ਕਦਮਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਸੰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਨਿੱਜੀ ਖੇਤਰ ਦੀਆਂ ਸਿਹਤ ਸੇਵਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਵਿਆਪਕ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਉਹ ਕਿੱਤੇ ਅਤੇ ਕੰਮ ਵਾਲੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਜਿਥੇ ਲੋਕ ਜੈਵਿਕ ਖਤਰਿਆਂ ਦੀ ਲਪੇਟ ਵਿੱਚ ਆ ਸਕਦੇ ਹਨ :

• ਡਾਕਟਰੀ ਪੇਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਡਾਕਟਰੀ ਅਮਲਾ, ਸਫਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਅਮਲਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਯੋਗਸ਼ਾਲਾ ਤਕਨੀਸ਼ੀਅਨ।

• ਸਿਹਤ ਸੰਭਾਲ ਸੇਵਾਵਾਂ।

• ਸਫਾਈ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਜਾਇਦਾਦ ਪ੍ਰਬੰਧਨ।

• ਵਾਤਾਵਰਨ ਸਾਫ-ਸਫਾਈ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਤਰਲ ਰਹਿੰਦ-ਖੂੰਹਦ,

ਕੂੜਾ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਨਿਪਟਾਰਾ।

• ਖੇਤੀਬਾੜੀ, ਮੱਛੀ ਪਾਲਣ, ਪਸ਼ੂ ਚਿਕਿਤਸਾ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਨਿਰਮਾਣ ਉਦਯੋਗ ਜਿਥੇ ਦਰੱਖਤ ਜਾਂ ਜਾਨਵਰਾਂ ਉੱਤੇ ਅਧਾਰਿਤ ਕੱਚਾ ਮਾਲ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਾਗਜ਼ ਅਤੇ ਕਾਗਜ਼ ਤੋਂ ਬਣੇ ਉਤਪਾਦ, ਕੱਪੜਾ, ਚਮੜਾ ਅਤੇ ਜੁੱਤੇ ਤੇ ਹੋਰ ਸੰਬੰਧਿਤ ਉਤਪਾਦ।

• ਬੰਦ ਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਜਿਥੇ ਵਾਤਾਨੁਕੂਲ ਹੋਣੇ ਜਿਵੇਂ ਹੋਟਲ ਅਤੇ ਰੈਸਟੋਰਾਂ, ਸਜਾਵਟ ਦਾ ਸਮਾਨ ਜਿਵੇਂ ਗਲੀਚੇ ਅਤੇ ਵਾਲ-ਪੇਪਰ, ਗਮਲਿਆਂ ਵਾਲੇ ਪੌਦੇ ਅਤੇ ਥਾਵਾਂ ਗਿੱਲੀਆਂ ਅਤੇ ਸਲੂਬੀਆਂ ਹੋਣ, ਅਤੇ ਭਾਂਡੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਸੂਖਮ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਪਲਣ ਵਾਲੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਕੰਮ ਵਾਲੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਉੱਤੇ ਰੋਕਥਾਮ ਤੇ ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ ਦੇ ਕਦਮ - ਰੀਦਗੀ ਦੇ ਸਰੋਤ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਜੈਵਿਕ ਖਤਰਿਆਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਅਤੇ ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ ਦਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਸੂਲ ਹੈ।

1. ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ : ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹਵਾ ਦੇ ਆਰ-ਪਾਰ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ, ਰੀਦਗੀ ਦੇ ਸਰੋਤ ਨੂੰ ਅੰਸ਼ਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਿਖੇੜਨਾ, ਨਾਂਹ ਵਾਚਕ ਦਬਾਅ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਅਤੇ ਵਾਤਾਨੁਕੂਲਣ ਅਤੇ ਹਵਾਦਾਰੀ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ (ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਲਈ ਡਾਕਟਰੀ ਵਾਰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਲਾਗ ਵਾਲੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦੇ ਲਈ) ਅਤੇ ਪਰਾਬੈਗਣੀ ਲੈਪਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਿਮਾਰੀ ਦੇ ਫੈਲਾਅ ਨੂੰ ਰੋਕ ਸਕਦੇ ਹਨ।

2. ਨਿੱਜੀ ਸਾਫ-ਸਫਾਈ : ਕੰਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਜਾਂ ਸੁਰੱਖਿਆ ਕੱਪੜੇ ਪਹਿਨਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੇ ਬਾਅਦ ਤਰਲ ਸਾਬਣ ਨਾਲ ਹੱਥ ਧੋਣੇ ਇਨਫੈਕਸ਼ਨ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਸੌਖਾ ਅਤੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤਰੀਕਾ ਹੈ।

3. ਨਿੱਜੀ ਸੁਰੱਖਿਆ : ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿੱਜੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਉਪਕਰਣਾਂ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਸਾਫ-ਸਫਾਈ ਦੀ ਸਖ਼ਤੀ ਨਾਲ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਨਿੱਜੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਉਪਕਰਣਾਂ ਵਿੱਚ ਨਕਾਬ, ਦਸਤਾਨੇ, ਸੁਰੱਖਿਆ ਕੱਪੜੇ, ਅੱਖਾਂ ਦਾ ਕਵਚ, ਚਿਹਰੇ ਦਾ ਕਵਚ ਅਤੇ ਜੁੱਤਿਆਂ ਦੇ ਕਵਚ

ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

(ੳ) ਸੁਰੱਖਿਆ ਕੱਪੜੇ : ਸੁਰੱਖਿਆ ਕੱਪੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਟੋਪਾ, ਗਾਊਨ, ਤਹਿਬੰਦ, ਸਿਰ ਅਤੇ ਜੁੱਤਿਆਂ ਦੇ ਕਵਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਜੋ ਜਲਰੋਧਕ ਜਾਂ ਤਰਲ ਨਿਰੋਧਕ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਖੂਨ ਦੀਆਂ ਬੂੰਦਾਂ ਜਾਂ ਦੂਸਰੇ ਸਰੀਰਕ ਤਰਲਾਂ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਤੇ ਗੰਦਗੀ ਵਾਲੇ ਤੱਤਾਂ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਆਉਣ, ਜ਼ਖ਼ਮਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕਾਮੇ ਦੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਨੂੰ ਦੂਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਸ ਨਾਲ ਰੋਗ ਜਨਕ ਅਤੇ ਅੰਤਰ-ਲਾਗ ਦੇ ਫੈਲਣ ਦੇ ਮੌਕਿਆਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸੁਰੱਖਿਆ ਕੱਪੜੇ ਵਰਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਸੁੱਟ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਕੁੱਝ ਇਕ ਨੂੰ ਸੁੱਧ ਕਰਕੇ ਦੁਬਾਰਾ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੱਪੜਿਆਂ ਨੂੰ ਵਰਤੋਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਂਚ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਖਰਾਬ ਹੋਣ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

(ਅ) ਕਾਲੇ ਚਸ਼ਮੇ/ਚਿਹਰੇ ਦਾ ਕਵਚ : ਸੁਰੱਖਿਆ ਚਸ਼ਮੇ/ਐਨਕਾਂ ਅਤੇ ਚਿਹਰੇ ਦਾ ਕਵਚ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਰੋਗ ਜਨਕ ਵਾਲੇ ਖੂਨ, ਬੂੰਦਾਂ ਜਾਂ ਦੂਸਰੇ ਸਰੀਰਕ ਤਰਲਾਂ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜੋ ਮੁਸਾਮਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।

(ੲ) ਦਸਤਾਨੇ : ਦਸਤਾਨੇ ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਖੂਨ, ਬੂੰਦਾਂ, ਸਰੀਰਕ ਤਰਲਾਂ ਅਤੇ ਲਾਗ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਸਰੀਰਕ ਤੰਤੂਆਂ ਜਾਂ ਰੋਗ-ਜਨਕ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਜੋ ਅੱਖਾਂ, ਮੂੰਹ ਜਾਂ ਨੱਕ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਣ ਤਾਂ ਇਨਫੈਕਸ਼ਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਦਸਤਾਨੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਜ਼ਖ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਰੋਗ-ਜਨਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਗੰਦਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਵੀ ਬਚਾਅ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਦਸਤਾਨੇ ਵਰਤੋਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੁੱਟ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖ਼ਤਰੇ ਵਾਲੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਨੂੰ ਛੂਹਣ ਸਮੇਂ ਦਸਤਾਨੇ ਪਹਿਨ ਲੈਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

(ਸ) ਜੁੱਤਿਆਂ ਦੇ ਕਵਚ : ਜੁੱਤਿਆਂ ਦੇ ਕਵਚ ਰੋਗ ਜਨਕਾਂ ਨੂੰ ਕੰਮ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਤੋਂ ਰੋਕਦੇ ਹਨ। ਜੁੱਤਿਆਂ ਦੇ ਕਵਚ ਆਮ

ਤੋਰ ਤੇ ਵਰਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਸੁੱਟੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਜਲਰੋਧਕ ਅਤੇ ਤਿਲਕਣ ਰਹਿਤ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਕਾਰ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਤੁਰਨ-ਫਿਰਨ ਵਿੱਚ ਸਮੱਸਿਆ ਨਾ ਆਵੇ ਅਤੇ ਰੀਦਰੀ ਨੂੰ ਪੈਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਤੋਂ ਰੋਕੇ।

4 ਸੁੱਧੀਕਰਨ : ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਉੱਚ ਤਾਪ ਜਾਂ ਉੱਚ ਦਬਾਅ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਬੈਕਟੀਰੀਆ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਸੂਖਮ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਬਾਇਓਸਾਈਡ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਬੈਕਟੀਰੀਆ ਦੇ ਬੀਜਾਣੂ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮੁਕੰਮਲ ਸੁੱਧੀਕਰਨ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੌਰਾਨ ਰੀਦੇ ਹੋਏ ਸਥਾਨ ਨੂੰ ਕੀਟਾਣੂ ਰਹਿਤ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਬਚੇ-ਖੁਚੇ ਵਿਸ਼ੈਲੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧੋਆ-ਧੁਆਈ, ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਜ਼ੋਖਮ ਵਾਲੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਨਾ ਪੁੱਜੇ।

(ਹ) ਸਾਹ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ : ਢੁੱਕਵੇਂ ਸਾਹ ਸੁਰੱਖਿਆ ਉਪਕਰਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਜੈਵਿਕ ਖ਼ਤਰਿਆਂ ਤੋਂ ਢੁਕਵੀਂ ਸੁਰੱਖਿਆ ਹੋ ਸਕੇ।

• **ਸਰਜੀਕਲ ਨਕਾਬ :** ਇਸ ਵਿੱਚ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਅਣ-ਬੁਣੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਤਹਿਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਸਾਹ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਵੱਡੀਆਂ ਬੂੰਦਾਂ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਰੁਕਾਵਟ

ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ।

• **ਐਨ 95 ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਉਚੇ ਪੱਧਰ ਦੇ ਸਾਹ-ਸੋਧਕ ਉਪਕਰਣ :** ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਸਾਹ ਸੋਧਕ ਉਪਕਰਨ ਕਣਾਂ ਅਤੇ ਛੋਟੀਆਂ-ਛੋਟੀਆਂ ਬੂੰਦਾਂ ਨੂੰ ਛਾਣ ਕੇ ਬਾਹਰ ਰੋਕ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਏਅਰੋਸੋਲ ਅਤੇ ਸੂਖਮ ਜੀਵ ਸਾਹ ਨਾਲ ਅੰਦਰ ਜਾਣ ਤੋਂ ਸੁਰੱਖਿਆ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

• **ਬਿਜਲੀ ਨਾਲ ਚੱਲਣ ਵਾਲੇ ਸਾਹ-ਸੋਧਕ ਉਪਕਰਨ - ਪੀ ਏ ਪੀ ਆਰ :** ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਉਪਕਰਨ ਬਿਜਲੀ ਨਾਲ ਚੱਲਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਫਿਲਟਰ ਰਾਹੀਂ ਹਵਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਬਿਜਲਈ ਬਲੇਅਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਹ ਪਹਿਨਣਾ ਹੋਰ ਵੀ ਅਰਾਮਦਾਇਕ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

• **ਹਵਾ ਪੁਰਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਾਹ-ਸੋਧਕ ਉਪਕਰਨ :** ਸਵੱਛ ਹਵਾ ਇਕ ਹਵਾ ਕੰਪਰੈਸਰ ਜਾਂ ਉੱਚ ਦਬਾਅ ਵਾਲੇ ਸਿਲੰਡਰ ਦੁਆਰਾ ਇਕ ਪਾਈਪ ਰਾਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਜੈਵਿਕ ਖ਼ਤਰੇ ਦੀ ਕਿਸਮ, ਕੰਮ ਦੀ ਕਿਸਮ ਅਤੇ ਕੰਮ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਨ ਸਾਹ ਸੰਬੰਧੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਉਪਕਰਨ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰੇਗਾ।

5. “ਜੈਵਿਕ ਖ਼ਤਰਾ” ਮਾਰਕੇ ਵਾਲਾ ਕਚਰੇ

ਦਾ ਥੈਲਾ ਜਿਸ ਉਤੇ ਚਿਤਾਵਨੀ ਅਤੇ ਮਾਰਕਾ ਲੱਗਾ ਹੋਵੇ -

ਵਰਤੋਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨਕਾਬ, ਦਸਤਾਨੇ, ਜੈਵਿਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਵਾਲੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਥੈਲੇ ਵਿੱਚ ਪਾ ਕੇ ਜਾਂ ਕਾਗਜ਼ ਵਿੱਚ ਲਪੇਟ ਕੇ ਇਸ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਥੈਲੇ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਨਿਪਟਾਰੇ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਉਤੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

6. ਡਾਕਟਰੀ ਇਲਾਜ : ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੰਗਾਮੀ ਹਾਲਤ ਦੌਰਾਨ ਹੰਗਾਮੀ ਡਾਕਟਰੀ ਇਲਾਜ ਲਈ ਖ਼ਾਸ ਇਲਾਜ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਉਪਲਬਧ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

7. ਰੋਜ਼ਮਰਾ ਦੇ ਕਦਮ :

- ਪੌਸ਼ਟਿਕ ਤੇ ਸੰਤੁਲਿਤ ਭੋਜਨ ਖਾਓ।
- ਟੀਕਾਕਰਨ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।
- ਭੀੜ-ਭੜੱਕੇ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
- ਚੰਗੀ ਹਵਾਦਾਰੀ।
- ਗਰਮ ਅਤੇ ਠੰਢੇ ਮੌਸਮ ਤੋਂ ਬਚਾਅ।

ਜੈਵਿਕ ਆਫ਼ਤਾਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ : ਰੋਕਥਾਮ ਅਤੇ ਤਿਆਰੀ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਬਿੰਦੂ ਜੈਵਿਕ ਖ਼ਤਰਿਆਂ, ਡਾਕਟਰੀ ਅਤੇ ਜਨਤਕ ਸਿਹਤ ਦੇ ਸਿੱਟਿਆਂ ਦੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਉਤੇ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਡਾਕਟਰੀ ਉਪਾਅ ਅਤੇ ਦੀਰਘਕਾਲੀ ਰਣਨੀਤੀਆਂ ਖ਼ਤਰੇ ਨੂੰ

		
<p>ਕਦਮ-1: ਹਥੇਲੀਆਂ ਤੇ ਉਗਲਾਂ ਧੋਵੋ।</p>	<p>ਕਦਮ-2: ਹੱਥਾਂ ਦਾ ਪਿਛਲਾ ਹਿੱਸਾ ਧੋਵੋ।</p>	<p>ਕਦਮ-3: ਉਗਲਾਂ ਅਤੇ ਗੀਢਾਂ ਧੋਵੋ।</p>
		
<p>ਕਦਮ-4: ਅੰਗੂਠੇ ਧੋਵੋ।</p>	<p>ਕਦਮ-5: ਉਗਲੀਆਂ ਦੇ ਪੋਟਿਆਂ ਨੂੰ ਧੋਵੋ।</p>	<p>ਕਦਮ-6: ਗੁੱਟ ਧੋਵੋ।</p>

ਘੱਟ ਕਰਨ ਅਤੇ ਆਫ਼ਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਲਾਹੇਵੰਦ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਰੋਕਥਾਮ ਤੇ ਤਿਆਰੀ ਦੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਖ਼ਤਰੇ ਤੋਂ ਪੂਰਵ ਟੀਕਾਕਰਨ (ਰੋਕਥਾਮ), ਮਹਾਮਾਰੀ ਵਿਗਿਆਨ ਬਾਰੇ ਸੂਚਨਾ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਤੰਤਰ, ਵਿਆਪਕ ਨਿਗਰਾਨੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਜੋ ਅਗਾਊਂ ਚਿਤਾਵਨੀ ਦੇ ਲੱਛਣਾਂ ਅਤੇ ਮਹਾਮਾਰੀ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਸੁਰਾਗਾਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਕੇ ਇਹ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੀ ਇਹ ਇੱਛੁਕ ਹਮਲਾ ਹੈ; ਅਤੇ ਨਿਗਰਾਨੀ, ਪ੍ਰਯੋਗਸ਼ਾਲਾ ਅਤੇ ਹਸਪਤਾਲ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨਾ ਜੋ ਪ੍ਰਕੋਪ ਦੀ ਪਛਾਣ, ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਈ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜੈਵਿਕ ਆਫ਼ਤਾਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਦਮਾਂ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਕਦਮ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ :

- ਖ਼ਤਰੇ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਅਤੇ ਜ਼ੋਖ਼ਮ ਸਮੀਖਿਆ।

- ਵਾਤਾਵਰਨ ਪ੍ਰਬੰਧਨ।

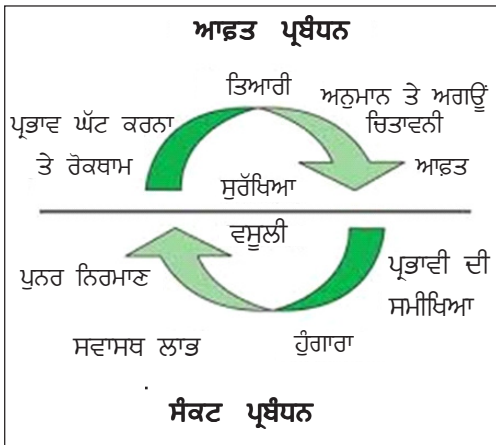
(1) ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਜਲ ਪੂਰਤੀ ਅਤੇ ਸੀਵਰ ਪਾਈਪ ਲਾਈਨਾਂ ਦਾ ਢੁੱਕਵਾਂ ਰੱਖ-ਰਖਾਅ ਜੈਵਿਕ ਆਫ਼ਤਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਮਹਾਮਾਰੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਹੈਜ਼ਾ, ਹੈਪੇਟਾਈਟਿਸ, ਦਸਤ ਅਤੇ ਪੇਚਸ ਆਦਿ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਮਦਦਗਾਰ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।

(2) ਨਿੱਜੀ ਸਾਫ਼-ਸਫ਼ਾਈ - ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਨਿੱਜੀ ਸਾਫ਼-ਸਫ਼ਾਈ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਬਾਰੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਕਦਮਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕੱਪੜੇ ਧੋਣ, ਸਾਫ਼ ਅਤੇ ਨਹਾਉਣ ਆਦਿ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਅਤੇ ਸੌਣ ਵਾਲੇ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਭੀੜ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

(3) ਵੈਕਟਰ ਕੰਟਰੋਲ - ਵੈਕਟਰ ਕੰਟਰੋਲ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਮੁੱਖ ਅੰਗ ਹਨ :

(ੳ) ਵਾਤਾਵਰਣਿਕ ਇੰਜਨੀਅਰਿੰਗ ਕਾਰਜ ਅਤੇ ਆਮ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਵੈਕਟਰ ਕੰਟਰੋਲ ਦੇ ਕਦਮ।

(ਅ) ਜਲ-ਪ੍ਰਬੰਧਨ, ਖੜ੍ਹੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਸਰੋਤਾਂ ਦੀ ਨਿਕਾਸੀ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਨਾ ਹੋਣ

ਦੇਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਕਰਕੇ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨਾ।

(ੳ) ਨਿਯਮਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੀਟ ਨਾਸ਼ਕਾਂ ਦਾ ਛਿੜਕਾਅ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਧੂੰਆਂ ਹਰਕੇ ਵੈਕਟਰ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰਨਾਂ।

(ਸ) ਚੂਹਿਆਂ ਦੀ ਜਨਸੰਖਿਆ ਉਤੇ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖਣਾ।

- ਮ੍ਰਿਤਕ ਸਰੀਰਾਂ ਨੂੰ ਦਫ਼ਨਾਉਣਾ/ਅਗਨੀ ਭੇਟ ਕਰਨਾ।

- ਆਫ਼ਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਹਾਮਾਰੀ ਫੈਲਣ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ - ਕਿਸੇ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਆਫ਼ਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਹਾਮਾਰੀ ਫੈਲਣ ਦਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖ਼ਤਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਆਫ਼ਤ ਭਾਵੇਂ ਕੁਦਰਤੀ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਮਨੁੱਖ ਵਲੋਂ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਨਿਪਟਣ ਲਈ ਰੋਕਥਾਮ ਦੇ ਕਦਮ ਉਠਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

- ਬਿਮਾਰੀ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਲਈ ਏ ਕੀਕ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ - ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਦਲ ਮਹਾਮਾਰੀ ਦੇ ਸੰਭਵ ਸਰੋਤਾਂ, ਫੈਲਾਅ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਰੱਖੇਗਾ ਅਤੇ ਮਹਾਮਾਰੀ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰੇਗਾ।

- ਖੋਜ ਅਤੇ ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ - ਕਿਸੇ ਵੀ ਪ੍ਰਕੋਪ ਉਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾਉਣ ਦੇ ਚਾਰ ਮੁਢਲੇ ਕਦਮ ਹਨ:

(ੳ) ਮੁਢਲੀ ਸਿਹਤ ਸੰਭਾਲ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਲੋਂ ਬਿਮਾਰੀ ਦੀ ਪਛਾਣ ਤੇ ਜਾਂਚ।

(ਅ) ਜਨਤਕ ਸਿਹਤ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਗਰਾਨੀ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪਹੁੰਚਾਉਣੀ।

(ੳ) ਨਿਗਰਾਨੀ ਅੰਕੜਿਆਂ ਦਾ ਮਹਾਮਾਰੀ

ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਅਧਾਰ ਉਤੇ ਮੁਲਾਂਕਣ।

(ਸ) ਢੁੱਕਵਾਂ ਡਾਕਟਰੀ ਇਲਾਜ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਉਣਾ ਅਤੇ ਜਨਤਕ ਸਿਹਤ ਸੰਬੰਧੀ ਕਦਮ ਉਠਾਉਣੇ।

- ਦਵਾਈਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਦਖਲ - ਕੀਮੋ-ਪ੍ਰੋਫਾਈਲੈਕਸਿਸ ਟੀਕਾਕਰਨ ਅਤੇ ਰੋਕਥਾਮ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਕਦਮ।

- ਜੈਵ ਸੁਰੱਖਿਆ - ਬੈਕਟੀਰੀਆ, ਵਾਇਰਸ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ੈਲੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨਾਲ ਸਿੱਝਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪ੍ਰਯੋਗਸ਼ਾਲਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵਸਤੂ ਸੂਚੀ ਕੰਟਰੋਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਜੈਵਿਕ ਆਫ਼ਤਾਂ ਦੇ ਸੰਭਾਵੀ ਕਾਰਨਾਂ ਦੇ ਸਰੋਤ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।

- ਇਮਾਰਤਾਂ ਤੇ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ- ਜਿਥੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇ, ਜੈਵਿਕ ਏਜੰਟਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਇਮਾਰਤਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਸਿਰਫ਼ ਅਧਿਕਾਰਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਦਾਖ਼ਲੇ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਕਰਕੇ ਜਾਂ ਢੁੱਕਵੀਂ ਛਾਣਬੀਣ ਰਾਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਵਾਤਾਨੁਕੂਲ ਸਹੂਲਤਾਂ ਅੰਦਰ ਹਵਾਦਾਰੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹੋਪਾ (ਐੱਚ ਈ ਪੀ ਏ) ਫਿਲਟਰਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ, ਇਨਫੈਕਸ਼ਨ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਰੋਗਾਣੂਆਂ ਨੂੰ ਇਮਾਰਤ ਵਿਚਲੀ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਰੋਕੇਗੀ। ਬਿਮਾਰੀ ਦੀ ਲਪੇਟ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੀ ਪਹਿਲ ਵਿੱਚ ਗੀਦਗੀ ਹਟਾਉਣ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

- ਅਮਲੇ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਅਤੇ ਜਨਤਕ ਸਿਹਤ ਸਿੱਖਿਆ ।

ਸਿੱਟਾ

ਜੈਵਿਕ ਖ਼ਤਰੇ ਮਾਰੂ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜਾਂ ਉਹ ਬੇਅਰਾਮੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੀ ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਉਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਸਾਨੂੰ ਜੈਵਿਕ ਖ਼ਤਰਿਆਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਉਤੇ ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ ਲਈ ਸਾਵਧਾਨ ਰਹਿਣਾ ਪਵੇਗਾ ਤਾਂ ਕਿ ਕੰਮ ਵਾਲੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਤੇ ਸਿਹਤਮੰਦ ਸਥਾਨ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ।

(ਲੇਖਕ ਈ ਐੱਮ ਆਈ ਸੀ ਡੈੱਟਲ ਕਾਲਜ ਅਤੇ ਹਸਪਤਾਲ ਰੋਇਟੀ, ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਬਾਇਓਕੈਮਿਸਟਰੀ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਮੁਖੀ ਹਨ)

e-mail :archanasood65@yahoo.com

ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਮੁਢਲੀ ਸਹਾਇਤਾ : ਸੰਕਟ ਦੌਰਾਨ ਤਣਾਅ-ਮੁਕਤ ਹੋਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ

 ਹਰੀਹਰਨ, ਅੰਬਰੀਨ ਖ਼ਾਨ

ਭਾਰਤ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਹੜ੍ਹਾਂ, ਸੌਕੇ, ਤੁਫ਼ਾਨਾਂ, ਸੁਨਾਮੀ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਖਿਸਕਣ ਜਿਹੀਆਂ ਕੁਦਰਤੀ ਆਫ਼ਤਾਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਦੇਸ਼ ਭਰ ਦੇ ਕਈ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁੜ-ਮੁੜ ਵਾਪਰਨ ਵਾਲਾ ਵਰਤਾਰਾ ਬਣ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਇਹ ਕੁਦਰਤੀ ਆਫ਼ਤਾਂ ਹਰ ਉਮਰ, ਲਿੰਗ, ਜਾਤ ਅਤੇ ਨਸਲ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਚਪੇਟ ਵਿੱਚ ਲੈ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਅਨੇਕ ਖੇਤਰ ਅਜਿਹੇ ਹਨ ਜਿਥੋਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਅੱਤਵਾਦੀ ਸਮੂਹਾਂ ਵਲੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹਿੰਸਾ ਦੇ ਪਰਛਾਵੇਂ ਹੇਠ ਵੱਡੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਜਾਨੀ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸਮਾਜ ਕਾਰਜਗੀਣ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਤੰਦਰੁਸਤੀ ਉੱਤੇ ਅਣਗਿਣਤ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਮਾਜ ਸਾਹਸ ਹੀਣ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਦੁੱਖਾਂ ਅਤੇ ਆਫ਼ਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਨੀਤੀਗਤ ਢਾਂਚੇ ਵਿੱਚ ਅਹਿਮ ਸਥਾਨ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਗਰੀਬ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਫ਼ਤਾਂ/ਮਹਾਮਾਰੀਆਂ ਤੇ ਸੰਕਟਾਂ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਪ੍ਰਤਿ ਪਹਿਲ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਮਿਸਾਲੀ ਬਦਲਾਅ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦੇ ਗਏ ਹਨ, ਪਰ ਮਾਨਸਿਕ ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਲੋਕਾਂ ਅਤੇ ਆਫ਼ਤ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਦਮੇ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਆਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰੀ ਦੇ ਪੱਖਾਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਦਮੇ ਵਾਲੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਆਫ਼ਤਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲਤਾ ਬਹਾਲ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁਦਰਤੀ ਬਹਾਲੀ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਅਗਵਾਈ

ਵਾਲੀ ਪਹੁੰਚ ਤੁਰੰਤ ਅਪਣਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਅਤੇ ਢੁਕਵੇਂ ਦਖਲ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਣੇ ਪੈਣਗੇ। ਸਦਮਾ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੰਕਟ ਅਤੇ ਤਬਹਾਕੁੰਨ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦਰਜਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਜਾਨੀ, ਮਾਲੀ, ਰੋਜ਼ੀ-ਰੋਟੀ, ਸੱਟ-ਫੇਟ ਅਤੇ ਨੁਕਸਾਨ ਪੁੱਜਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਕਈ ਵਾਰ ਢੁੱਕਵੀਂ ਅਤੇ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਸੰਭਾਲ ਅਤੇ ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿੱਚ ਨਾ ਪੂਰੇ ਹੋਣ ਯੋਗ ਵੀ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਲਈ ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਕਿਸੇ ਪਿਆਰੇ ਜਾਂ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ, ਬੇਘਰ ਹੋ ਜਾਣਾ, ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੇ ਭਵਿੱਖ ਬਾਰੇ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਣਾ, ਰੋਜ਼ੀ-ਰੋਟੀ ਦੀ ਹਾਨੀ ਅਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਉੱਤੇ ਭਰੋਸੇ ਅਤੇ ਸਵੈਮਾਣ ਦਾ ਜਾਣਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਲਈ ਤੁਰੰਤ ਦਖਲ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਅਜਿਹੀਆਂ ਆਫ਼ਤਾਂ ਤੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਲੋਕਾਂ ਦਰਮਿਆਨ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲਤਾ ਬਹਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ।

ਕਿਸੇ ਹੰਗਾਮੀ ਹਾਲਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲੋਕ ਅਕਸਰ ਨਿਯਮਾਂ, ਨੈੱਟਵਰਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਭਰੋਸੇ ਨੂੰ ਗੁਆ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਆ ਮਿਲਣ ਦੀ ਆਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਆਫ਼ਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਹਿਲਾ ਉਦੇਸ਼ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਫ਼ਤ ਤੋਂ ਬਚਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਤੁਰੰਤ ਅਮਲੀ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਆਰਜ਼ੀ ਮਕਾਨ ਬਣਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ ਤੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਵਾਉਣਾ, ਲੋਕਾਂ

ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਸਵਾਗਤ ਕੇਂਦਰ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨੇ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰ ਸਕਣ, ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਮਿਲ ਸਕੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਵੇ ਕਿ ਇਸ ਬਿਪਤਾ ਦੀ ਘੜੀ ਵਿੱਚ ਉਹ ਇਕੱਲੇ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਸ਼ਾਂਤ ਅਤੇ ਆਸਵੰਦ ਰਹਿਣਾ, ਸਰੀਰਕ, ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਕ ਸਹਾਇਤਾ ਮਿਲਣਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਹਾਇਤਾ ਆਪ ਕਰਨ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਵਾਉਣ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਉਣਾ, ਇਹ ਸਾਰੇ ਕਦਮ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋੜਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਸਦਮੇ ਵਾਲੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਜਾਂ ਆਫ਼ਤ ਦੇ ਸਮੇਂ, ਪੀੜਤ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਡਾਕਟਰੀ ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਲੋੜਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ, ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਨਾਲ ਹੀ, ਬਚੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮੁਢਲੀ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਸਮਰੱਥਾ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਉਣ ਉੱਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਇਹ ਪੱਕਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਸੰਕਟ ਗ੍ਰਸਤ ਵਿਅਕਤੀ ਰੋਜ਼ਮਰਾ ਦੀਆਂ ਮੁਢਲੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੈ। ਸੰਕਟ ਵਿੱਚ ਇਕ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀਆਂ ਸਰੀਰਕ ਲੋੜਾਂ ਸਧਾਰਨ ਪੱਧਰ ਤੱਕ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋ ਜਾਣ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਕਸਰ ਪਰਿਵਾਰ, ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਸੰਭਾਲ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸਪਰ ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਆਮ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜੀਅ ਸਕਣ।

ਅਮਲੀ ਤੌਰ ਤੇ, ਦਖਲ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ

ਸੰਕਟਗ੍ਰਸਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲੋੜਾਂ ਉਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸੰਕਟ ਦੇ ਦਰਜੇ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਸਰੀਰਕ ਅਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਰੁਤਬੇ ਉਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਾਤਮਕ ਸੁਣਵਾਈ ਅਤੇ ਬਚਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਕਥਨ ਅਤੇ ਗੱਲਬਾਤ ਤੋਂ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤਿੰਨ ਸਮੂਹ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਹੋਠ ਲਿਆਂਦੇ ਗਏ ਹਨ -ਲਾਭਕਾਰੀ ਤਣਾਅ, ਤਣਾਅ ਅਤੇ ਗ਼ੈਰ-ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਸਮੂਹ ਜਿਹੜੇ ਨੁਕਸਾਨ ਅਤੇ ਆਮ ਹਾਲਾਤ ਵਿੱਚ ਪਰਤਣ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦਰਜਿਆਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਉਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਕੇ ਦਖਲਾਂ ਨੂੰ ਉਸੇ ਅਨੁਸਾਰ ਤਰਜੀਹੀ ਕ੍ਰਮ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਸਮੂਹ, ਮਤਲਬ ਲਾਭਕਾਰੀ ਤਣਾਅ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਦੁੱਖਾਂ ਕਾਰਨ ਜ਼ਾਹਰਾ ਤੌਰ ਤੇ ਨਾਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ ਆਪਣੀਆਂ ਰੋਜ਼ਮਰਾ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦਖਲ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਪਰ ਪ੍ਰਗਤੀ ਦੀ ਨਿਰੰਤਰ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਸਹਾਇਤਾ ਉਪਲਬਧ ਹੋਣਾ ਵੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਸਮੂਹ ਵਲੋਂ ਡਾਕਟਰੀ ਸੰਭਾਲ, ਆਸਰਾ ਅਤੇ ਦੂਜੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਵੀ ਮੰਗੀਆਂ ਜਾਣ।

ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੂਜੇ ਸਮੂਹ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਸੰਕਟਗ੍ਰਸਤ ਸਮੂਹ, ਜੋ ਡਾਕਟਰੀ ਸੰਭਾਲ, ਖਾਣਾ ਅਤੇ ਆਸਰੇ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ, ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਸਿੱਧੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਲੋਕ ਭਾਵੇਂ ਬਹੁਤੇ ਤੰਦਰੁਸਤ ਨਾ ਜਾਪਣ ਪਰੰਤੂ ਉਹ ਲੋੜ ਮੁਤਾਬਕ ਅਜਿਹੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਸਧਾਰਨ ਤਣਾਅ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾ ਸਕਣ। ਬਾਵਜੂਦ ਇਸ ਦੇ, ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਗਤੀ ਨੂੰ ਨਿਰੰਤਰ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੇਠ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਉਲਟ, ਅਜਿਹੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਇਕ ਵਰਗ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸਮੂਹ ਵਿੱਚ ਸਧਾਰਨ ਤਣਾਅ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਕਰਨ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਪਿਛਾਂਹ ਖਿੱਚੂ ਹੁੰਦੇ

ਹਨ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ, ਕਈ ਵਾਰ ਉਹ ਤੀਜੇ ਸਮੂਹ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਗ਼ੈਰ-ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਸਮੂਹ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੰਕਟ ਵਾਲੇ ਸਮੂਹ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਅਕਸਰ ਦੁਵਿਧ, ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਹੱਲ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿੱਚ ਕਮੀ, ਧਿਆਨ ਨਾ ਲੱਗਣ, ਜਨੂੰਨ, ਡਰਾਉਣੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਕਸਰ ਸਦਮੇ ਵਾਲੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਉਦਾਸੀ, ਚਿੰਤਾ, ਗੁੱਸੇ ਅਤੇ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਦਾ ਬੋਲਬਾਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਨੀਂਦ ਵਿੱਚ ਗੜਬੜੀ, ਖਾਣ ਵਿੱਚ ਗੜਬੜ, ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਕੱਟਣ, ਤਰਕਹੀਣ ਡਰ ਦੇ ਅਧਾਰ ਉਤੇ ਹਰਕਤਾਂ ਕਰਨ, ਛੇਤੀ ਵਿਆਕੁਲ ਹੋਣ, ਖਾਣਾ, ਪਾਣੀ, ਕੱਪੜੇ ਆਦਿ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਕਰਨ ਜਿਹੀਆਂ ਵਿਹਾਰਕ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਆ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

ਗ਼ੈਰ-ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਵਰਗ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਉਹ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ 'ਤੇ ਗਹਿਰੀ ਸੱਟ ਵੱਜਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਅਕਸਰ ਸਾਹਸਹੀਣ ਦੁਵਿਧਾ, ਘੱਟ ਬੌਧਿਕ ਸਮਰੱਥਾ ਨਿਰਾਸ਼ਾ, ਆਤਮ-ਹੱਤਿਆ ਕਰਨ ਦੀ ਸੋਚ, ਸਿੱਖਿਆ ਭਰਮ ਅਤੇ ਭਰਮ/ਧੋਖੇ ਵਾਲੇ ਵਤੀਰੇ ਦਾ ਮੁਜ਼ਾਹਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਦੂਜੇ ਲੱਛਣਾਂ ਵਿੱਚ ਹਲਚਲ, ਪੀ ਟੀ ਐੱਸ ਡੀ, ਡਿਪਰੈਸ਼ਨ ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਵਿਹਾਰਕ ਪੱਧਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਲਗਾਤਾਰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਨਾ, ਹਿੰਸਕ ਵਤੀਰਾ, ਮਜ਼ਬੂਰੀ, ਆਪੇ ਦਵਾਈਆਂ ਖਾਣੀਆਂ, ਲਿਖੀਆਂ ਦਵਾਈਆਂ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਸ਼ਰਾਬ ਆਦਿ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਜੋਖਮ ਭਰਿਆ ਵਤੀਰਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਗ਼ੈਰ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਸਮੂਹ ਉਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਉਤੇ ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ ਅਸਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੇਰ ਤੱਕ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਅਤੇ ਸਮੀਖਿਆ ਕਰਕੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਦਖਲ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਦਦ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਇਸ ਸਮੂਹ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਮੁਤਾਬਕ ਸਾਰੀ ਮੁਢਲੀ ਸਹਾਇਤਾ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਹੋਵੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ

ਸਹਾਇਤਾ ਅਤੇ ਇਮਦਾਦ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਸਹਾਇਤਾ ਅਤੇ ਸੰਭਾਲ ਦੀ ਉਪਲਬਧਤਾ ਅਤੇ ਪਹੁੰਚ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ। ਅਜੇ ਤੱਕ, ਕੁੱਝ ਬਚਣ ਵਾਲੇ ਅਜਿਹੇ ਹੋਣਗੇ ਜੋ ਆਪਣੇ ਦਮ ਉਤੇ ਹਾਲਾਤ ਆਮ ਵਰਗੇ ਕਰ ਸਕਣਗੇ, ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਦਖਲ ਹਾਲਾਤ ਆਮ ਹੋਣ ਦੀ ਕੁਦਰਤੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਰੁਕਾਵਟ ਬਣੇਗਾ, ਇਸ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਨਾਲ ਛੇੜਛਾੜ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਨੀ ਦੇਰ ਨਿਗਰਾਨੀ ਰੱਖਣ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਆਪ ਬਾਹਰੀ ਮਦਦ ਦੀ ਮੰਗ ਨਾ ਕਰਨ।

ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਮੁਢਲੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇਣ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਆਫ਼ਤ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਰਾਹਤ ਲਈ ਫੌਰੀ ਹੁੰਗਾਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਪਰ ਸਦਮੇਜਨਕ ਘਟਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਆਫ਼ਤਾਂ ਦਾ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਤੇ ਸਮਾਜਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਹਿਲੇ ਪੜਾਵਾਂ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਭਵ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਦੀਰਘਕਾਲੀ ਮਾਨਸਿਕ ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਤੰਦਰੁਸਤੀ ਤੋਂ ਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਮਾਨਸਿਕ ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਮਨੋ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਤੰਦਰੁਸਤੀ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਅਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸਹਾਇਤਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਸਰਕਾਰੀ ਤੇ ਗ਼ੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦਰਮਿਆਨ ਤਾਲਮੇਲ ਵਾਲਾ ਕਾਰਜ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੇ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਬੱਚਿਆਂ ਤੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਲਈ ਸੰਖੇਪ ਸਹਾਈ ਦਖਲ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਭਾਵਨਾਤਮਕ, ਸਮਾਜਕ ਸਹਾਇਤਾ, ਅਮਲੀ ਮਦਦ, ਜਾਣਕਾਰੀ ਇਕੱਤਰ ਕਰ ਕੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਭਾਈਵਾਲੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜਨਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਵ ਸਿਹਤ ਸੰਸਥਾ (ਡਬਲਯੂ ਐੱਚ ਓ) ਵਲੋਂ ਤਿੰਨ ਕਾਰਜ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਵਾਲਾ ਇਕ ਢਾਂਚਾ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਮੁਢਲੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰੇਗਾ। ਇਹ ਕਿਸੇ ਹੰਗਾਮੀ ਹਾਲਾਤ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਲਈ ਮਾਰਗ ਦਰਸ਼ਨ

ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਸੰਚਾਰ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਤੇ ਮਹੱਤਵ

 ਸੀ ਕੇ ਨਾਇਰ

ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿੱਚ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਹੋ ਰਹੇ ਬਦਲਾਅ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵ ਅੰਦਰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਮਾਜਾਂ ਦਰਮਿਆਨ ਵਧ ਰਹੇ ਟਕਰਾਅ ਕਾਰਨ, ਪਿਛਲੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਕੁਦਰਤੀ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਵਲੋਂ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀਆਂ ਆਫ਼ਤਾਂ ਦੀ ਸੰਖਿਆ ਵਿੱਚ ਕਈ ਗੁਣਾ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਦਾ ਦਾਇਰਾ ਵੀ ਵਧਿਆ ਹੈ। ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੋਣ ਨਾਲ, ਵਿਸ਼ਵ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਅਤੇ ਮਹੱਤਵ ਵਿੱਚ ਵੀ ਵੱਡਾ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਤਾਜ਼ਾ ਖ਼ਬਰ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਸਮਾਚਾਰਾਂ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪੱਤਰਕਾਰ, ਜੋ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਜਿਹੇ ਹੰਗਾਮੀ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਚਾਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਅਕਸਰ ਉਹ ਆਫ਼ਤਾਂ ਨਾਲ ਨਜ਼ਿੱਤ ਰਹੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨਾਲ ਉਲਝ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ, ਤਿੰਨੇ ਹਿਤ-ਧਾਰਕ-ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਅਮਲਾ ਫੈਲਾ, ਪੀੜਤਾਂ ਅਤੇ ਪੱਤਰਕਾਰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਸਹੀ ਤਾਲਮੇਲ ਨਾ ਹੋਵੇ।

ਪੀੜਤਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇਣ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਬਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਅਗਾਊਂ ਜਾਗਰੂਕ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਉੱਤੇ ਵੀ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਸਿਖਿਅਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਫ਼ਤਾਂ ਨੂੰ ਕਵਰ ਕਰ ਰਹੇ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਸਥਾਨ ਉੱਤੇ ਕਿਵੇਂ ਪੁੱਜਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਹੜੀਆਂ-ਕਿਹੜੀਆਂ ਸਾਵਧਾਨੀਆਂ ਰੱਖਣੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਕੰਮ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਆਫ਼ਤਾਂ ਦੀ ਕਵਰੇਜ ਲਈ

ਢੁੱਕਵੇਂ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਰੁਕਾਵਟ ਬਣਨ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਪੀੜਤਾਂ ਅਤੇ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਮਲੇ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਹੀ ਕਰਨਗੇ। ਆਫ਼ਤ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਅਤੇ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਸੰਚਾਰ ਰਿਕਵਰੀ ਅਤੇ ਹੁੰਗਾਰੇ ਦਾ ਇਕ ਅਹਿਮ ਅੰਗ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਲੋਕਾਂ, ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਅਤੇ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾ ਹੁੰਗਾਰਾ ਦੇਣ ਵਾਲਿਆਂ, ਸਹਾਇਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜਦਾ ਹੈ। ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਅਤੇ ਪਹੁੰਚ ਵਾਲੀਆਂ ਸੰਚਾਰ ਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਮੁੜ ਪੈਰਾਂ ਸਿਰ ਹੋਣ ਲਈ ਮੁੱਖ ਕੁੰਜੀ ਹਨ।

ਸ਼ਬਦ 'ਸੰਚਾਰ' ਦੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਹਿਲੂਆਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਹਿਮੀਅਤ ਹੈ। ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਸਮਾਜ, ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇਕੱਲਿਆਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ। ਉਸ ਨੂੰ ਆਮ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨਾਲ ਸੰਵਾਦ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਆਫ਼ਤਾਂ ਸਮੇਂ ਹੋਰ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸੰਚਾਰ ਦੇ ਦੋ ਵਿਲੱਖਣ ਪਹਿਲੂ ਹਨ - ਪਹਿਲਾ ਆਹਮਲੇ-ਸਾਮਲੇ ਸੰਚਾਰ ਹੈ ਜਦ ਕਿ ਦੂਜੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਿੱਤ ਦਿਨ ਤਰੱਕੀ ਕਰਦੀ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਿਸਮਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਆਧੁਨਿਕ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਅਤੇ ਉਪਗ੍ਰਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿੱਚ ਟੈਲੀਵੀਜ਼ਨ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸਾਰਣ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਉਪਗ੍ਰਹ ਫੋਨਾਂ ਅਤੇ ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਨੇ ਸੰਸਾਰਕ ਅਤੇ ਤੁਰਤ-ਫੁਰਤ ਸੰਚਾਰ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਨਵੇਂ ਆਯਾਮ ਜੋੜ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਸੰਚਾਰ ਵਾਸਤੇ ਅਤਿ-ਆਧੁਨਿਕ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਕਮੀ ਨਹੀਂ। ਮੀਡੀਆ (ਪ੍ਰਿੰਟ ਅਤੇ ਇਲੈਕਟ੍ਰਾਨਿਕ)

ਸੰਚਾਰ ਦੇ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਏਜੰਟ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਦੂਜਾ ਪੱਖ, ਜੋ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਅਹਿਮ ਹੈ, ਉਹ ਸੰਕਲਪ ਅਧਾਰਤ ਹੈ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਸੰਚਾਰ ਰਾਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਸੁਨੇਹਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਸੁਨੇਹੇ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਸਮਝ ਆਵੇ ਅਤੇ ਉਹ ਇੱਛਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਇਸ ਦਾ ਹੁੰਗਾਰਾ ਭਰੇ। ਜਾਹਰਾ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸ ਸੋਧੀ ਜਿਹੀ ਲੋੜ ਪਿੱਛੇ ਜਾਣਕਾਰੀ, ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਅਤੇ ਸੰਖੇਪਤਾ ਦੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੁਨੇਹਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਅਤੇ ਯੋਗਤਾ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਸੁਨੇਹੇ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝ ਕੇ ਢੁੱਕਵਾਂ ਹੁੰਗਾਰਾ ਦੇ ਸਕੇ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਸਮੱਗਰੀ ਅਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ, ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸੁਨੇਹੇ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਮੱਗਰੀ ਖਾਸ, ਮੁੱਢਲਾ ਅਧਾਰਤ, ਸੰਖੇਪ ਅਤੇ ਸਾਦੀ, ਸਮਝ ਆ ਸਕਣ ਵਾਲੀ ਸਾਫ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਦੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਆਧੁਨਿਕ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ 'ਸੰਚਾਰ' ਦਾ ਰਵਾਇਤੀ ਅਰਥ ਸੁਨੇਹਾ ਦੇਣਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸੁਨੇਹੇ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ, ਸੰਖੇਪਤਾ ਅਤੇ ਬੋਧ।

ਸੰਚਾਰ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਆਫ਼ਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਚਾਰ ਪੜਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ - ਪ੍ਰਭਾਵ ਘੱਟ ਕਰਨਾ, ਤਿਆਰੀ, ਹੁੰਗਾਰਾ ਅਤੇ ਹਾਲਾਤ ਮੁੜ ਤੋਂ ਆਮ ਵਾਂਗ ਕਰਨ ਦੇ ਯਤਨ। ਪਰ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਅਮਲ ਰਵਾਇਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਹੁੰਗਾਰੇ ਅਤੇ ਹਾਲਾਤ ਮੁੜ ਤੋਂ ਆਮ ਵਾਂਗ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਦੋ ਦਹਾਕਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈਆਂ ਸੰਚਾਰ ਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀਆਂ ਤਕਨਾਲੋਜੀਆਂ ਨੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸੰਚਾਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਨੂੰ

ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਡਾ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸੰਚਾਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ, ਜਿਵੇਂ ਇੰਟਰਨੈੱਟ, ਮੋਬਾਈਲ ਫੋਨ, ਫੈਕਸ, ਈ-ਮੇਲ, ਰੇਡੀਓ ਅਤੇ ਟੈਲੀਵੀਜ਼ਨ ਦੀ ਅੰਤਰ-ਸੰਚਾਲਕਤਾ ਲਗਾਤਾਰ ਸੰਚਾਲਿਤ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ, ਆਫ਼ਤਾਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸੰਚਾਰ ਤਕਨਾਲੋਜੀ 'ਤੇ ਅਮਲ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਵੀ ਵਧਦੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਸੰਕਟ ਅਤੇ ਹੰਗਾਮੀ ਹਾਲਾਤ ਦੌਰਾਨ, ਜੋ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਹਫ਼ਤਾ-ਦਫ਼ਤੀ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪੜਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਚਾਰ ਦੀ ਬਹੁਤ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਹੰਗਾਮੀ ਹਾਲਾਤ ਦੌਰਾਨ ਸੰਚਾਰ ਵਿੱਚ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਦਮ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਜ਼ੋਖਮ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ। ਆਫ਼ਤ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਦੂਰ-ਸੰਚਾਰ ਨੂੰ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਖ਼ਤਰੇ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਪਸਾਰ ਲਈ ਇਕ ਮਾਧਿਅਮ ਵਜੋਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣੇ ਸੰਭਵ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਖ਼ਤਰੇ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰ ਸਕਣ। ਦੂਰ-ਸੰਚਾਰ ਦੇ ਦੂਜੇ ਸਾਧਨ, ਜਿਵੇਂ ਰਿਮੋਟ ਚੇਤਨਾ ਅਤੇ ਗਲੋਬਲ ਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨਿੰਗ ਸਿਸਟਮ (ਜੀ ਪੀ ਐੱਸ) ਦੀ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਖ਼ਤਰਿਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ, ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਨੂੰ ਸਾਵਧਾਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਚਿਤਾਵਨੀ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਆਫ਼ਤਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਆਧੁਨਿਕ ਉਪਕਰਣਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਸਿਖਿਅਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਅਜਿਹੀਆਂ ਆਫ਼ਤਾਂ ਸਮੇਂ ਸੰਚਾਰਕ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਣ ਵਾਲੇ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ, ਜੋ ਘਟਨਾ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਉਤੇ ਪੁੱਜ ਕੇ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਉਸ ਉਤੇ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਨਾਲ ਗਹਿਰਾ ਤਾਲਮੇਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਹੀ ਸਮੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖ਼ਤਰਿਆਂ ਦੀ ਵੀ ਪੂਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜੋ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਇਕ ਸੀਮਾ ਰੇਖਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਅਗਾਂਹ ਉਹ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ। ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਇਕ ਢਹਿ ਚੁੱਕੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਦਖਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੰਦਰ

ਫਸੇ ਪੀੜਤ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਸਮੇਂ ਆਪਣੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਕਿਵੇਂ ਕਰਨੀ ਹੈ ਪਰ ਇਕ ਪੱਤਰਕਾਰ ਜਾਂ ਕੈਮਰਾਮੈਨ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਹੋਰ ਹਾਦਸਾ ਹੋਣ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਚਾ ਨਹੀਂ ਸਕਣਗੇ।

ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਖ਼ਤਰੇ ਵਾਲੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਕੇ ਉਸੇ ਮੁਤਾਬਕ ਖੇਤਰ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸੰਚਾਰ ਉਪਕਰਣਾਂ ਦਾ ਵੀ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਮੋਬਾਈਲ ਫੋਨ ਅਤੇ ਕੰਪਿਊਟਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅੰਕੜੇ ਪਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੰਕੜਿਆਂ ਦਾ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਣਾ ਜਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਛੇੜ-ਛਾੜ ਕਿਸੇ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਪਟੜੀਉਂਦਾ ਲਾਹ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਨੂੰ ਖ਼ਤਰੇ ਵਿੱਚ ਪਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਗੱਲ ਉਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰੋ ਕਿ ਕਿਹੜੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ, ਖੁਫੀਆ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਕਿਵੇਂ ਕਰੋਗੇ। ਦਫ਼ਤਰ/ਹੋਟਲ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਸਮੇਂ ਕੰਪਿਊਟਰਾਂ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੀ ਹਿਸਟਰੀ, ਰੀਸਾਈਕਲਬਿਨ ਅਤੇ ਪਾਸਵਰਡ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਬੇਤਾਰ ਨੈੱਟਵਰਕ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਅਤੇ ਪਾਸਵਰਡ ਵਾਲੇ ਹੋਣ। ਉਪਗ੍ਰਿਹ ਫੋਨਾਂ, ਮੋਬਾਈਲ ਫੋਨਾਂ ਅਤੇ ਰੇਡੀਓ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਬੰਦ ਵੀ ਹੋਣ, ਸੇ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਵਰਤੋਂ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੈਟਰੀ ਕੱਢ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਮੋਬਾਈਲ ਫੋਨ ਪਾਸਵਰਡ ਨਾਲ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੋਣ, ਆਟੋ ਲਾਕ ਚਾਲੂ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਵਰਤੋਂ ਨਾ ਹੋਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਬਲਿਊਟੂਥ ਬੰਦ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕਿ ਹੈਕਰ ਤੁਹਾਡੇ ਫੋਨ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਣ।

ਸੰਚਾਰ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਓਡੀਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਆਏ ਤੂਫਾਨ ਅਤੇ ਹੜ੍ਹਾਂ ਵੇਲੇ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਸਾਰੀਆਂ ਟੈਲੀਫੋਨ ਲਾਈਨਾਂ ਠੱਪ ਹੋ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਮੋਬਾਈਲ ਟਾਵਰ ਧਰਤੀ ਉਤੇ

ਮੂਧੇ ਮੂੰਹ ਡਿੱਗੇ ਹੋਏ ਸਨ ਤਾਂ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਧੁਨਿਕ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਵਾਲੇ ਫੋਨ ਤੁਰੰਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਭੇਜੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਲਾਭਦਾਇਕ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ। ਫਾਇਲਿਨ ਤੂਫਾਨ ਦੇ ਓਡੀਸ਼ਾ ਦੇ ਤੱਟ ਉਤੇ ਪੁੱਜਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਉੱਥੋਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕੱਢਣ ਵਿੱਚ ਆਧੁਨਿਕ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਬਹੁਤ ਕੰਮ ਆਈ ਕਿਉਂਕਿ ਚਿਤਾਵਨੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਉਪਕਰਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਸਨ।

(ਲੇਖਕ ਸੀਨੀਅਰ ਪੱਤਰਕਾਰ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖ਼ਬਰ ਏਜੰਸੀਆਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਅਤੇ ਰਸਾਲਿਆਂ ਸਮੇਤ ਹੋਰ ਮੀਡੀਆ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ 30 ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਹੈ)

e-mail :cknayak@gmail.com

ਸਫ਼ਾ 35 ਦਾ ਬਾਕੀ

ਦੇਵੇਗਾ ਤਾਂ ਕਿ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੋੜੀਂਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਅਮਲੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਾ ਸਕੇ (ਦੇਖਣਾ, ਸੁਣਨਾ, ਸੰਪਰਕ)।

ਇਸ ਲਈ, ਪਹਿਲਾ ਹੁੰਗਾਰਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ, ਮੁਢਲੀ ਸੰਭਾਲ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਆਫ਼ਤ ਦੌਰਾਨ ਰਾਹਤ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਕਾਮਿਆਂ ਕੋਲ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਬੁਨਿਆਦੀ ਹੁਨਰ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਆਫ਼ਤਾਂ ਵਿੱਚ ਬਚਣ ਵਾਲੇ ਹਰੇਕ ਵਿਅਕਤੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਬਾਲਗ, ਨੌਜਵਾਨ ਅਤੇ ਬੱਚੇ, ਰਾਹਤ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਕਾਮੇ, ਮੁਢਲਾ ਹੁੰਗਾਰਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਨੂੰ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਮੁਢਲੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਫੌਰੀ ਸੰਭਾਲ ਅਤੇ ਮਦਦ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਅਤੇ ਅਮਲੀ ਲੋੜਾਂ ਅਤੇ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਦਾ ਹੱਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ, ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲਤਾ ਬਹਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ।

(ਡਾ. ਹਰੀਹਰਨ ਪਿਛਲੇ 35 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਡਾਕਟਰੀ ਕਿੱਤੇ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਨਤਕ ਸਿਹਤ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸਲਾਹਕਾਰ ਵਜੋਂ ਆਪਣੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ, ਅੰਬਰੀਨ ਖ਼ਾਨ ਮੌਜੂਦਾ ਐੱਸ ਪੀ ਵਾਈ ਐੱਮ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕੋਆਰਡੀਨੇਟਰ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਕਾਰਜਰਤ ਹਨ)

e-mail :hariharandr56@gmail.com

ਕੋਟਿਲਅ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿੱਚ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ

 ਪਵਨ ਕੁਮਾਰ ਸ਼ਰਮਾ

ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਦੀ ਦੌੜ ਕਹਿ ਲਵੋ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਜੋ ਵੀ ਹੋਵੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਸ਼ਬਦ ਜੋ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਪ੍ਰਚਲਤ ਨਹੀਂ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਹੁਣ ਬਹੁਤ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਹੈ 'ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ'। ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਕਾਲ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਜੇਕਰ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਰਣਮਾਲਾ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ? ਪਰ ਇੰਨਾ ਤਾਂ ਤੈਅ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਜਾਂ ਪ੍ਰਚਲਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਸਮਾਜ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜੀਵਨ ਸ਼ੈਲੀ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਵਸਥਿਤ ਅਤੇ ਕੁਦਰਤ ਨਾਲ ਸੁਮੇਲ ਵਾਲਾ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਆਫ਼ਤ ਵਰਗੀਆਂ ਪਰਸਥਿਤੀਆਂ ਪੈਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਫਿਰ ਵੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਾਂਗਮਯ ਵਿੱਚ ਵੇਦਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 18ਵੀਂ ਸਦੀ ਤੱਕ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਤੋਂ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਾ ਵਸਤੂ ਉਪਲਬਧ ਹਨ। ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਮਸ਼ਹੂਰ ਆਚਾਰਿਆ ਵਿਸ਼ਨੂਗੁਪਤ ਉਪਾਧਿਆ ਕੋਟਿਲਅ ਦੇ ਅਰਥਸ਼ਾਸਤਰ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਵੈਸੇ ਤਾਂ ਕੋਟਿਲਅ ਦੇ ਅਰਥਸ਼ਾਸਤਰ ਵਿੱਚ ਕੁੱਲ ਮਿਲਾ ਕੇ 15 ਅਧਿਕਰਣ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ 15 ਅਧਿਕਰਣਾਂ ਨੂੰ ਕੁੱਲ 150 ਅਧਿਆਏ ਅਤੇ 180 ਪ੍ਰਾਕਰਣਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਚੌਥੇ ਅਧਿਕਰਣ ਦੇ ਅਧਿਆਏ 3 'ਉਪਨਿਪਾਤ ਪ੍ਰਤਿਕਾਰ' ਦੇ ਪ੍ਰਕਰਣ 78 ਅਤੇ ਪਹਿਲੇ ਅਧਿਕਰਣ ਦੇ ਅਧਿਆਏ 19 'ਨਿਸ਼ਾਤ ਪ੍ਰਣਿਧਿ' ਜੋ ਕਿ ਪੁਸਤਕ ਦਾ 15ਵਾਂ ਪ੍ਰਕਰਣ ਹੈ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਅਧਿਕਰਣ-2 ਦੇ ਅਧਿਆਏ 36 ਅਤੇ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪ੍ਰਕਰਣ 55 ਵਿੱਚ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਬਾਰੇ

ਵਿਸਤਾਰ ਨਾਲ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਸੀਂ ਇਥੇ ਇਹ ਸਮਝਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ 'ਆਫ਼ਤ' ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਈ ਤਾਂ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ ਆਫ਼ਤ ਨੂੰ ਆਪਦਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਆ ਉਪਸਰਗ ਦੇ ਕਵਿਪ ਅਤੇ ਤਾਪ ਪ੍ਰਤਿਆਏ ਦੇ ਸੰਜੋਗ ਨਾਲ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਸੰਕਟ। ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਆਫ਼ਤ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ, ਉਸ ਦਾ ਹੱਲ ਲੱਭਣਾ ਜਾਂ ਉਸ ਉਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾਉਣਾ ਆਦਿ।

ਅਸੀਂ ਆਫ਼ਤਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਉਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਤਿੰਨ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਤੁਲਸੀਦਾਸ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਰਾਮਚਰਿਤ ਮਾਨਸ ਵਿੱਚ ਦੈਵਿਕ, ਸਰੀਰਕ ਅਤੇ ਭੌਤਿਕ ਤਾਪ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਤਾਪ ਤਿੰਨ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ (1) ਦੈਵਿਕ - ਜੋ ਕਿ ਦੇਵਾਂ ਵਲੋਂ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, (2) ਸਰੀਰਕ - ਜੋ ਕਿ ਸੀਰਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, (3) ਭੌਤਿਕ - ਜੋ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਵਲੋਂ ਉਤਪੰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਭਾਰਤੀ ਗਿਆਨ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਤਾਪਾਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਦੇ ਉਪਾਅ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜੀਵਨ ਸ਼ੈਲੀ ਨੂੰ ਵਿਕਸਤ ਕਰਕੇ ਕਰ ਲਏ ਸਨ। ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਜੇਕਰ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕੋਟਿਲਅ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਲੋੜੀਂਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕੋਟਿਲਅ ਨੇ ਕਠਿਨਾਈਆਂ/ਵਿਪੱਤੀਆਂ ਨੂੰ ਅੱਠ ਪ੍ਰਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਭਾਜਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ :

- (1) ਅਗਨਿ, (2) ਜਲ, (3) ਬਿਮਾਰੀ,
- (4) ਕਾਲ, (5) ਚੂਹੇ, (6) ਜੰਗਲੀ ਜੀਵ/ਸ਼ੇਰ,
- (7) ਸੱਪ ਅਤੇ (8) ਰਾਕਸ਼ਸ।

ਅੱਗ ਨਾਲ ਉਪਜਣ ਵਾਲੀਆਂ ਆਫ਼ਤਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਅ

ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿੱਚ ਅੱਗ ਦੇ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੱਸੇ ਗਏ ਹਨ :

(ੳ) ਜਠਰਗਨਿ - ਜੋ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਨੀਯਮਨ ਕਰਦੀ ਹੈ।

(ਅ) ਦਾਵਾਗਨਿ - ਜੋ ਕਿ ਜੰਗਲਾਂ ਦਾ ਨੀਯਮਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਜਲਾਉਂਦੀ ਹੈ।

(ੲ) ਬੜਣਾਗਨਿ - ਜੋ ਕਿ ਪਾਣੀ ਦਾ ਨਿਯਮਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਉਸ ਵਿੱਚ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਹੀ ਅੱਗਾਂ ਨੂੰ ਨਿਯੰਤ੍ਰਿਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਮੁੱਚੇ ਉਪਯੋਗ ਦੇ ਢੰਗ ਵਿਕਸਤ ਕਰ ਲਏ ਗਏ ਸਨ ਫਿਰ ਵੀ ਕੋਟਿਲਅ ਸਾਵਧਾਨੀ ਦੇ ਉਪਾਵਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗਰਮੀ ਦੇ ਮੌਸਮ ਵਿੱਚ ਪਿੰਡ ਵਾਸੀਆਂ ਵਲੋਂ ਖਾਣਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਅੱਗ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਘਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਗੋਪ ਜੋ ਕਿ ਪਿੰਡ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਵਲੋਂ ਚੁਣੇ ਗਏ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਸਥਾਨ ਉਤੇ ਹੀ ਭੋਜਨ ਬਣਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਉਹ ਅੱਗੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗਰਮੀ ਦੇ ਮੌਸਮ ਵਿੱਚ ਦੁਪਹਿਰ ਦੇ ਚਾਰ ਪਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅੱਗ ਜਲਾਉਣ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਕਰ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਜੇਕਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਤਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਥਾਂ ਉਤੇ ਅੱਗ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਅੱਗੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਨਿਯਮਤ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਅੱਗ ਜਲਾਏ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਦੰਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਤੋਂ

ਇਲਾਵਾ ਇਕ ਪਾਸੇ ਉਹ ਅੱਗ ਨੂੰ ਹਰ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਹਰ ਸਥਾਨ ਉਤੇ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਨ ਉਤੇ ਰੋਕ ਲਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ਉਥੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਅੱਗ ਭੜਕਾਉਣ ਦੇ ਉਪਯੋਗੀ ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਏਕੀਕਰਨ ਉਤੇ ਵੀ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਕਰਨ ਉਤੇ ਵੀ ਉਹ ਸਜ਼ਾ ਦਾ ਬਦਲ ਯਕੀਨੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ “ਜੇ ਗਰਮੀ ਦੇ ਮੌਸਮ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਭਰੇ ਘੜੇ, ਪੌੜੀ, ਕੁਹਾੜੀ, ਸੂਤ, ਛੱਜ, ਫੂਸ ਆਦਿ ਨੂੰ ਕੱਢਣ ਲਈ ਲੰਬੀ ਡਾਂਗ ਅਤੇ ਚਮੜੇ ਦੀ ਮਸ਼ਕ ਆਦਿ ਵਸਤਾਂ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਨਾ ਕਰਕੇ ਰਖੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਅੱਗ ਅੱਗ ਬੁਝਾਉ ਵਿਭਾਗ ਵਲੋਂ ਮਕਾਨ ਉਸਾਰੀ ਦੀ ਅਨੁਮਤੀ ਸਮੇਂ ਜੋ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੱਸੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਨੂੰ ਦੇਖੀਏ ਤਾਂ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ਰਤਾਂ ਲਗਭਗ ਉਹੀ ਹਨ ਜੋ ਕੋਟਿਲਅ ਨੇ ਦੱਸੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿਸਮ ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਦੇ ਚਲਦਿਆਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਬਦਲ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਜਨਤਕ ਸਥਾਨਾਂ ਲਈ ਵੀ ਉਹ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗਲੀਆਂ ਅਤੇ ਬਜ਼ਾਰਾਂ, ਚੌਕਾਂ, ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਮੁੱਖ ਦੁਆਰਾਂ, ਖਜ਼ਾਨਿਆਂ, ਭੰਡਾਰਾਂ ਅਤੇ ਘੋੜਿਆਂ ਦੇ ਅਸਤਬਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਭਰੇ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਘੜਿਆਂ ਦਾ ਹਰ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਹ ਗਰਮੀਆਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰੀਗਰਾਂ ਦੀਆਂ ਬਸਤੀਆਂ ਜਾਂ ਕਾਰਜਸ਼ਾਲਾਵਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਕਿਸੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਸਥਾਨ ਉਤੇ ਕਰਨ ਦੀ ਵੀ ਹਿਦਾਇਤ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਜਲਣਸ਼ੀਲ ਵਸਤਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੋਣ ਜਿਵੇਂ ਤਰਖਾਣ ਅਤੇ ਲੋਹਾਰ ਆਦਿ। ਘਰ ਦਾ ਮਾਲਕ ਜੇਕਰ ਘਰ ਵਿੱਚ ਲਗੀ ਹੋਈ ਅੱਗ ਨੂੰ ਬੁਝਾਉਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਾ ਕਰੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਦੰਡ ਲਗਾਇਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਕਿਰਾਏਦਾਰ ਇਹ ਕੰਮ ਨਾ ਕਰੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਅੱਧਾ ਦੰਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਜੇਕਰ ਆਪਣੇ ਹੀ ਘਰ ਵਿੱਚ ਧੋਖੇ ਨਾਲ ਅੱਗ ਲਗ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਘਰ ਦੇ ਮਾਲਕ ਨੂੰ 54 ਪਣ ਦਾ ਦੰਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਅੱਗ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਦੇ ਢੰਗ ਤਰੀਕਿਆਂ ਉਤੇ ਵਿਸਤਾਰ ਨਾਲ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਮਕਾਨ ਨੂੰ

ਅੱਗ ਲਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਫੜੇ ਜਾਣ ਉਤੇ ਉਹ ਪ੍ਰਣ ਦੰਡ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਵੀ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਕੋਟਿਲਅ ਅੱਗ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਦੇ ਕੁੱਝ ਕੁਦਰਤੀ ਉਪਵਾਂ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣ ਉਤੇ ਵੀ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਥੋੜ੍ਹੇ ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ ਪਰ ਜੇਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੂਤਰਾਂ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਇਮਾਰਤ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਮਾਰਤ ਨੂੰ ਅੱਗ ਤੋਂ ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਹੀ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅੱਜਕੱਲ੍ਹ ਕੁੱਝ ਕੰਪਨੀਆਂ ਵੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੋਪਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ-ਪ੍ਰਸਾਰ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਉਪਜਣ ਵਾਲੀਆਂ ਆਫ਼ਤਾਂ ਤੋਂ ਸੁਰੱਖਿਆ

ਕੋਟਿਲਅ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਦੀਆਂ ਜਾਂ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਕੰਢਿਆਂ ਉਤੇ ਵਸਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮੀਂਹ ਦੇ ਮੌਸਮ ਵਿੱਚ ਸਾਵਧਾਨੀ ਪੂਰਵਕ ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਸਾਵਧਾਨੀ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਲੱਕੜ, ਬਾਂਸ ਦੇ ਬੇੜੇ ਜਾਂ ਬੇੜੀਆਂ ਆਦਿ ਦਾ ਵੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਰੱਖਣਾ। ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਰੁੜ੍ਹ ਰਹੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਤੁੰਬੀ, ਮਸ਼ਕ, ਤਮੇੜ, ਲੱਕੜ ਜਾਂ ਲੱਕੜ ਦੀ ਬੇੜੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਬਚਾਅ ਦੇ ਸਾਧਨ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਡੁੱਬ ਰਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਬਚਾਉਂਦਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ 12 ਪਣ ਦਾ ਦੰਡ ਲਗਾਇਆ ਜਾਵੇ।

ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ (ਜਦੋਂ ਚੰਨ ਪੂਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ) ਨੂੰ ਨਦੀਆਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਵਾਈ ਜਾਵੇ। ਮੰਤਰਾਂ ਅਤੇ ਅਥਰਵਦੇਵ ਦੇ ਗਿਆਨੀਆਂ ਵਲੋਂ ਮੀਂਹ, ਹਨੇਰੀ, ਤੁਫ਼ਾਨ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਲਈ ਜਪ, ਹਵਨ, ਯਗ ਆਦਿ ਅਨੁਸ਼ਠਾਨ ਕਰਵਾਏ ਜਾਣ। ਬਾਰਸ਼ ਦੇ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋਣ ਉਤੇ ਇੰਦਰ, ਰੀਗਾ, ਪਹਾੜ ਅਤੇ ਸਮੁੰਦਰ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਵਾਈ ਜਾਵੇ। ਇਥੇ ਕੋਟਿਲਅ ਪੂਜਾ ਅਤੇ ਹਵਨ ਯਗ ਦੀ ਜੋ ਗੱਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਵੈਸੇ ਉਹ ਸੂਤਰ ਤੌਰ ਤੇ ਹੀ ਹੈ। ਪੂਜਾ ਪਾਠ ਤੋਂ ਮਤਲਬ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਵਸਥਤ ਰੱਖ-ਰਖਾਅ ਯਾਨਿ ਕੁਦਰਤੀ ਚੱਕਰ ਜਾਂ ਮੌਸਮੀ ਚੱਕਰ ਦੇ ਵਿਵਸਥਤ ਤੌਰ ਤੇ ਨਿਯਮਨ ਤੋਂ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਚੱਕਰ ਨਾ ਟੁੱਟੇ ਅਤੇ ਤੁਫ਼ਾਨ

ਜਾਂ ਗੜੇਮਾਰ ਆਦਿ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕੇ।

ਸਿਹਤ ਆਫ਼ਤਾਂ : ਰੋਗਾਂ ਤੋਂ ਰਾਖੀ

ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਕਾਲ ਵਿੱਚ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਸ਼ੈਲੀ ਦੇ ਚਲਦਿਆਂ ਸਿਹਤ ਸੰਬੰਧੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ (ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ ਉਤੇ) ਕਦੇ-ਕਦੇ ਹੀ ਕਰਨਾ ਪੈਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਇਹ ਸਮੱਸਿਆ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਤਾਂ ਇਕ ਮਹਾਮਾਰੀ ਦਾ ਰੂਪ ਲੈ ਲੈਂਦੀ ਸੀ। ਅਜਿਹੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀ ਭੂਮਿਕਾ ਦਾ ਨਿਰਵਾਹ ਕਰਨ ਉਸ ਬਾਰੇ ਕੋਟਿਲਅ ਵਿਸਤਾਰ ਨਾਲ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦੇ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, (1) ਸਿਰਜੀਆਂ, (2) ਗੈਰ-ਸਿਰਜੀਆਂ।

ਨਕਲੀ ਜਾਂ ਸਿਰਜੀ ਹੋਈ ਬਿਮਾਰੀ ਉਹ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਇਕ ਦੇਸ਼ ਆਪਣੇ ਦੁਸ਼ਮਨ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਗੜਬੜੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਕਰਮਾਂ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਫੈਲਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਸਤੇਮਾਲ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹਾਲਾਤ ਵਿੱਚ ਹੀ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕੋਟਿਲਅ ਵਲੋਂ ਕਹੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਲੇਖ ਕੋਟਿਲਅ ਦੇ ਅਰਥਸ਼ਾਸਤਰ ਵਿੱਚ ਵਿਸਤਾਰ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਵਿਸਤਾਰ ਪੂਰਨ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਥੇ ਇਸ ਦਾ ਉਲੇਖ ਕਰਨਾ ਉੱਚਿਤ ਪ੍ਰਤੀਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਦੂਜਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਗੈਰ-ਸਿਰਜਕ ਜਾਂ ਕੁਦਰਤੀ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਹ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਕੁਦਰਤੀ ਜਾਂ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਹ ਕਦੀ ਘੱਟ ਜਾਂ ਕਦੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਸੰਬੰਧੀ ਉਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਨ ਲਈ ਵੈਦ ਇਲਾਜ ਰਾਹੀਂ ਅਤੇ ਸਾਧੂ ਜਾਂ ਤਪਸਵੀ ਲੋਕ ਵਰਤ, ਮੌਨ ਆਦਿ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਉਹ ਕੁੱਝ ਸੂਤਰ ਆਦਿ ਵੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਰੀਗਾ ਇਸ਼ਨਾਨ (ਸਥਾਨਕ ਨਦੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ਼ਨਾਨ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੋਵੇਗਾ) ਕਿਉਂਕਿ ਨਦੀਆਂ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਲਾਭਕਾਰੀ ਬਨਸਪਤੀਆਂ ਦੇ ਤੱਤਾਂ ਨੂੰ ਸਮੇਟ ਕੇ ਚਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਮੁੰਦਰ ਦੀ ਪੂਜਾ ਅਤੇ ਰਾਤ ਦੇ ਜਗਰਾਤੇ ਕਰਕੇ ਦੇਵਤਾ

ਦੀ ਪੂਜਾ ਆਦਿ। ਭਾਰਤੀ ਵਿਵਸਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਇਥੇ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦਾ ਆਪਣਾ ਕੋਈ ਦੇਵਤਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹਰ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਦੇਵਤਾ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੋ, ਉਸ ਦੇਵਤਾ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਨੂੰ ਸਮਝਕੇ ਉਸ ਦਾ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਇਲਾਜ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਸੰਭਵ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ-ਛੋਟੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹਨ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਹੱਸ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿੱਚ ਰਚਿਤ ਵਾਯਮੇਯ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਬਿਨਾਂ ਇਸ ਦੇ ਕਾਰਜ ਦੇ ਸੂਤਰਾਂ ਦਾ ਹੱਲ ਹੋਣਾਂ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ, “ਰੈਜਾ, ਪਲੇਗ ਅਤੇ ਚੇਚਕ ਵਰਗੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਲਈ ਵੀ ਡਾਕਟਰੀ ਉਪਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਜੜੀਆਂ-ਬੂਟੀਆਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਦੀ ਵੀ ਗੱਲ ਕਹੀ ਗਈ ਹੈ। ਰੋਗਾਂ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨਾ ਸਿਰਫ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਦੀ ਸੀ ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਨਿੱਖੜਵੇਂ ਅੰਗ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਲਈ ਵੀ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਦਾ ਸਬਬ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਕੋਟਿਲਅ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਵੀ ਅਨੇਕ ਇਲਾਜਾਂ ਦਾ ਉਲੇਖ ਸੂਤਰ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਕੋਟਿਲਅ ਵਰਗਾ ਵਿਗਿਆਨਕ ਚਿੰਤਕ ਕੋਈ ਵੀ ਗੱਲ ਅਜਿਹੀ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਜਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦਾ ਸੰਪੂਰਨ ਚਿੰਤਨ ਵਿਹਾਰਕ ਸੀ ਅਤੇ ਅੱਜ ਵੀ ਉਹ ਦੇਸ਼, ਸਮਾਂ ਅਤੇ ਹਾਲਾਤ ਦੇ ਅਨੁਰੂਪ ਵਿਹਾਰ ਹੋਣ ਉਤੇ ਸਫਲ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਲੋੜ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੂਤਰਾਂ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੀ। ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਲਈ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇਕਰ ਜਾਨਵਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬਿਮਾਰੀ ਜਾਂ ਮਹਾਮਾਰੀ ਫੈਲ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪਿੰਡ-ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਰੋਗ ਸ਼ਾਂਤੀ ਲਈ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪਾਠ ਕਰਵਾਏ ਜਾਣ (ਸ਼ਾਂਤੀ ਪਾਠ ਤੋਂ ਭਾਵ ਉਸ ਰੋਗ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਇਲਾਜ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਹੈ) ਅਤੇ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੇ ਦੇਵਤਾ ਜਿਵੇਂ ਹਾਥੀ ਦੇ ਸੁਬਰਾਮਣਿਆ, ਘੋੜੇ ਦੇ ਅਸ਼ਵਿਨੀ, ਗਾਂ ਦੇ ਪਸ਼ੂਪਤੀ, ਮੱਝ ਦੇ ਵਰੁਣ ਅਤੇ ਬੱਕਰੀ ਦੇ ਅੱਗ ਆਦਿ ਦੇਵਤਾਵਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਵਾਈ ਜਾਵੇ।

ਅਕਾਲ ਤੋਂ ਰਾਖੀ

ਅਕਾਲ ਤੋਂ ਭਾਵ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਸਤੂ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਅਨਾਜ ਦੀ ਅਤਿ ਦੀ ਕਮੀ ਹੈ। ਅਕਾਲ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਰਾਜੇ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਬਹੁਤ

ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਕੋਟਿਲਅ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤ ਵਿੱਚ ਰਾਜਾ ਜਨਤਾ ਵਿੱਚ ਬੀਜ ਅਤੇ ਅਨਾਜ ਦੀ ਵੰਡ ਕਰਕੇ ਜਨਤਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰੇ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੋੜੀਂਦੀ ਤਨਖਾਹ ਦੇ ਕੇ ਕਿਲਿਆਂ ਅਤੇ ਪੁਲਾਂ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਕਰਵਾਏ। ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਸਿਰਫ ਅਨਾਜ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨੇੜੇ ਦੇ ਹੀ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਜਿਥੇ ਅਕਾਲ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਹੱਲ ਲਈ ਮਿੱਤਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਸਹਿਯੋਗ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਫਿਰ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਅਮੀਰਾਂ ਤੇ ਇਕਮੁਸ਼ਤ ਕਰ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਹ ਇਹ ਵੀ ਸੁਝਾਅ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇਕਰ ਅਕਾਲ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਬਹੁਤ ਨਾਜ਼ੁਕ ਹੈ ਤਾਂ ਰਾਜਾ ਆਪਣੀ ਪਰਜਾ ਸਮੇਤ ਮਿੱਤਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਚਲਾ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਕੰਢੇ ਜਾਂ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਤਲਾਬਾਂ ਦੇ ਕੰਢੇ ਉਤੇ ਜਾ ਕੇ ਵੱਸ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਥੇ ਜੀਣ ਜੋਗੇ ਵਸੀਲੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਣ।

ਜੈਵਿਕ ਆਫ਼ਤਾਂ - ਚੂਹਿਆਂ ਆਦਿ ਤੋਂ ਰਾਖੀ

ਚੂਹੇ ਜਿਥੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਥੇ ਹੀ ਉਹ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਅਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਚੂਹਿਆਂ ਦੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਅਤੇ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਾਲਾ ਸਮਾਜ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜੋ ਨਾ ਸਿਰਫ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰਵਿਹਾਰ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਸੀ ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਵੀ ਸਮਰੱਥ ਸੀ। ਕੋਟਿਲਅ ਚੂਹਿਆਂ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਪ੍ਰਕਾਰਾਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਸਨ ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਕਾਬੂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋਣ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੂੰ ਆਫ਼ਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੇਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਨ ਦੇ ਉਪਾਵਾਂ ਉਤੇ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ “ਜੀਵੇ ਜੀਵਸਅ ਜੀਵਨਮ” ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਸਮਝਦਿਆਂ ਚੂਹਿਆਂ ਉਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾਉਣ ਲਈ ਬਿੱਲੀ, ਨੇਵਲੇ ਅਤੇ ਦਮੁਹੀ ਦਾ ਸਹਿਯੋਗ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤ ਵਿੱਚ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰੇ ਤਾਂ ਉਸ ਉਤੇ

12 ਪਣ ਦਾ ਦੰਡ ਲਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਲਤੂ ਕੁੱਤਿਆਂ ਦੇ ਮਾਲਕਾਂ ਉਤੇ ਵੀ ਜੁਰਮਾਨਾ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਹਾਮੀ ਭਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਚੂਹਿਆਂ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਜੰਗਲੀ ਕੁੱਤਿਆਂ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦੇ ਉਹ ਹਾਮੀ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਹ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਹੱਲ ਵੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕੁੱਝ ਦਵਾਈਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਅਨਾਜ ਨੂੰ ਛਿੜਕਾਅ ਕਰ ਦਿਓ। ਚੂਹਿਆਂ ਨੂੰ ਪਕੜਨ ਲਈ ਉਹ ਚੂਹੇਦਾਨੀ ਦੇ ਇਸਤੇਮਾਲ ਦਾ ਵੀ ਪੱਖ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਸਾਧੂ ਅਤੇ ਤਪੱਸਵੀਆਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਦੀ ਵੀ ਗੱਲ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਖਾਸ ਤਿਓਹਾਰਾਂ ਮੌਕੇ ਉਹ ਚੂਹੇ ਯਾਨੀ ਮੂਸਕ ਪੂਜਾ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਵੀ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਇਸੇ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਹੱਲ ਲਈ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਪਾਅ ਕਰਨ ਉਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਜੈਵਿਕ ਆਫ਼ਤਾਂ ਸ਼ੇਰ-ਚੀਤੇ ਵਰਗੇ ਹਿੰਸਕ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਤੋਂ ਰਾਖੀ

ਜੰਗਲੀ ਪ੍ਰਾਣੀ ਕਦੀ-ਕਦੀ ਖੁਦ ਹੀ ਜਾਂ ਤਾਂ ਦੁਸ਼ਮਣ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਨ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖੀ ਬਸਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਭਾਰੀ ਜਾਨੀ ਅਤੇ ਮਾਲੀ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਿਥੇ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਜੰਗਲਾਂ ਦੀ ਕਟਾਈ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਬਸਤੀਆਂ ਵਸਾ ਲਈਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜੰਗਲੀ ਹਿੰਸਕ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਹਮਲੇ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਸ਼ੇਰ-ਚੀਤੇ ਵਰਗੇ ਜੰਗਲੀ ਜਾਨਵਰ ਭਾਵੇਂ ਸਾਡੀ ਜੈਵਿਕ ਸ਼ੈਲੀ ਦਾ ਅਨਿੱਖੜਵਾਂ ਅੰਗ ਹਨ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਨਿਯੰਤਰਣ ਨਾਲ ਸਭ ਨੂੰ ਹਾਨੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਕੋਟਿਲਅ ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਹਮਲੇ ਨੂੰ ਵੀ ਇਕ ਆਫ਼ਤ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਹੱਲ ਦੇ ਉਪਾਵਾਂ ਉਤੇ ਵੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪਾਈ ਹੈ। ਉਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਸਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲੇ ਉਤੇ ਰੋਕ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਮਰੇ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸੁਟਵਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭੋਜਨ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੋ ਸਕੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਧਤੂਰਾ ਅਤੇ ਜੰਗਲੀ ਜਹਿਰਲੀ ਬੂਟੀ ਨੂੰ ਮਿਲਾ ਕੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਭਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿੱਚ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਸੰਕਟ ਤੋਂ ਬਚਣ ਜਾਂ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨ ਲਈ

ਸ਼ਿਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਸਹਿਯੋਗ ਵੀ ਲੋੜੀਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਜਿਹੜਾ ਹਿੰਸਕ ਜਾਨਵਰਾਂ ਨਾਲ ਘਿਰੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾ ਕਰੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੰਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਹਿੰਸਕ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕਰੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਨਾਮ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਕੋਟਿਲਅ ਨੇ ਹਰੇਕ ਆਫ਼ਤ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰੇ ਲਈ ਪੂਜਾ ਦਾ ਵਿਧਾਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਇਥੇ ਵੀ ਉਹ ਸ਼ੇਰ ਵਰਗੇ ਜੰਗਲੀ ਜਾਨਵਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਲਈ ਪਹਾੜਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਦਾ ਵਿਧਾਨ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਪੂਜਾ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਥਾਨ ਜਿਥੋਂ ਇਹ ਆਫ਼ਤ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

ਜੈਵਿਕ ਆਫ਼ਤਾਂ - ਸੱਪ ਆਦਿ ਜ਼ਹਿਰੀਲੇ ਜੀਵਾਂ ਤੋਂ ਰਾਖੀ

ਮੰਤਰਾਂ ਅਤੇ ਜੜੀਆਂ-ਬੂਟੀਆਂ ਦੇ ਜਾਣਕਾਰ ਲੋਕ ਸੱਪ ਦੇ ਡੰਗਾਂ ਦੇ ਇਲਾਜ ਲਈ ਹਮੇਸ਼ਾ ਤਤਪਰ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਨਗਰ ਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਸਕਣ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਲਈ ਵੀ ਉਹ ਪੂਜਾ ਆਦਿ ਦਾ ਵਿਧਾਨ ਦੱਸਦੇ ਹਨ।

ਸਮਾਜਕ ਆਫ਼ਤਾਂ : ਰਾਕਸ਼ਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਅ

ਰਾਕਸ਼ਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਬਚਾਅ ਲਈ ਉਹ ਵਿਧਾਨ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕੋਟਿਲਅ ਦਾ ਸਮਾਂ ਉਹ ਸਮਾਂ ਹੈ ਜਦੋਂ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਦਾ ਪ੍ਰਚਲਨ ਸਭ ਪਾਸੇ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਹੀਨਯਾਨ ਅਤੇ ਮਹਾਯਾਨ ਜਾਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ ਤੇ ਦਿਸਦੀ ਸੀ। ਮਹਾਯਾਨ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਤਾਂਤਰਿਕ ਰੀਤੀ ਰਿਵਾਜਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੁੱਖਤਾ ਮਿਲੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕਾਂ ਅਲਾਮਤਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਬਣਾ ਲਈ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਲਈ ਉਹ ਅਥਰਵਵੇਦ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਦਾ ਉਲੇਖ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕੋਟਿਲਅ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਰਾਜਾ ਅਜਿਹੇ ਡੰਗਾਂ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਪਰਜਾ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰੇ ਅਤੇ ਅਥਰਵਵੇਦ ਦੇ ਗਿਆਨੀਆਂ, ਤਾਂਤਰਿਕਾਂ, ਸਿੱਧਾਂ ਅਤੇ ਤਪੱਸਵੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਨਮਾਨਯੋਗ ਸਥਾਨ ਦੇਵੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਮੇਂ ਉਤੇ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅਲਾਮਤਾਂ ਤੋਂ ਪਰਜਾ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰ ਸਕਣ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੁਰਾਤਨ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਔਨ ਅਲਾਮਤਾਂ ਆਮ ਤੌਰ

ਤੇ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਲ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਕੋਟਿਲਅ ਨੇ ਸੂਤਰ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਿਧਾਨ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਦੇਸ਼ ਸਮੇਂ, ਹਾਲਾਤ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਰਨਾ ਅਲਾਮਤਾਂ ਨੇ ਵੀ ਜਨਮ ਲਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰੇ। ਪੁਰਾਤਨ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕੁਦਰਤ ਨਾਲ ਤਾਲਮੇਲ ਬਣਾ ਕੇ ਹੀ ਚਲਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਵੱਡੀਆਂ ਅਲਾਮਤਾਂ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਕੁਦਰਤ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਉਸ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਸੀ। ਪਰ ਆਧੁਨਿਕ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਮਸ਼ੀਨੀਕਰਨ ਕਾਰਨ ਉਸ ਨੇ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਚੁਨੌਤੀਆਂ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੁਨੌਤੀਆਂ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਕੁਦਰਤੀ ਆਫ਼ਤਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਥੇ ਹੀ ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਲਈ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਵਧਾਉਣਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਹੀ ਕਈ ਅਲਾਮਤਾਂ ਨੇ ਜਨਮ ਲੈ ਲਿਆ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਨੁੱਖ ਕੋਲ ਕੋਈ ਹੱਲ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਖਤਮ ਕਰਕੇ ਨਵੇਂ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਅਲਾਮਤਾਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇਣ ਲਈ ਤਤਪਰ ਹੈ। ਪੁਰਾਤਨ ਭਾਰਤ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਅਧਾਰਤ ਸਮਾਜ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਆਫ਼ਤਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਜਾਂ ਹੱਲ ਵੀ ਉਹ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਅਧਾਰ ਉਤੇ ਹੀ ਕੱਢ ਲੈਂਦਾ ਸੀ ਪਰ ਅੱਜ ਜੋ ਸਮਾਜ ਨਿਰਮਤ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਹ ਸਭਿਅਤਾ ਉਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿੱਚ ਵੱਧ ਮਹੱਤਵ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਆਫ਼ਤਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਵੇਂ-ਨਵੇਂ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵਧਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਅੱਜ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਪੁਰਾਤਨ ਭਾਰਤੀ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਆਧੁਨਿਕ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਜੇ ਕਰ ਅਸੀਂ ਅਜਿਹਾ ਕਰ ਸਕੇ ਤਾਂ ਇਹ ਕੁਦਰਤ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਰਾਖੀ ਅਤੇ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਨ ਨਾਲ ਚੁੱਕਿਆ ਗਿਆ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਅਤੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਦਮ ਹੋਵੇਗਾ।

(ਲੇਖਕ ਅਟਲ ਬਿਹਾਰੀ ਵਾਜਪਾਈ ਹਿੰਦੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਭੁਪਾਲ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜ ਵਿਗਿਆਨ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਡੀਨ ਹਨ)

e-mail :pawan_sharma1967@yahoo.co.in

ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਹੇ ਡਾਕਟਰਾਂ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਲਈ ਲੰਬੀ ਮਿਆਦ ਦੇ ਕੋਰਸ ਕਾਫੀ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਚਲਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਟ੍ਰਾਮਾ ਸਰਜਰੀ ਅਤੇ ਅਹਿਮ ਸਾਂਭ ਸੰਭਾਲ ਵਿੱਚ ਐਮ ਸੀ ਐੱਚ ਦਾ ਸੁਪਰ ਸਪੈਸ਼ਿਲਿਟੀ ਕੋਰਸ ਵੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਨਾਲ ਏਮਜ਼ (ਏ ਆਈ ਆਈ ਐੱਮ ਐੱਸ) ਟ੍ਰਾਮਾ ਸਰਜਰੀ ਵਿੱਚ ਸਰਜੀਕਲ ਮਾਹਰਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖਿਅਤ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਰਸਮੀ ਡਿਗਰੀ ਕੋਰਸ ਅਰੰਭ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾ ਸੰਸਥਾਨ ਬਣ ਗਿਆ।

ਏਪੈਕਸ ਟ੍ਰਾਮਾ ਸੈਂਟਰ ਵਲੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਐੱਨ ਡੀ ਐੱਮ ਏ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਐਡਵਾਂਸ ਟ੍ਰਾਮਾ ਲਾਈਫ ਸੁਪੋਰਟ ਲਈ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਦਾ ਮੋਹਰੀ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਮੁਕੰਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਡਾਕਟਰਾਂ, ਨਰਸਾਂ ਅਤੇ ਸਹਾਇਕ ਡਾਕਟਰੀ ਅਮਲੇ ਨੂੰ ਮੁਢਲੇ ਅਤੇ ਐਡਵਾਂਸ ਟ੍ਰਾਮਾ ਲਾਈਫ ਸੁਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਸਿਖਲਾਈ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਐਡਵਾਂਸ ਟ੍ਰਾਮਾ ਲਾਈਫ ਸੁਪੋਰਟ ਲਈ ਡਾਕਟਰੀ ਅਮਲੇ ਨੂੰ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇਣ ਲਈ ਸਮਰੱਥਾ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਪਸਾਰ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਟੀਚਾ ਅਗਲੇ ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ 1800 ਡਾਕਟਰਾਂ ਅਤੇ ਨਰਸਾਂ ਨੂੰ ਐਡਵਾਂਸ ਟ੍ਰਾਮਾ ਕੇਅਰ ਵਿੱਚ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇਣਾ ਹੈ।

ਆਖਰ ਵਿੱਚ, ਸਾਨੂੰ ਜਾਪਾਨ ਵਰਗੇ ਆਫ਼ਤਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਸਬਕ ਲੈਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਜਿਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਸਪਤਾਲ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਟ੍ਰਾਮਾ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਅਤੇ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਲਈ ਇਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਕ ਕਮਾਂਡ ਕੇਂਦਰ ਅਤੇ ਹੰਗਾਮੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਜਿਥੇ ਸਾਰੇ ਹਸਪਤਾਲ ਮੌਤਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ ਲੋੜ ਲਈ ਪਹੁੰਚ ਕਰਨ।

(ਲੇਖਕ ਏਮਜ਼, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਜੇ ਪੀ ਐੱਨ ਏਪੈਕਸ ਟਰਾਮਾ ਸੈਂਟਰ ਦੇ ਟਰਾਮਾ ਸਰਜਰੀ ਅਤੇ ਕਰਿਟੀਕਲ ਕੇਅਰ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਵਿੱਚ ਸਰਜਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਹਨ।)

e-mail :amitguptaaiims@gmail.com

:mcmisra@gmail.com

ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ

ਧੀਪ੍ਰਗਾਮ ਦਵਿਵੇਦੀ

ਆਫ਼ਤ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਅਚਾਨਕ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਇਕ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਘਟਨਾ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਵਿਆਪਕ ਭੌਤਿਕ ਹਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਾਨ ਮਾਲ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਕ ਸੁਧਾਰ ਆਯੋਗ ਨੇ ਆਪਣੀ ਤੀਜੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਆਫ਼ਤ ਦੇ ਲਈ 'ਡਿਜ਼ਾਸਟਰ' ਦੀ ਥਾਂ ਉਤੇ 'ਕਰਾਈਸਿਸ' ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਹ ਉਲਟ ਸਥਿਤੀ ਹੈ ਜੋ ਮਨੁੱਖੀ, ਭੌਤਿਕ, ਵਾਤਾਵਰਣਿਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਕ ਪਰਿਪੇਖ ਨੂੰ ਵਿਆਪਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਵ ਸਿਹਤ ਸੰਗਠਨ ਆਫ਼ਤ ਦੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ, "ਕੋਈ ਘਟਨਾ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਹੋਏ ਨੁਕਸਾਨ, ਹਾਲਾਤ ਵਿੱਚ ਰੁਕਾਵਟਾਂ, ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਹਾਨੀ, ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਸਿਹਤ ਸੇਵਾਵਾਂ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਭਾਈਚਾਰੇ ਜਾਂ ਖੇਤਰ ਦੇ ਯਤਨ ਨਾਕਾਫ਼ੀ ਹੋਣ ਅਤੇ ਬਾਹਰੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਜਾਂ ਖੇਤਰ ਵਲੋਂ ਅਸਾਧਾਰਨ ਯਤਨਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇ।" ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਕਾਨੂੰਨ 2005 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਆਫ਼ਤ ਤੋਂ ਭਾਵ ਕਿਸੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਤਬਾਹੀ, ਵਿਪੱਤੀ, ਭਾਰੀ ਨੁਕਸਾਨ ਅਤੇ ਬੇਹਦ ਗੰਭੀਰ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਹੈ ਜੋ ਕੁਦਰਤੀ ਜਾਂ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਵਲੋਂ ਉਪਜਾਈ ਜਾਂ ਦੁਰਘਟਨਾਵਸ ਜਾਂ ਲਾਪ੍ਰਵਾਹੀ ਨਾਲ ਘਟੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਹਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਮਨੁੱਖ ਪੀੜਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਜਾਇਦਾਦ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਵਾਤਾਵਰਨ ਨੂੰ ਭਾਰੀ ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਆਫ਼ਤ ਦੇ ਵਰਗੀਕਰਨ ਲਈ ਗਠਿਤ ਪੰਤ ਕਮੇਟੀ (1999) ਵਲੋਂ ਪਛਾਣੀਆਂ ਗਈਆਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਆਫ਼ਤਾਂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ :

1. ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਜਲਵਾਯੂ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਆਫ਼ਤਾਂ : ਚੱਕਰਵਾਤ, ਤੁਫ਼ਾਨ, ਗੜੇਮਾਰ, ਬੱਦਲ ਫੱਟਣਾਂ, ਲੂ ਜਾਂ ਸੀਤ ਲਹਿਰ, ਬਰਫ਼ ਦੇ ਤੌਦੇ ਖਿਸਕਣੇ, ਸੋਕਾ, ਸਮੁੰਦਰ ਦਾ ਉਛਾਲ, ਬੱਦਲਾਂ ਦੀ ਗਰਜਨ ਜਾਂ ਬਿਜਲੀ ਦਾ ਗਿਰਨਾ।

2. ਧਰਤੀ ਸੰਬੰਧੀ ਆਫ਼ਤਾਂ : ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਖਿਸਕਣਾ ਜਾਂ ਚਿੱਕੜ ਦਾ ਵਹਾਅ, ਭੁਚਾਲ, ਬੰਨ੍ਹ ਦਾ ਟੁੱਟਣਾਂ, ਖਾਣ ਵਿੱਚ ਅੱਗ।

3. ਦੁਰਘਟਨਾ ਸੰਬੰਧੀ ਆਫ਼ਤਾਂ : ਜੰਗਲਾਂ ਵਿੱਚ ਅੱਗ ਲੱਗਣਾ, ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅੱਗ ਲੱਗਣਾ, ਖਾਣਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਭਰਨਾ, ਤੇਲ ਦਾ ਫੈਲਾਅ, ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਇਮਾਰਤਾਂ ਦਾ ਢਹਿਣਾ, ਇਕੋ ਨਾਲ ਕਈ ਬੰਬਾਂ ਦਾ ਵਿਸਫੋਟ, ਬਿਜਲੀ ਨਾਲ ਅੱਗ ਲੱਗਣਾ, ਹਵਾਈ, ਸੜਕੀ ਜਾਂ ਰੇਲ ਦੁਰਘਟਨਾਵਾਂ।

4. ਜੈਵਿਕ ਆਫ਼ਤਾਂ : ਮਹਾਮਾਰੀਆਂ, ਕੀੜਿਆਂ ਦਾ ਹਮਲਾ, ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੀਆਂ ਮਹਾਮਾਰੀਆਂ, ਜ਼ਹਿਰੀਲਾ ਭੋਜਨ।

5. ਰਸਾਇਣਿਕ, ਸੱਨਅਤੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣੂ ਸੰਬੰਧੀ ਆਫ਼ਤਾਂ : ਰਸਾਇਣਕ ਗੈਸ ਦਾ ਰਿਸਾਅ, ਪ੍ਰਮਾਣੂ ਬੰਬ ਗਿਰਨਾ।

ਉਪਰੋਕਤ ਆਫ਼ਤਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਵੰਡ ਸਕਦੇ ਹਾਂ :

● **ਕੁਦਰਤੀ ਆਫ਼ਤਾਂ :** ਇਸ ਦੇ ਕੁਝ ਉਦਾਹਰਣ ਹਨ ਚੱਕਰਵਾਤ, ਤੁਫ਼ਾਨ, ਗੜੇਮਾਰ, ਬੱਦਲ ਫੱਟਣਾਂ, ਲੂ ਜਾਂ ਸੀਤ ਲਹਿਰ, ਪਹਾੜ ਦਾ ਖਿਸਕਣਾ, ਸੋਕਾ, ਸਮੁੰਦਰ ਦਾ ਉਛਾਲ, ਬੱਦਲਾਂ ਦੀ ਗਰਜਨ ਜਾਂ ਬਿਜਲੀ ਦਾ ਗਿਰਨਾ, ਧਰਤੀ ਦਾ ਖਿਸਕਣਾ ਅਤੇ ਚਿੱਕੜ ਦਾ ਵਹਾਅ ਅਤੇ ਭੁਚਾਲ ਆਦਿ।

● **ਮਨੁੱਖ ਵਲੋਂ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀਆਂ ਆਫ਼ਤਾਂ :**

ਇਸ ਦੇ ਕੁੱਝ ਉਦਾਹਰਣ ਹਨ ਬੰਨ੍ਹ ਦਾ ਟੁੱਟਣਾ, ਖਾਣ ਵਿੱਚ ਅੱਗ, ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅੱਗ ਦਾ ਲਗਣਾ, ਖਾਣਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਭਰਨਾ, ਤੇਲ ਦਾ ਫੈਲਾਅ, ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਇਮਾਰਤਾਂ ਦਾ ਢਹਿਣਾ, ਇਕੋ ਨਾਲ ਕਈ ਬੰਬ ਫੁਟਣਾਂ, ਬਿਜਲੀ ਤੋਂ ਅੱਗ ਲਗਣਾ, ਸੜਕ ਅਤੇ ਰੇਲ ਦੁਰਘਟਨਾ ਆਦਿ।

ਕੁਦਰਤੀ ਆਫ਼ਤਾਂ ਕਾਰਨ ਭੌਤਿਕ ਬਦਲਾਅ

ਕੁਦਰਤੀ ਆਫ਼ਤਾਂ ਪੁਰਾਤਨ ਕਾਲ ਤੋਂ ਹੀ ਪੂਰੇ ਵਿਸ਼ਵ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਕਈ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਆਏ ਬਦਲਾਅ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਥਾਨਾਂ ਉਤੇ ਮਿਲਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਡਾਇਨਾਸੋਰ ਦਾ ਅੰਤ ਇਕ ਕੁਦਰਤੀ ਘਟਨਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਧਰਤੀ ਨਾਲ ਕੋਈ ਗ੍ਰਹਿਮੰਡਲ/ਤਾਰਾ ਟਕਰਾਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੋਏ ਵਿਨਾਸ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਥਾਨਾਂ ਉਤੇ ਮਿਲੇ ਹਨ। ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਇਹ ਵੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਅੱਜ ਟੋਬਾ ਝੀਲ ਹੈ ਉਥੇ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਜਵਾਲਾਮੁਖੀ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਭਿਆਨਕ ਰਿਸਾਅ ਨੇ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਜੀਵਨ ਲਗਭਗ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। 21ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਆਏ ਭੁਜ ਦੇ ਭੁਚਾਲ ਨੇ ਗੁਜਰਾਤ ਤੋਂ ਰਾਜਸਥਾਨ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਹਰਿਆਣਾ ਤੱਕ ਕਈ ਸਥਾਨਾਂ ਉਤੇ ਮਿੱਠੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਸਰੋਤਾਂ ਨੂੰ ਧਰਤੀ ਦੀ ਉਪਰਲੀ ਤਹਿ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਨੇ ਸਰਸਵਤੀ ਨਦੀ ਦੇ ਪੁਰਾਤਨ ਕਾਲ ਵਿੱਚ ਖਾਤਮੇ ਨੂੰ ਬਲ ਦਿੱਤਾ। ਮੰਨੇ ਪ੍ਰਮੰਨੇ ਭੂਗਰਭ ਵਿਗਿਆਨਕ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਕੇ.ਐੱਸ. ਵਾਲਿਦਆ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਵਾਲੇ ਇਕ ਮਾਹਰ ਦਲ ਨੇ ਕੋਦਰੀ ਪਾਣੀ ਦੇ ਵਸੀਲਿਆਂ, ਨਦੀ ਵਿਕਾਸ, ਰੀਗਾ ਦੀ ਰਾਖੀ ਬਾਰੇ ਮੰਤਰੀ

ਉਮਾ ਭਾਰਤੀ ਨੂੰ ਉੱਤਰ ਪੱਛਮ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਵਗਦੀਆਂ ਨਦੀਆਂ ਬਾਰੇ ਇਕ ਰਿਪੋਰਟ 15 ਅਕਤੂਬਰ 2016 ਨੂੰ ਸੋਪੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਰਸਵਤੀ ਦੇ ਅਸਤਿਤਵ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਭੁਚਾਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਰਸਵਤੀ ਨਦੀ ਤਲ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਚਲੀ ਗਈ। ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਮੁੱਖ ਸਹਾਇਕ ਨਦੀ ਯਮੁਨਾ, ਗੰਗਾ ਦੀ ਸਹਾਇਕ ਬਣ ਗਈ। ਯਮੁਨਾ ਦੀ ਧਾਰ ਬਦਲਣ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਮਹਾਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਵੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਧਰਤੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਬਦਲਾਅ ਦੇ ਚਲਦਿਆਂ ਸਰਸਵਤੀ ਭੂਮੀਗਤ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਇਹ ਗੱਲ ਨਦੀ ਦੇ ਵਹਾਅ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਆਮ ਧਾਰਨਾ ਦੇ ਕਾਫੀ ਨੇੜੇ ਹੈ। ਲਗਭਗ ਇਸੇ ਕਾਲ ਵਿੱਚ ਇਕ ਵਿਸ਼ਵੀ ਸੋਕਾ ਪਿਆ ਜਿਸ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਸੱਭਿਅਤਾਵਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੋਈਆਂ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਦੱਖਣੀ ਯੂਰੋਪ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਭਾਰਤ ਤੱਕ ਉਤੇ ਅਸਰ ਹੋਇਆ। ਲਗਭਗ 2200 ਈਸਾ ਪੂਰਵ ਵਿੱਚ ਮੇਸੋਪੋਟੇਮੀਆ ਦੀ ਸੁਮੇਰੀਆਈ ਸੱਭਿਅਤਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਇਸੇ ਸਮੇਂ ਮਿਸਰ ਦਾ ਸਮਰਾਜ ਵੀ ਜਲਵਾਯੂ ਦੇ ਬਦਲਾਅ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਆਧੁਨਿਕ ਯੁੱਗ ਦਾ ਅਤਿ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਮਚਾਉਣ ਵਾਲਾ ਤੁਫ਼ਾਨ ਸਾਲ 1201 ਵਿੱਚ ਮਿਸਰ ਅਤੇ ਸੀਰੀਆ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ 10 ਲੱਖ ਵਿਅਕਤੀ ਮਾਰੇ ਗਏ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਨ 1556 ਵਿੱਚ ਚੀਨ ਵਿੱਚ ਆਏ ਭੁਚਾਲ ਵਿੱਚ 8.50 ਲੱਖ ਵਿਅਕਤੀ ਕਾਲ ਦੀ ਭੇਟ ਚੜ੍ਹ ਗਏ ਸਨ। ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਰਤ ਦਾ ਭਿਆਨਕ ਭੁਚਾਲ ਸਨ 1737 ਵਿੱਚ ਕਲਕੱਤਾ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ 3 ਲੱਖ ਵਿਅਕਤੀ ਮਾਰੇ ਗਏ ਸਨ। ਰੂਸ, ਚੀਨ, ਸੀਰੀਆ, ਮਿਸਰ, ਈਰਾਨ, ਜਪਾਨ, ਜਾਵਾ, ਇਟਲੀ, ਮੋਰੱਕੋ, ਤੁਰਕੀ, ਮੈਕਸੀਕੋ, ਅਫ਼ਗਾਨਿਸਤਾਨ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ, ਯੂਨਾਨ, ਇੰਡੋਨੇਸ਼ੀਆ ਅਤੇ ਕੋਲੰਬੀਆ ਆਦਿ ਭੁਚਾਲ ਪ੍ਰਤਿ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਾਜ਼ੁਕ ਖੇਤਰ ਹਨ। ਹਿਮਾਲਾ ਖੇਤਰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਾਜ਼ੁਕ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਖੇਤਰ ਦੀ ਧਰਤੀ ਦੀਆਂ ਅੰਦਰੂਨੀ ਚੱਟਾਨਾਂ ਲਗਾਤਾਰ ਉੱਤਰ ਵੱਲ ਖਿਸਕ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਵਿਸ਼ਵ ਭਰ ਵਿੱਚ 10 ਅਜਿਹੇ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਜਵਾਲਾਮੁਖੀ ਹਨ ਜੋ ਵੱਡੇ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰ

ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ-ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਰਣਨੀਤੀ : (ਯੂ ਐਨ ਆਈ ਐਸ ਡੀ ਆਰ) ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕੁਦਰਤੀ ਆਫ਼ਤਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਚੀਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੂਜਾ ਸਥਾਨ ਭਾਰਤ ਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਆਫ਼ਤਾਂ ਦੀ ਰੂਪ-ਰੇਖਾ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਭੂਗੋਲਿਕ ਜਲਵਾਯੂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਅਤੇ ਧਰਤੀ ਦੀ ਬਣਤਰ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਤੋਂ ਨਿਰਧਾਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਜਿਹੜੀਆਂ ਅੰਦਰੂਨੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤੀਬਰਤਾ ਦੀਆਂ ਆਫ਼ਤਾਂ ਸਾਲਾਨਾ ਤੌਰ ਤੇ ਘਟਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ, ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਤੇ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤਤਾਵਾਂ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਤੋਂ ਜਲਵਾਯੂ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਤ ਆਫ਼ਤਾਂ ਦਾ ਸਥਾਨ ਸਭ ਤੋਂ ਉਪਰ ਹੈ।

ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕੁਦਰਤੀ ਆਫ਼ਤਾਂ

ਭੂ, ਜਲ, ਹਵਾ ਪਰਸਥਿਤੀਆਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਭਾਰਤ ਰਵਾਇਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਆਫ਼ਤਾਂ ਪ੍ਰਤਿ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਹੜ੍ਹ, ਸੋਕਾ, ਚੱਕਰਵਾਤ, ਭੁਚਾਲ ਅਤੇ ਧਰਤੀ ਖਿਸਕਣ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਆਮ ਹਨ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਲਗਭਗ 60 ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਭੂਗੋਲਿਕ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤੀਬਰਤਾ ਦੇ ਭੁਚਾਲਾਂ ਦਾ ਖ਼ਤਰਾ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। 40 ਮਿਲੀਅਨ ਹੈਕਟੇਅਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਲਗਾਤਾਰ ਹੜ੍ਹ ਆਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਕੁੱਲ 7,516 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਲੰਬੀ ਤਟਰੇਖਾ ਵਿੱਚੋਂ 5700 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਵਿੱਚ ਚੱਕਰਵਾਤ ਦਾ ਖ਼ਤਰਾ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਖੇਤੀ ਯੋਗ ਖੇਤਰ ਦਾ ਲਗਭਗ 68 ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਹਿੱਸਾ ਸੋਕੇ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਨਾਜ਼ੁਕ ਹੈ। ਅੰਡੇਮਾਨ-ਨੀਕੋਬਾਰ ਦੀਪ ਸਮੂਹ ਅਤੇ ਪੂਰਬੀ ਤੇ ਪੱਛਮੀ ਘਾਟ ਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸੁਨਾਮੀ ਦਾ ਸੰਕਟ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਈ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੱਤਝੜ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ਕ ਪੱਤਝੜ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿੱਚ ਅੱਗ ਲਗਣਾ ਆਮ ਗੱਲ ਹੈ।

ਹਿਮਾਲਿਆਈ ਖੇਤਰ ਅਤੇ ਪੂਰਬੀ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਘਾਟ ਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅਕਸਰ ਜ਼ਮੀਨ ਖਿਸਕਣ ਦਾ ਖ਼ਤਰਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਆਫ਼ਤਾਂ ਦੇ ਖ਼ਤਰਿਆਂ ਦੀ ਵਿਸਤਰਿਤ ਰੂਪਰੇਖਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਵਾਲਾ ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਹੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਹੈ, ਵਲਨਰੇਬਿਲਿਟੀ ਐਟਲਸ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਮਾਰਤ ਨਿਰਮਾਣ ਸਮਰੱਥੀ ਅਤੇ ਸੱਨਅਤੀ ਸੰਵਰਧਨ ਕੇਂਦਰ ਨੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਬੀ ਐਮ ਟੀ ਪੀ ਸੀ ਵੱਲੋਂ 1997 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਇਸ ਐਟਲਸ ਦਾ ਨਵਾਂ ਐਡੀਸ਼ਨ 2006 ਵਿੱਚ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਆਫ਼ਤਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਤਾਜ਼ਾ ਜਾਣਕਾਰੀਆਂ ਵੀ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਐਟਲਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਜਰਾਤ, ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ, ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ, ਕਰਨਾਟਕ ਅਤੇ ਬਿਹਾਰ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ, ਪਸ਼ੂਧਨ, ਮਕਾਨਾਂ ਅਤੇ ਫ਼ਸਲਾਂ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਉਪਰਲੇ 10 ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਰਾਜਸਥਾਨ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ, ਵਿੱਚ ਆਫ਼ਤਾਂ ਨਾਲ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨੁਕਸਾਨ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹਾਨੀ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਬਿਹਾਰ, ਕਰਨਾਟਕ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮਕਾਨਾਂ ਅਤੇ ਫ਼ਸਲਾਂ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਾਰ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਕੁਦਰਤੀ ਆਫ਼ਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਰ

ਇਸ ਲੇਖ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਕੁਦਰਤੀ ਆਫ਼ਤਾਂ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਕੁਦਰਤੀ ਆਫ਼ਤਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰਾਂਗੇ।

ਭੂਚਾਲ : ਭੂ-ਕੁਦਰਤੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਦੇ ਭੂਤਲ ਵਿੱਚ ਉਤਪਨ ਤਣਾਅ ਦਾ, ਉਸ ਦੇ ਤਲ ਤੇ ਅਚਾਨਕ ਮੁਕਤ ਹੋਣ ਨਾਲ, ਧਰਤੀ ਦੇ ਤਲ ਦੇ ਹਿਲਣ ਜਾਂ ਕੰਬਣ ਨੂੰ ਭੂਚਾਲ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਭੂਗਰਭੀ ਹਲਚਲਾਂ ਕਾਰਨ ਭੂਤਲ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸ਼ੈਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਪੀਡਲ ਅਤੇ ਖਿਚਾਅ ਹੋਣ ਨਾਲ ਸ਼ੈਲਾਂ ਵਿੱਚ ਉਥਲ-ਪੁਥਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਭੂਚਾਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕੁੱਝ ਸੀਮਤ ਭੂਚਾਲ ਧਰਤੀ ਦੇ ਵੱਧ ਡੂੰਘਾਈ (300 ਤੋਂ 700 ਕਿਲੋਮੀਟਰ) ਵਿੱਚ ਤਲ ਵਿੱਚ ਹਲਚਲ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਵੀ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਭੂਚਾਲ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਕਈ ਵਾਰ ਮਨੁੱਖੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਵੀ ਭੂਚਾਲ ਆ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਵਿਸ਼ਵ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਭੂਚਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਡੂੰਘਾਈ ਵਾਲੇ ਭੂਚਾਲਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੈ।

ਭੂਚਾਲ ਦੀ ਹਲਚਲ/ਕੰਬਣੀ ਆਪਣੇ ਕੇਂਦਰਬਿੰਦੂ ਉੱਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਉਥੋਂ ਦੂਰੀ ਵਧਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਇਸ ਦੀ ਤੀਬਰਤਾ ਘਟਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਭੂਕੰਪਣ ਤਰੰਗਾਂ ਤਿੰਨ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਪ੍ਰਥਮ, ਦੂਜੀਆਂ ਅਤੇ ਧਰਾਤਲੀ। ਭੂਚਾਲ ਨਾਲ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨੁਕਸਾਨ ਧਰਾਤਲੀ ਤਰੰਗਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਭਾਰਤੀ ਉਪਮਹਾਦੀਪ ਵਿੱਚ ਭੂਚਾਲ ਦਾ ਖਤਰਾ ਹਰ ਥਾਂ ਅਲਗ-ਅਲਗ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਭੂਚਾਲ ਦੇ ਖੇਤਰ ਦੇ ਅਧਾਰ ਉੱਤੇ ਚਾਰ ਹਿੱਸਿਆਂ ਜ਼ੋਨ-2, ਜ਼ੋਨ-3, ਜ਼ੋਨ-4 ਅਤੇ ਜ਼ੋਨ-5 ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਜ਼ੋਨ-2 ਸਭ ਤੋਂ ਘੱਟ ਖਤਰੇ ਵਾਲਾ ਜ਼ੋਨ ਹੈ ਅਤੇ ਜ਼ੋਨ 5 ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਖਤਰੇ ਵਾਲਾ ਜ਼ੋਨ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਉੱਤਰ ਪੂਰਬ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰਾਜ ਜੰਮੂ-ਕਸ਼ਮੀਰ, ਉਤਰਾਖੰਡ ਅਤੇ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੁੱਝ ਹਿੱਸੇ ਜ਼ੋਨ-5 ਵਿੱਚ ਹੀ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਤਰਾਖੰਡ ਦੇ ਘੱਟ ਉੱਚਾਈ ਵਾਲੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਧੇਰੇ ਹਿੱਸੇ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਜ਼ੋਨ-4 ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਘੱਟ ਖਤਰੇ ਵਾਲੇ ਜ਼ੋਨ-3 ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਦ ਕਿ ਦੱਖਣ ਦੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਹਿੱਸੇ ਸੀਮਤ ਖਤਰੇ ਵਾਲੇ ਜ਼ੋਨ-2 ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਰਾਜਧਾਨੀ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਕਈ ਇਲਾਕੇ ਹਨ ਜੋ ਜ਼ੋਨ-5 ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਤਰੇ ਵਾਲੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੱਖਣੀ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਕਈ ਸਥਾਨ ਅਜਿਹੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜੋ ਜ਼ੋਨ-4 ਜਾਂ ਜ਼ੋਨ-5 ਵਰਗੇ ਖਤਰੇ ਵਾਲੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਦੂਸਰੇ ਜ਼ੋਨ-5 ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੁਝ ਇਲਾਕੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਥੇ ਭੂਚਾਲ ਦਾ ਖਤਰਾ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਹ ਜ਼ੋਨ-2 ਵਾਂਗ ਘੱਟ ਖਤਰੇ ਵਾਲੇ ਹੋਣ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਲਾਡੂਰ (ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ), ਕੱਛ (ਗੁਜਰਾਤ) ਜੰਮੂ-ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿੱਚ ਬੇਹੱਦ ਭਿਆਨਕ ਭੂਚਾਲ ਆ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਕੱਛ ਵਿੱਚ 26 ਜਨਵਰੀ 2001 ਨੂੰ ਆਇਆ ਭੂਚਾਲ 8.1 ਤੀਬਰਤਾ ਦਾ ਸੀ। ਇਸ

ਦੇ ਕਾਰਨ 20 ਲੱਖ ਵਿਅਕਤੀ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਲਗਭਗ 30,000 ਵਿਅਕਤੀ ਮਾਰੇ ਗਏ ਸਨ। ਭੂਚਾਲ ਮਾਹਰਾਂ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਭੂਚਾਲ ਅੱਲਾ ਬੰਦ ਭਰੰਸ਼ ਦੇ ਖਿਸਕਣ ਕਾਰਨ ਆਇਆ ਸੀ। ਨੇਪਾਲ ਵਿੱਚ 25 ਅਪ੍ਰੈਲ 2015 ਨੂੰ ਆਇਆ ਭੂਚਾਲ 7.9 ਤੀਬਰਤਾ ਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 7.3 ਤੀਬਰਤਾ ਦਾ 12 ਮਈ ਨੂੰ ਇਕ ਹੋਰ ਭੂਚਾਲ ਆਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਪਲੇਟ ਦਾ ਉਪਰ ਨੀਚੇ ਹੋਣਾ ਸੀ।

ਭੂਚਾਲ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਵਿੱਚ ਕਈ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਭੂਚਾਲ ਬਾਰੇ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਆਉਣ ਦੀ ਅਗਾਊਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਲਈ ਤੰਤਰ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ। ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਕੁੱਝ ਉਦਾਹਰਣ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਪੂਰਬਘਾਤ, ਜਾਨਵਰਾਂ ਅਤੇ ਪੰਛੀਆਂ ਦਾ ਵਿਹਾਰ ਆਦਿ। ਸੋ, ਇਸ ਦੇ ਲਈ ਇਸ ਨਾਲ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਨੁਕਸਾਨ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਅਤੇ ਭੂਚਾਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਹੂਲਤਾਂ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਭੂਚਾਲ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਪੰਜ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਆਧਾਰ ਸਤੰਭ

1. ਨਵੀਆਂ ਭੂਚਾਲ ਦੀ ਖੋਜ ਸੰਬੰਧੀ ਤਕਨਾਲੋਜੀਆਂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ।
2. ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਤਕਨੀਕਾਂ ਦਾ ਮੁੜ ਗਠਨ ਅਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤੀ।
3. ਨਿਯਮਬੱਧ ਅਤੇ ਪਰਿਵਰਤਨ (ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਾਣਕਾਂ ਦੇ ਅਨੁਰੂਪ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹਰੇਕ ਪੰਜ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਦਾ ਮੁੜ-ਨਰੀਖਣ)।
4. ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਅਤੇ ਤਿਆਰੀ (ਭੂਚਾਲ ਨਿਵਾਰਣ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਪਸਾਰ)।
5. ਸਮਰੱਥਾ ਨਿਰਮਾਣ (ਸਿਖਲਾਈ ਆਦਿ)।

ਭੂਚਾਲ ਦੇ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਅਤੇ ਬਚਾਅ ਕਾਰਜ

1. ਖੋਜ ਅਤੇ ਬਚਾਅ।
2. ਆਫ਼ਤ ਰਾਹਤ।

3. ਅਕਸਮਾਤ ਸਮੁੱਚੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਤੰਤਰ ਦਾ ਵਿਕਾਸ।

ਹੜ੍ਹ

ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਹੜ੍ਹ ਦਾ ਅਰਥ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਨਦੀ ਜਾਂ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਆਪਣੇ ਕੰਢਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਭਰ ਦੇਣਾ। ਵਿਸ਼ਵ-ਭਰ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੜ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖ਼ਤਰਿਆਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰ ਰਹੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦਾ ਵੀ ਨਾਮ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਲਗਭਗ ਸਾਰੇ ਨਦੀ ਬੇਸਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹੜ੍ਹ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਦੇਸ਼ ਦੇ 36 ਰਾਜਾਂ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰੀ ਸ਼ਾਸਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 22 ਵਿੱਚ ਹੜ੍ਹ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਾਰਨ 40 ਮਿਲੀਅਨ ਹੈਕਟੇਅਰ ਇਲਾਕੇ ਅਰਥਾਤ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਭੂਗੋਲਿਕ ਖੇਤਰਫਲ ਦੇ ਲਗਭਗ ਅੱਠਵੇਂ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਹੜ੍ਹ ਦਾ ਖ਼ਤਰਾ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਖੇਤਰ ਹੈ ਗੰਗਾ ਬ੍ਰਹਮਪੁਤਰ ਦਾ ਮੈਦਾਨ। ਹੜ੍ਹ ਦਾ ਮੁੱਖ ਪ੍ਰਕੋਪ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਬਿਹਾਰ, ਬੰਗਾਲ, ਅਸਾਮ ਅਤੇ ਓਡੀਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਪੂਰਾ ਸਾਲ ਮੀਂਹ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਬਲਕਿ ਇਸ ਦਾ 90 ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਹਿੱਸਾ ਸੀਮਤ ਕੁੱਝ ਮਹੀਨਿਆਂ (ਜੂਨ ਤੋਂ ਸਤੰਬਰ) ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤ ਵਿੱਚ ਨਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭੰਡਾਰਨ ਜਾਂ ਵਹਿਣ ਸਮਰੱਥਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਪਾਣੀ ਆਸ-ਪਾਸ ਫੈਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਹੜ੍ਹ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਤਾਲਮੇਲ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਹੜ੍ਹ ਦਾ ਪਾਣੀ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਉਪਜਾਊ ਮਾਦਾ ਵੀ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਝੋਨੇ ਦੀ ਫਸਲ ਲਈ ਲਾਭਕਾਰੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੜ੍ਹ ਦੀ ਮਾਰ ਨਾਲ ਹਰ ਸਾਲ ਲੱਖਾਂ ਲੋਕ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਜਾਇਦਾਦ ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਖੇਤੀ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਹੜ੍ਹ ਨੂੰ ਪੰਜ ਕਿਸਮਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਸਕਦੇ ਹਾਂ :

1. ਨਦੀ ਦਾ ਹੜ੍ਹ : ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮੀਂਹ, ਗਲੇਸ਼ੀਅਰਾਂ ਦਾ ਪਿਘਲਣਾ ਆਦਿ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

2. ਤੱਟਾਂ ਦਾ ਹੜ੍ਹ : ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

3. ਸਰੋਵਰੀ ਹੜ੍ਹ : ਇਹ ਸਰੋਵਰਾਂ ਦੇ ਬੰਨ੍ਹ ਟੁੱਟਣ ਕਾਰਨ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।

4. ਮਨੁੱਖੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਕਾਰਨ ਹੜ੍ਹ : ਹੜ੍ਹ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਭੌਤਿਕ ਅਤੇ ਵਾਯੂਮੰਡਲੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਨਤੀਜਾ ਹੈ ਪਰ ਹੁਣ ਮਨੁੱਖੀ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਇਸ ਦੇ ਆਉਣ ਨੂੰ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਤੀਬਰਤਾ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਵਧਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਹੜ੍ਹ ਦੇ ਕਾਰਨ

(1) ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮੀਂਹ, (2) ਬੱਦਲਾਂ ਦਾ ਫੱਟਣਾ, (3) ਚੱਕਰਵਾਤ, (4) ਪੁਰਾਣੇ ਜਲ ਭੰਡਾਰਨ ਖੇਤਰ, (5) ਲੋੜ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਹਾਅ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ, (6) ਧਰਤੀ ਦਾ ਖਿਸਕਣਾ, (7) ਵਿਸਧਰਾਂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ, (8) ਵਹਿਣ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿੱਚ ਕਮੀ, (9) ਬਰਫੀਲੀਆਂ ਝੀਲਾਂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਟੁੱਟਣਾ, (10) ਜੰਗਲਾਂ ਦੀ ਕਟਾਈ, (11) ਦੋਸ਼ਪੂਰਨ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਢੰਗ, (12) ਦੋਸ਼ਪੂਰਨ ਸਿੰਜਾਈ ਪ੍ਰਣਾਲੀ, (13) ਸ਼ਹਿਰੀ ਖੇਤਰ ਦਾ ਵਧਣਾ, (14) ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਕਾਰਜ, (15) ਮਨੁੱਖ ਵਲੋਂ ਨਦੀਆਂ ਦੇ ਹੜ੍ਹ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਬਸਤੀਆਂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ।

ਹੜ੍ਹ ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ

ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 1949 ਅਤੇ 1954 ਵਿੱਚ ਆਏ ਹੜ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਿਸਤਰਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ। ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਕਈ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਹੜ੍ਹ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਲਈ ਲਾਗੂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। 1976 ਵਿੱਚ ਹੜ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਬਾਰੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਬਣਿਆ।

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰੇ ਹੜ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਉਪਾਅ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੜ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਪਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਗਰੂਕ ਕਰਨਾ, ਸਿੱਖਿਅਤ ਕਰਨਾ, ਸਿਖਲਾਈ ਦੇਣਾ, ਸਥਾਨਕ ਰਾਹਤ ਕੇਂਦਰਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ, ਹੜ੍ਹ ਆਉਣ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖ ਅਤੇ ਜਾਨਵਰਾਂ ਲਈ ਸ਼ਰਨਗਾਹਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਆਦਿ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।

ਹੜ੍ਹ ਆਉਣ ਤੇ ਬਚਾਅ ਰਾਹਤ ਅਤੇ

ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਖਾਲੀ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪੀਣ ਵਾਲੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਉਪਲਬਧਤਾ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿਹਤ ਸੇਵਾਵਾਂ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਦ ਕਿ ਹੜ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਸਮਾਪਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਹਾਮਾਰੀ ਰੋਕਣ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮੁੜ-ਵਸੇਬੇ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਹੜ੍ਹ ਦੇ ਸਿਰਫ਼ ਨੁਕਸਾਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹਨ ਸਗੋਂ ਹੜ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਾਭ ਵੀ ਹਨ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਖੇਤੀ ਯੋਗ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਉਪਜਾਊ ਮਿੱਟੀ ਮਿਲਣਾ, ਜ਼ਮੀਨਦੋਜ ਪਾਣੀ ਦੇ ਪੱਧਰ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਆਦਿ। ਸੋ ਹੜ੍ਹ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਾਭਾਂ ਦਾ ਵੀ ਧਿਆਨ ਰੱਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਹੜ੍ਹ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਉਪਾਅ

1. ਪੌਦੇ ਲਗਾਉਣੇ ਅਤੇ ਜੰਗਲਾਂ ਦੀ ਕਟਾਈ ਉਤੇ ਰੋਕ ਲਗਾਉਣੀ।

2. ਪਾਣੀ ਦੇ ਵਹਾਅ ਵਿੱਚ ਕਮੀ ਲਿਆਉਣੀ।

3. ਬੰਨ੍ਹ ਬਣਾਉਣਾ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣੇ ਬੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਕਰਨਾ।

4. ਜ਼ਮੀਨਦੋਜ ਪਾਣੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਬਦਲਾਅ।

5. ਹੜ੍ਹ ਦੀ ਭਵਿੱਖਵਾਣੀ (ਕੇਂਦਰੀ ਜਲ ਆਯੋਗ ਨੇ ਹੜ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਗਾਊਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਚਿਤਾਵਨੀ ਦੀ ਇਕ ਦੇਸ਼ ਵਿਆਪੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ 157 ਕੇਂਦਰ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ ਜੋ 62 ਨਦੀਆਂ ਨੇੜੇ ਸਥਿਤ ਹਨ)।

6. ਹੜ੍ਹ ਖੇਤਰ ਦਾ ਮੰਡਲਣ।

7. ਵਿਧਾਨਕ ਉਪਾਅ।

ਸੋਕਾ

ਵਿਗਿਆਨਕਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸੋਕਾ ਉਹ ਕੁਦਰਤੀ ਅਵਸਥਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਮੀਂਹ ਆਮ ਨਾਲੋਂ ਘੱਟ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਵਾਸਪੀਕਰਨ ਤੋਂ ਵੀ ਘੱਟ ਹੋਵੇ। ਸੋਕਾ ਮੌਸਮ ਦੀ ਉਹ ਅਵਸਥਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਮੀਂਹ ਨਾ ਪਿਆ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਖੁਸ਼ਕੀ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਬਣੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਭਾਰਤੀ ਮੌਸਮ ਵਿਗਿਆਨ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸੋਕਾ ਉਸ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ

ਭੂਗੋਲਿਕ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਅਸਲ ਬਾਰਸ਼ ਆਮ ਮੀਂਹ ਤੋਂ 75 ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਆਈ ਐੱਮ ਡੀ ਨੇ ਸੋਕੇ ਨੂੰ ਦੋ ਸਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਹੈ - ਭਿਆਨਕ ਸੋਕਾ ਅਤੇ ਆਮ ਸੋਕਾ। ਭਿਆਨਕ ਸੋਕੇ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਮੀਂਹ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਆਮ ਦੇ 50 ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਤੋਂ ਵੀ ਘੱਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਦ ਕਿ ਆਮ ਸੋਕੇ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਵਿੱਚ ਇਹ ਮਾਤਰਾ 25 ਤੋਂ 50 ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਤੱਕ ਘੱਟ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਆਮ ਬਾਰਸ਼ 117 ਸੈ.ਮੀ. ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਵੀ ਭੂਗੋਲਿਕ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਲਈ ਕਾਫੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪੱਧਰ ਤੇ ਉਤਰਾਅ-ਚੜ੍ਹਾਅ ਅਤੇ ਸਥਾਨਕ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਭਿੰਨਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸੋਕੇ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਬਾਰਸ਼ ਕਦੀ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਦੀ ਜਲਦੀ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਦੀ ਇਸ ਦੀ ਵੰਡ ਵੀ ਇਕੋ ਸਮਾਨ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ। ਸੋਕੇ ਅਤੇ ਮੀਂਹ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਲਈ ਮੀਂਹ ਦੇ ਵਿਚਰਣ ਗੁਣਾਂਕ ਦਾ ਉਪਯੋਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਇਹ 15-30 ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਉੱਚ ਵਿਚਰਣ ਵਾਲੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਰਾਜਸਥਾਨ ਅਤੇ ਗੁਜਰਾਤ ਹਨ ਜਿਥੇ ਇਹ ਮਾਤਰਾ 80 ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਤੱਕ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੇ ਕਾਰਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸੋਕਾ ਇਕ ਆਮ ਘਟਨਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਛਾਂ ਵਾਲੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਪੱਛਮੀ ਘਾਟ ਦੇ ਛਾਂ ਵਾਲੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ 50 ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਤੱਕ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਕਾਰਨ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਅਤੇ ਕਰਨਾਟਕ ਵਿੱਚ ਸੋਕੇ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਬਣਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਮੀਂਹ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਜੇ ਸੋਕਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਮੌਸਮੀ ਸੋਕਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਮਿੱਟੀ ਵਿੱਚ ਨਮੀ ਇੰਨੀ ਘੱਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਖੇਤੀ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਨੂੰ ਖੇਤੀ ਸੋਕਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਮੌਸਮੀ ਸੋਕੇ ਕਾਰਨ ਜਦੋਂ ਝੀਲਾਂ, ਤਲਾਬਾਂ ਆਦਿ ਦਾ ਪਾਣੀ ਸੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਾਣੀ ਦੇ ਚੱਕਰ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਉਲਟ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਹਾਈਡਰੋਲਾਜਿਕਲ ਸੋਕਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਸੋਕੇ ਕਾਰਨ ਕਿਸੇ ਵਸਤੂ ਦੀ ਉਤਪਾਦਕਤਾ ਘਟ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਸਥਿਤਕ ਸੋਕਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਸੇਕਾ ਆਉਣ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਹੈ : (1) ਮੀਂਹ ਦੀ ਕਮੀ, (2) ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਜੰਗਲਾਂ ਦੀ ਕਟਾਈ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿੱਚ ਬਦਲਾਅ, (3) ਜ਼ਮੀਨਦੋਜ਼ ਪਾਣੀ ਦੀ ਲੋੜ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਵਰਤੋਂ, (4) ਮੀਂਹ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਬਚਾਅ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਬੰਦ ਕਰਨਾ, (5) ਨਕਲੀ ਬੰਨ੍ਹ ਅਤੇ ਨਦੀ ਮਾਰਗ ਵਿੱਚ ਬਦਲਾਅ ਅਤੇ (6) ਜਲਵਾਯੂ ਬਦਲਾਅ।

ਸੇਕੇ ਦਾ ਨਤੀਜਾ

ਪਾਣੀ ਦੀ ਕਮੀ ਕਾਰਨ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਉੱਤੇ ਮਾੜਾ ਅਸਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਖਤਰੇ ਵਿੱਚ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਭਿਆਨਕ ਸੇਕੇ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਵਿੱਚ ਕਈ ਜੰਤੂਆਂ ਦੀ ਮੌਤ ਤੱਕ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਨਾਲ ਹੀ ਲਗਭਗ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੌਦਿਆਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਵੀ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਸੁਕਣ ਕਾਰਨ ਖੇਤੀ ਲਗਭਗ ਨਾਮੁਮਕਿਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਖੇਤੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਘਟਣ ਅਤੇ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੀ ਕਮੀ ਹੋਣ ਲਗਦੀ ਹੈ। ਸੇਕਾ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਉਪਜਾਊ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਵੀ ਘਟਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਸ ਕਾਰਨ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕਮੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਵਿਕਾਸ ਉੱਤੇ ਵੀ ਨਾਂਹ ਪੱਖੀ ਅਸਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਸੇਕੇ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਨ

ਸੇਕਾ ਕਦੀ ਵੀ ਅਚਾਨਕ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਇਸ ਦੇ ਲੱਛਣ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦਿਸਣ ਲਗਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਮੋਨਸੂਨ ਵਿੱਚ ਕਮੀ ਜਾਂ ਇਸ ਦਾ ਦੇਰ ਨਾਲ ਆਉਣਾ, ਮੀਂਹ ਦੀ ਵੰਡ ਵਿੱਚ ਅਸਮਾਨਤਾ ਦਾ ਵਧਣਾ, ਤਾਪਮਾਨ ਵਿੱਚ ਬਦਲਾਅ, ਜੰਗਲਾਂ ਦੀ ਕਮੀ ਆਦਿ। ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਸੇਕੇ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਸੇਕੇ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਵਿੱਚ ਦਰੱਖਤਾਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ। ਦਰੱਖਤ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਪਾਣੀ ਦੇ ਚੱਕਰ ਨੂੰ ਨਿਯੰਤ੍ਰਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਸਗੋਂ ਨਮੀ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਪੌਦੇ ਲਗਾਉਂਦੇ

ਸਮੇਂ ਸਥਾਨਕ ਵਾਤਾਵਰਨ ਦਾ ਵੀ ਧਿਆਨ ਰਖਿਆ ਜਾਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪੌਦੇ ਲਗਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਥਾਨਕ ਪਰਜਾਤੀਆਂ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਰਸਾਤੀ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਦੇ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਅਤੇ ਮਿੱਥਿਅਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਾਣੀ ਦੀ ਵੰਡ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਵੀ ਸੇਕੇ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਦੇ ਲਈ ਇਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਪੁਰਾਣੇ ਜਲ ਭੰਡਾਰਾਂ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੁੜ-ਸੁਰਜੀਤੀ ਅਤੇ ਨਵਿਆਂ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਵੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਖੇਤੀ ਵਿੱਚ ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨਤਾ, ਫ਼ਸਲੀ ਚੱਕਰ ਅਤੇ ਨਦੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਜੋੜਨ ਨਾਲ ਵੀ ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਨਜਿੱਠਣ ਅਤੇ ਰੋਕਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਬੱਦਲਾਂ ਦਾ ਫਟਣਾ

ਇਕ ਸੀਮਤ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਤੀਬਰਤਾ ਨਾਲ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਬਾਰਿਸ਼ ਬੱਦਲਾਂ ਦਾ ਫਟਣਾ ਕਹਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਸੀਮਤ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਬਾਰਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕੁੱਝ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਲੋਹ ਨੇ ਇਸ ਤਬਾਹੀ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਕਾਰਨ ਮੈਦਾਨੀ ਅਤੇ ਪਹਾੜੀ ਦੋਨੋਂ ਖੇਤਰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਕਾਰਨ ਅਚਾਨਕ ਹੜ੍ਹ, ਧਰਤੀ ਦਾ ਖੁਰਨਾ ਆਦਿ ਘਟਨਾਵਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਨਦੀਆਂ ਦੇ ਜਲ ਭੰਡਾਰਾਂ ਦੇ ਬੰਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਾਰਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਤੋੜ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਤਬਾਹੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜਿਥੇ ਵੀ ਇਹ ਘਟਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਥੇ ਤੇਜ਼ ਗਤੀ ਮੀਂਹ ਅਤੇ ਮੀਂਹ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਤੇਜ਼ ਵਹਾਅ ਦੇ ਕਾਰਨ ਜਾਇਦਾਦ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਦੋਨਾਂ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਉਠਾਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਅਨੁਮਾਨ ਅਸਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਅਤ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਬੱਦਲ ਫਟਣ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਕੀ ਕਰਨਾਂ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ? ਨਾਲ ਹੀ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤੁਰਤ ਸਹਾਇਤਾ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਈ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਚੱਕਰਵਾਤ

ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਉਸ਼ਣ ਕਟੀਬੰਦੀ

ਚੱਕਰਵਾਤ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਅਜੇ ਵਰਦਾ ਚੱਕਰਵਾਤ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪੂਰਵੀ ਤੱਟ ਉੱਤੇ ਬਹੁਤ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਸੀ। ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਵਿੱਚ ਚੱਕਰਵਾਤ ਵਰਦਾ ਕਾਰਨ ਕਈ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ। ਕਈ ਜਗ੍ਹਾ ਉੱਤੇ ਕਈ ਦਰੱਖਤ ਸੜਕਾਂ ਉੱਤੇ ਡਿੱਗ ਪਏ ਅਤੇ ਬਿਜਲੀ ਪੂਰਤੀ ਬੰਦ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਦੋਹਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਤਟੀ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਭਾਰੀ ਮੀਂਹ ਪਿਆ ਅਤੇ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਉੱਤੇ ਤੁਫ਼ਾਨ ਦੀ ਰਫ਼ਤਾਰ 140 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਪ੍ਰਤਿ ਘੰਟਾ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਵਰਦਾ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਗੁਲਾਬ। ਮਈ 2016 ਵਿੱਚ ਰੋਗਾਨੂੰ ਚੱਕਰਵਾਤ ਸ੍ਰੀਲੰਕਾ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚਿਆ, ਜਿਸ ਦੇ ਕਾਰਨ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਈ ਤੱਟੀ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੜ੍ਹ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਬਣ ਗਏ ਅਤੇ ਕਈ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ਮੀਨ ਧਸ ਗਈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 2014 ਵਿੱਚ ਹੁਦਹੁਦ ਚੱਕਰਵਾਤ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪੂਰਬੀ ਤੱਟ ਉੱਤੇ ਤਬਾਹੀ ਮਚਾਈ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਕਾਰਨ ਲਗਭਗ 1.63 ਬਿਲੀਅਨ ਡਾਲਰ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਚੱਕਰਵਾਤਾਂ ਤੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਵੀ ਹੈ। ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਭਾਰਤ ਦਾ ਪੂਰਬੀ ਤੱਟ ਲਗਾਤਾਰ ਇਸ ਦੀ ਮਾਰ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਸਾਈਕਲੋਨੋਨਿਸਿਸ, ਚੱਕਰਵਾਤ ਗਠਨ ਅਤੇ ਉਤਪੱਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਦੱਸਦਾ ਹੈ।

ਉਸ਼ਣ ਕਟੀਬੰਦੀ ਚੱਕਰਵਾਤ ਇਕ ਤੁਫ਼ਾਨ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਹੈ, ਜੋ ਇਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹੇਠਲੇ ਦਬਾਅ ਕੇਂਦਰ ਅਤੇ ਭਾਰੀ ਤੁਫ਼ਾਨਾਂ ਵਲੋਂ ਨਿਰਮਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਤੇਜ਼ ਹਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਭਾਰੀ ਮੀਂਹ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਚੱਕਰਵਾਤ ਦਾ ਜਨਮ ਉਦੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਨਮੀ ਵਾਲੀਆਂ ਹਵਾਵਾਂ ਦੇ ਉਪਰ ਉੱਠਣ ਨਾਲ ਗਰਮੀ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਨਮੀ ਵਾਲੀਆਂ ਹਵਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਲੋੜ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਜਲਵਾਸ਼ਪ ਇਕੱਤਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਹੋਰਨਾ ਚੱਕਰਵਾਤ ਹਨ੍ਹੇਰੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਨਰਵੇਸਟਰ, ਯੂਰੋਪੀ ਹਨ੍ਹੇਰੀਆਂ ਅਤੇ ਧਰੁਵੀ ਹੇਠਲੀਆਂ ਹਨ੍ਹੇਰੀਆਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਾਪ ਤੰਤਰਾਂ ਵਲੋਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਚੱਕਰਵਾਤ ਭੂਮੱਧ ਰੇਖਾ ਤੋਂ 10 ਡਿਗਰੀ ਦੀ ਦੂਰੀ ਉੱਤੇ

ਸ਼ਾਂਤ ਕਟਿਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਚੱਕਰਵਾਤ ਸ਼ਬਦ 'ਅਜਿਹੀਆਂ ਹਨੇਰੀਆਂ ਦੇ ਚੱਕਰਵਾਤੀ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਉਲੇਖ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉੱਤਰੀ ਗੋਲਾਕਾਰ ਦੇ ਦੱਖਣ ਵੱਲ ਘੁੰਮਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਸਥਾਨ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਅਧਾਰ ਉੱਤੇ ਇਕ ਉਸ਼ਣ ਕਟਿਬੰਧੀ ਚੱਕਰਵਾਤ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਹਰੀਕੇਨ, ਟਾਈਫੂਨ, ਟਰੋਪਿਕਲ ਸਟਾਰਮ, ਸਾਈਕਲੋਨਿਕ। ਬਟਾਰਮ, ਟਰਾਪਿਕਲ ਡਿਪ੍ਰੈਸ਼ਨ ਅਤੇ ਸਿਰਫ ਸਾਈਕਲੋਨ ਇਸ ਦੀ ਚੌੜਾਈ ਸੌ ਮੀਟਰ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਚੱਕਰਵਾਤ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਹਵਾ ਦਾ ਭਾਰ ਸਭ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਚੱਕਰਵਾਤ ਦੀ ਅੱਖ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਵਿਆਸ 5 ਤੋਂ 50 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਤੱਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਮਾਮੂਲੀ ਹਵਾ ਚਲਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਵਾਤਾਵਰਨ ਸ਼ਾਂਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਬੱਦਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਨੀਲਾ ਅਕਾਸ਼ ਚੱਕਰਵਾਤ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਤਾਪਮਾਨ ਵੀ ਵੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਬਾਹਰੀ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਸੰਘਣੇ ਬੱਦਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹਵਾ ਤੇਜ਼ ਰਫ਼ਤਾਰ ਨਾਲ ਘੁੰਮਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਕਾਰਨ ਇਸ ਨੂੰ ਚੱਕਰਵਾਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਰਫ਼ਤਾਰ 100-120 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਪ੍ਰਤਿ ਘੰਟਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਵਧ ਕੇ 150-200 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਪ੍ਰਤਿ ਘੰਟਾ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਹੁਦਹੁਦ ਚੱਕਰਵਾਤ ਦੀ ਰਫ਼ਤਾਰ 215 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਪ੍ਰਤਿ ਘੰਟੇ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਸੀ। ਚੱਕਰਵਾਤਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰੀ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਨਾਜ਼ੁਕ ਬੱਦਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਬਾਹਰੀ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਣਤਰ ਅਕਸਰ ਮਹਾਦੀਪ ਦੇ ਪੂਰਵੀ ਤੱਟ ਉੱਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ ਬੰਗਾਲ ਦੀ ਖਾੜੀ ਵਿੱਚ ਅਰਬ ਸਾਗਰ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਧੇਰੇ ਚੱਕਰਵਾਦ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਚੱਕਰਵਾਤ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਬਹੁਤ ਤਾਕਤਵਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਤਬਾਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਮਾਹਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਜਲਵਾਯੂ ਤੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਆਫ਼ਤਾਂ ਵਿੱਚ ਚੱਕਰਵਾਤ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਤਬਾਹਕਰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਜਿਥੋਂ ਵੀ ਗੁਜ਼ਰਦੇ ਹਨ ਉਥੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਢਾਂਚਿਆਂ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰ

ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਲਾਈਨ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਸੜਕਾਂ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਦਰੱਖਤ ਉੱਖੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਰਾਹਤ ਅਤੇ ਬਚਾਅ ਕਾਰਜ ਚਲਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਨਾਲ ਹੀ ਤੇਜ਼ ਮੀਂਹ ਕਾਰਨ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਮਹਾਮਾਰੀ ਦਾ ਖ਼ਤਰਾ ਵੀ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਚੱਕਰਵਾਤ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਥੋਂ ਇਹ ਧਰਤੀ ਵੱਲ ਵਧਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਗਮਨ ਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਸੂਚਨਾ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਉਪਲਬਧ ਕਰਵਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦੀ ਹਾਨੀ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਚੱਕਰਵਾਤਾਂ ਦੇ ਲਈ ਚੱਕਰਵਾਤ ਸ਼ਰਨਗਾਹਾਂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਅਜਿਹੇ ਮਕਾਨਾਂ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜੋ ਤੇਜ਼ ਹਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਮੀਂਹ ਵਿੱਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰਹਿਣ। ਹੜ੍ਹ ਦੇ ਸਹੀ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਲਈ ਚੱਕਰਵਾਤ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਛੋਟੇ ਚੋਆਂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਤੱਟਵਰਤੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਡੂੰਘੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਸੂਈ ਵਰਗੇ ਪੱਤਿਆਂ ਵਾਲੇ ਦਰੱਖਤਾਂ ਦੀ ਲਾਈਨ ਲਗਾਉਣਾ ਵੀ ਫਾਇਦੇਮੰਦ ਹੈ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵਾਧੂ ਜੰਗਲੀ ਦਰੱਖਤ ਵੀ ਲਗਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੱਟਵਰਤੀ ਸ਼ਰਣ ਪੱਟੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਚੱਕਰਵਾਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੜ੍ਹ ਅਤੇ ਮਹਾਮਾਰੀ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਉਪਾਅ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਭਾਰਤੀ ਮੌਸਮ ਵਿਗਿਆਨ ਵਿਭਾਗ ਨੇ ਆਫ਼ਤ ਚਿਤਾਵਨੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਪਗ੍ਰਿਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਚੱਕਰਵਾਤਾਂ ਦੀ ਚਿਤਾਵਨੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਰਣਨੀਤੀ

ਕਿਸੇ ਵੀ ਆਫ਼ਤ ਦੇ ਲਈ, ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਚਾਰ ਚਰਣਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾ ਚਰਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਆਫ਼ਤ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ। ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿੱਚ ਯਤਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਆਫ਼ਤ ਦੀ ਅਗਾਊਂ ਸੂਚਨਾ ਬਾਰੇ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਜਲਦ ਤੋਂ ਜਲਦ ਸਾਵਧਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖੀ ਹਾਨੀ ਨੂੰ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਦੂਜਾ ਚਰਨ

ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਆਫ਼ਤਾਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ। ਇਸ ਚਰਨ ਵਿੱਚ ਦੁਰਘਟਨਾਂ ਦੇ ਵਾਪਰਦਿਆਂ ਹੀ ਸਾਰੇ ਸੰਬੰਧਿਤ ਵਿਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਤੁਰਤ ਸੂਚਨਾ ਪਹੁੰਚਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਹੰਗਾਮੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤਿਕਿਰਿਆ ਦਾ ਸਮਾਂ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੋਵੇ ਇਸ ਲਈ ਆਫ਼ਤ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦਾ ਲੋੜੀਂਦਾ ਭੰਡਾਰਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤੀਜਾ ਚਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਰਾਹਤ ਸਮੱਗਰੀ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ ਜਿਵੇਂ ਭੋਜਨ, ਪਾਣੀ, ਦਵਾਈਆਂ, ਕੱਪੜੇ, ਕੰਬਲ ਆਦਿ। ਅੰਤਮ ਚਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਖੇਤਰ ਦਾ ਮੁੜ-ਨਿਰਮਾਣ ਅਤੇ ਉਜੜਿਆਂ ਦਾ ਮੁੜ-ਵਸੋਬਾ।

ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕੁਦਰਤੀ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ

ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਆਫ਼ਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਦੇ ਲਈ ਸਾਲ 2005 ਵਿੱਚ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਿਆ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਸੰਸਥਾਨ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਅਥਾਰਿਟੀ (ਐਨ ਡੀ ਐਮ ਏ) ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਕਾਨੂੰਨ 2005 ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਥਾਪਤ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਸੰਸਥਾਨ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖੀ ਵਸੀਲਿਆਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ, ਸਮਰੱਥਾ ਨਿਰਮਾਣ, ਸਿਖਲਾਈ, ਖੋਜ, ਅਮਲ ਅਤੇ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਨੀਤੀ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਦੇ ਲਈ ਨੋਡਲ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸੌਂਪੀ ਗਈ ਹੈ।

ਕੇਂਦਰੀ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਇਸ ਸੰਸਥਾਨ ਦੇ ਮੁਖੀ ਹਨ ਜੋ 42 ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ ਇਕ ਆਮ ਬੋਰਡ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਖਿਆਤ ਮਾਹਰ, ਵਿਗਿਆਨਕਾਂ ਅਤੇ ਚਿਕਿਤਸਕਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਨੋਡਲ ਮੰਤਰਾਲਿਆਂ ਅਤੇ ਵਿਭਾਗਾਂ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਖੋਜ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕੀ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸੰਸਥਾਨ ਦਾ 16 ਮੈਂਬਰੀ ਬੋਰਡ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਮੁੱਖੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਫ਼ਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਅਥਾਰਿਟੀ ਦੇ ਉਪ ਮੁਖੀ ਹਨ। ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਨਿਦੇਸ਼ਕ ਇਸ ਸੰਸਥਾਨ ਦਾ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦਾ ਸੰਚਾਲਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

(ਲੇਖਕ ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਸਨਾਤਕੋਤਰ ਹਨ, ਊਰਜਾ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਉੱਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਲਿਖਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।)

e-mail :dhimesh.dubey@outlook.com

ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਤਬਾਹੀ ਜਾਇਜ਼ਾ ਅਤੇ ਤਾਲਮੇਲ (ਯੂ ਐੱਨ ਡੀ ਏ ਸੀ)

ਸੰ ਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਤਬਾਹੀ ਜਾਇਜ਼ਾ ਅਤੇ ਤਾਲਮੇਲ (ਯੂ ਐੱਨ ਡੀ ਏ ਸੀ) ਅਚਾਨਕ ਉਭਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਹੰਗਾਮੀ ਸਥਿਤੀਆਂ ਲਈ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹੰਗਾਮੀ ਹੁੰਗਾਰਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਕੋਆਰਡੀਨੇਸ਼ਨ ਆਫ ਹਿਊਮੈਨੀਟੇਰੀਅਨ ਅਫੇਅਰਜ਼ (ਓ ਸੀ ਐੱਚ ਏ) ਤਬਾਹੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਉੱਤੇ 12 ਤੋਂ 48 ਘੰਟੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਯੂ ਐੱਨ ਡੀ ਏ ਸੀ ਦੀ ਇਕ ਟੀਮ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਅਚਾਨਕ ਵਾਪਰੀ ਇਸ ਆਫ਼ਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਯੂ ਐੱਨ ਡੀ ਏ ਸੀ ਦੀ ਟੀਮ ਤਕਨੀਕੀ ਸੇਵਾਵਾਂ, ਸਿਧਾਂਤਕ ਤੌਰ ਤੇ ਕੰਮ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ਾ ਲੈਣ ਅਤੇ ਮੌਕੇ ਉੱਤੇ ਤਾਲਮੇਲ ਅਤੇ ਸੂਚਨਾ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਦਾ ਕੰਮ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਲੈਂਦੀ ਹੈ।

ਯੂ ਐੱਨ ਡੀ ਏ ਸੀ 1993 ਵਿੱਚ ਦੇਸ਼ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ, ਖੇਤਰੀ ਅਤੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹੁੰਗਾਰਾ ਯਤਨਾਂ ਵਿੱਚ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਸੰਪਰਕ ਨੂੰ ਸੁਖਾਲਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਢੁਕਵਾਂ ਲੱਗਾ, ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨੇ ਇਕ ਆਨ-ਸਾਈਟ ਆਪ੍ਰੇਸ਼ਨ ਕੋ-ਆਰਡੀਨੇਸ਼ਨ ਸੈਂਟਰ (ਓ ਐੱਸ ਓ ਸੀ ਸੀ) ਕਾਇਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਕਿ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਥਾਨਕ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵਿੱਚ ਤਾਲਮੇਲ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਯੂ ਐੱਨ ਡੀ ਏ ਸੀ ਦੇ 70 ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੇਸ਼ ਮੈਂਬਰ ਅਤੇ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਹਨ ਅਤੇ ਓ ਸੀ ਐੱਚ ਏ ਦਾ ਸਟਾਫ਼ ਅਤੇ 16 ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਤੇ ਖੇਤਰੀ ਸੰਗਠਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀਆਂ ਏਜੰਸੀਆਂ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਓ ਸੀ ਐੱਚ ਏ ਨੇ ਸਮੂਹਾਂ ਦਾ ਇਕ ਢਾਂਚਾ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ

ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਏਜੰਸੀਆਂ ਨੂੰ ਗੈਰ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਏਜੰਸੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਐੱਨ ਜੀ ਓਜ਼ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਤਾਲਮੇਲ ਭਰੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖੀ

ਹਨ। ਜਦ ਕਿ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਮੂਹ ਹੁੰਗਾਰਾ ਪੜਾਅ ਦਰਮਿਆਨ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ

ਮਦਦ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕੁੱਲ 11 ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਮੂਹ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰ ਇਕ ਉਸ ਨੂੰ ਵੰਡੇ ਗਏ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕੰਮਾਂ ਉੱਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਸਮੂਹ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਇਕ ਜਾਂ ਦੋ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਸੰਗਠਨਾਂ ਜਾਂ ਏਜੰਸੀਆਂ ਵਲੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਦੋਵੇਂ ਯੂ ਐੱਨ ਡੀ ਏ ਸੀ ਦੀ ਟੀਮ ਅਤੇ ਓ ਸੀ ਐੱਚ ਏ ਸਮੂਹ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਸਥਾਨਕ ਤਾਲਮੇਲ ਕਰਤਾ ਅਤੇ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਮਨੁੱਖੀ ਤਾਲਮੇਲ ਕਰਤਾ ਨਾਲ ਤਬਾਹੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਤਾਲਮੇਲ ਕਰਦੇ

ਵਿਕਾਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ (ਯੂ ਐੱਨ ਡੀ ਪੀ) ਨੇ ਇਕ ਜਲਦੀ ਵਸੂਲੀ ਸਮੂਹ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਵਸੂਲੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਲੰਮੀ ਮਿਆਦ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਉੱਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੂਹ ਰਾਹੀਂ ਯੂ ਐੱਨ ਡੀ ਪੀ ਮਨੁੱਖੀ ਯਤਨਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕੰਮਾਂ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੂਹ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਮਨੁੱਖੀ ਕਾਰਜਾਂ ਦੇ ਲਾਭ ਨੂੰ ਚੱਲਣ ਵਾਲੇ ਸੰਕਟ ਦੀ ਵਸੂਲੀ ਵਿੱਚ ਬਦਲਣਾ, ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਮੌਕਿਆਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਕਰਨਾ ਹੈ। □

ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਜਾਣਨ - ਸਮਝਣ ਲਈ

ਪੜ੍ਹੋ :

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਵਿਭਾਗ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ

ਸ਼੍ਰੇਣੀ, ਰੋਚਕ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਭਰਪੂਰ ਪੁਸਤਕਾਂ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਵਿਭਾਗ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਜੀਵਨੀਆਂ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸ, ਕਲਾ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ, ਵਿਗਿਆਨ, ਬਨਸਪਤੀ, ਸੰਦਰਭ ਆਦਿ ਵੱਖ ਵੱਖ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਉੱਤੇ ਅਤੇ ਬਾਲ ਪੁਸਤਕਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। 100 ਖੰਡਾਂ ਵਿਚ ਸੰਪੂਰਣ ਗਾਂਧੀ ਰਚਨਾਵਲੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਵਿਭਾਗ ਦੀ ਇਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਉਪਲਬਧੀ ਹੈ। ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀਆਂ ਬਾਰੇ ਭਰਪੂਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਵਾਲੀਆਂ ਲਾਭਦਾਇਕ ਤੇ ਗਿਆਨ ਵਧਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਹਿੰਦੀ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹੋਰ ਭਾਰਤੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਉਪਲਬਧ ਹਨ। ਵਿਭਾਗ ਹਿੰਦੀ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹੋਰ ਭਾਰਤੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਪੱਤਰਕਾਵਾਂ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਕੁਝ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ

- ਭਾਰਤੀ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਚਾਨਣ ਮੁਨਾਰੇ
- ਡਾਇਬਟੀਜ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਜੀਣ ਦੀ ਕਲਾ
- ਯੁੱਗ ਪੁਰਸ਼ ਸਰਦਾਰ ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ
- ਅੱਧੀ ਚੁੰਝ ਵਾਲੀ ਚਿੜੀ
- ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਖਤ
- ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਤਕ
- ਭਗਤ ਸਿੰਘ : ਅਮਰ ਵਿਦਰੋਹੀ
- ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕ ਨਾਚ
- ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਅਜ਼ੀਮਉੱਲਾ ਖਾਂ
- ਸ਼ਹੀਦ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸਰਾਭਾ
- ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਕੂਕਾ ਲਹਿਰ
- ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਬਚਪਨ
- ਭਾਰਤ ਛੱਡੋ ਅੰਦੋਲਨ
- ਫਿੱਡੂ ਫਲੂਗਰ
- ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਲੋਕ ਕਥਾਵਾਂ
- ਦੇਸ਼-ਵਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼
- ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ ਨਾਚ
- ਰਵਿੰਦਰ ਨਾਥ ਠਾਕੁਰ ਦੀਆਂ ਬਾਲ ਕਹਾਣੀਆਂ
- ਭਾਰਤ ਦੇ ਗੌਰਵ ਗ੍ਰੰਥ
- ਫ਼ਰਜ਼ ਦੀ ਪਛਾਣ
- ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਯਾਦਗਾਰਾਂ
- ਦਿਲ ਦੇ ਰੋਗ ਤੋਂ ਕੈਸਰ ਤਕ
- ਕਲਪਨਾ ਚਾਵਲਾ
- ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ (ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ)
- ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਜੀਵਨ ਕਥਾਵਾਂ
- ਭਾਰਤ ਦੇ ਪੰਛੀ
- ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ (ਭਾਗ ਦੂਜਾ)
- 1857 ਦਾ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਸੰਗ੍ਰਾਮ
- ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਮਜੀਠੀਆ
- ਭਾਰਤੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਝਾਕੀ

ਪੁਸਤਕਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਕਰੀ ਕੇਂਦਰਾਂ ਉੱਤੇ ਉਪਲਬਧ ਹਨ :

- ਸੂਚਨਾ ਭਵਨ, ਸੀ.ਜੀ.ਓ. ਕੰਪਲੈਕਸ, ਲੋਧੀ ਰੋਡ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ - 110 003 (ਫੋਨ-24365610)
- ਹਾਲ ਨੰ: 196, ਪੁਰਾਣਾ ਸਕੱਤਰੇਤ, ਦਿੱਲੀ -110 054 (ਫੋਨ-23890205)
- 701, ਬੀ ਵਿੰਗ, ਸੱਤਵੀਂ ਮੰਜ਼ਿਲ, ਕੇਂਦਰੀ ਸਦਨ, ਬੇਲਾਪੁਰ, ਨਵੀਂ ਮੁੰਬਈ -400 614 (ਫੋਨ-27570686)
- 8, ਐਸਪਲੇਨੇਡ ਈਸਟ, ਕੋਲਕਾਤਾ - 700 069 (ਫੋਨ-22488030)
- 'ਏ' ਵਿੰਗ, ਰਾਜਾਜੀ ਭਵਨ, ਬੇਸੈਂਟ ਨਗਰ, ਚੇਨੱਈ - 600 090 (ਫੋਨ-24917673)
- ਪ੍ਰੈੱਸ ਰੋਡ, ਨੇੜੇ ਗੌਰਮਿੰਟ ਪ੍ਰੈੱਸ, ਤਿਰੂਵਾਨੰਤਪੁਰਮ - 695 001 (ਫੋਨ-2330650)
- ਬਲਾਕ ਨੰ:-4, ਪਹਿਲੀ ਮੰਜ਼ਿਲ, ਗ੍ਰਹਿਕਲਪ ਕੰਪਲੈਕਸ, ਐਮ.ਜੇ.ਰੋਡ, ਨਾਮਪੱਲੀ, ਹੈਦਰਾਬਾਦ -500 001 (ਫੋਨ-24605383)
- ਪ੍ਰਥਮ ਤਲ, 'ਐਫ਼' ਵਿੰਗ ਕੇਂਦਰੀ ਸਦਨ, ਕੋਰਾਮੰਗਲਾ, ਬੰਗਲੌਰ - 560 034 (ਫੋਨ-25537244)
- ਬਿਹਾਰ ਰਾਜ ਸਹਿਕਾਰੀ ਬੈਂਕ ਬਿਲਡਿੰਗ, ਅਸ਼ੋਕ ਰਾਜਪੱਥ, ਪਟਨਾ -800 004 (ਫੋਨ-2683407)
- ਹਾਲ ਨੰ:1, ਦੂਜੀ ਮੰਜ਼ਿਲ, ਕੇਂਦਰੀ ਭਵਨ, ਸੈਂਕਟਰ-ਐਚ, ਅਲੀਗੰਜ, ਲਖਨਊ - 226 024, (ਫੋਨ-2225455)
- ਅੰਬੀਕਾ ਕੰਪਲੈਕਸ, ਪਹਿਲੀ ਮੰਜ਼ਿਲ, ਯੂਕੋ ਬੈਂਕ ਦੇ ਉਪਰ, ਪਾਲਦੀ, ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ -380 007 (ਫੋਨ-26588669)
- ਕੇ.ਕੇ.ਬੀ.ਰੋਡ, ਨਵੀਂ ਕਾਲੋਨੀ, ਮਕਾਨ ਨੰ:7, ਚੇਨੀਕੁੱਟੀ, ਗੁਵਹਾਟੀ-781 003 (ਫੋਨ-2665090)

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਵਿਭਾਗ

ਸੂਚਨਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰਣ ਮੰਤਰਾਲਾ

ਸੂਚਨਾ ਭਵਨ, ਸੀ.ਜੀ.ਓ. ਕੰਪਲੈਕਸ,

ਲੋਧੀ ਰੋਡ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ-110003

PUBLICATIONS DIVISION

website: publicationsdivision.nic.in

Some Prestigious Titles Now Available Online

- India 2016 (also available as eBook)
- Bharat 2016 (also available as eBook)
- Legends of Indian Silver Screen (also available as eBook)
- Abode Under The Dome
- Winged Wonders of Rashtrapati Bhavan
- Right of The Line : The President's Bodyguard
- Indra Dhanush
- The Presidential Retreats of India
- Rashtrapati Bhawan
- Belief In The Ballot (also available as eBook)
- Gandhi : Jeevan Aur Darshan (hindi)
- 1857 The Uprising
- Sardar Patel-Sachitra Jeevni(hindi) (also available as eBook)
- Sardar Patel - A Pictorial Biography (also available as eBook)
- Basohli Painting
- Kangra Painting
- Indian Women : Contemporary Essays
- Bharat Ki Ekta Ka Nirman (hindi) (also available as eBook)
- Yuva Sanyasi (hindi)
- Gazetteer of India Vol.2
- The Geet Govinda of Shri Jaydev
- Who's Who of Indian Martyrs (Vol-I)
- Who's Who of Indian Martyrs (Vol-II)
- Saga of Valour
- Some Aspects of Indian Culture
- Art & Science of Playing Tabla (also available as eBook)
- Indian Classical Dance
- Celebration of Life : Indian Folk Dance
- Nataraja
- Bengali Theatre: 200 Years (also available as eBook)
- Bihari Satsai (hindi)
- Bihari Satsai - A Commentary

- Eye In Art
- Looking Again At Indian Art
- The Life of Krishna In Indian Art
- Pahari Painting of Nala Damayanti Theme
- Ajanta Ka Vaibhav (hindi)
- Bharatiya Kala - Udbhav Aur Vikas (hindi)
- Bharatiya Chitrakala Main Sangeet Tatva (hindi)
- South Indian Paintings
- Garhwal Chitrakala (hindi)
- A Moment In Time
- Samay, Cinema Aur Itihas (hindi)
- Indian Cinema Through The Century
- Bharatiya Cinema Ka Safarnama (hindi)
- A History of Socialism
- Lamps of India
- Bharat Ke Durg (hindi)
- Wood Carving of Gujarat
- Lawns And Gardens
- Paryavaran Sanrakshan : Chunotiyon Aur Samadhan (hindi)

eBooks

- Lokmanya Bal Gangadhar Tilak
- The Gospel of Buddha
- Introduction To Indian Music
- Sardar Vallabhbhai Patel
- Sardar Vallabhbhai Patel (Adhunik Bharat Ke Nirmata Series)
- Lauh Purush Sardar Patel
- Aise They Bapu
- Mahatma Gandhi -A Pictorial Biography
- Gandhi In Champaran
- Mahatma Gandhi And One World

Printed Books available at flipkart.com
eBooks at kobo.com